

ÖREBROPROJEKTET

Delstudier

5.

SJÄLVDEKLARERAD BROTTSLIGHET BLAND
POJKAR I GRUNDSKOLANS ÅRSKURS 9.

Birgitta Olofsson
Mars 1969

Avdelningen för tillämpad psykologi
Psykologiska institutionen
Stockholms universitet

Avdelningen för tillämpad psykologi
Rådmansgatan 70
Stockholm VA
Tel. 34 08 60/427
Föreståndare: Laborator David Magnusson

Förord

Föreliggande rapport ingår som delredovisning av ett långsiktigt forskningsprojekt "Anpassning, beteende och prestation" som med medel från Skolöverstyrelsen bedrivs vid Avdelningen för tillämpad psykologi, Stockholms universitets psykologiska institution.

Projektets allmänna målsättning, planläggning och genomförande har redovisats i rapport nr I (Magnusson - Dunér - Beckne, 1965) och nr X (Magnusson - Dunér - Zetterblom, 1968). Projektets huvudmålsättning är att söka analysera de faktorer som bestämmer unga människors anpassning i vid mening, dels aktuellt i skolsituationen, dels på längre sikt i vidare utbildning och i arbetslivet.

Undersökningarna genomföres i Örebro stad. I en första etapp insamlades med ett brett upplagt undersökningsförfarande data för tre hela årskurser av elever. Denna datainsamling, som genomfördes vårterminen 1965, berörde sammanlagt något över 3.300 elever i årskurserna 3, 6 och 8 samt deras föräldrar och lärare. De data som då insamlades ligger bl.a. till grund för uppföljningsstudier av årskurserna. Den yngsta av dessa utgör projektets huvudgrupp. Undersökningarna av övriga årskurser har delvis karaktären av förstudier.

Projektets undersökningsgrupper studeras bl.a. med avseende på social anpassning. I rapport nr IX (Magnusson - Dunér - Olofsson, 1968) har en modell för studiet av en viktig aspekt av denna anpassning, nämligen kriminaliteten, presenterats. De första kriminologiska undersökningarna inom projektet har gällt de elever som 1965 tillhörde årskurs 6. I föreliggande rapport redovisas en analys av data avseende kriminella beteenden som insamlats vid slutet av vårterminen 1968, då dessa elever befann sig i årskurs 9. Rapporten ingår i ett licentiatarbete av fil.kand. Birgitta Olofsson.

Stockholm i mars 1969

David Magnusson
Laborator

Avdelningen för tillämpad psykologi
Stockholms universitet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

KAP. I.	BAKGRUND OCH SYFTE	1
KAP. II.	INSTRUMENT, POPULATION, DATAINSAMLING	4
A.	Tidigare forskning	4
B.	Undersökningsinstrumentet	5
C.	Undersökningspopulationer	7
D.	Datainsamlingen	10
KAP. III.	BROTTLIGHET, ETT EN- ELLER FLERDIMENSIONELLT BEGREPP	12
A.	Endimensionalitet	12
B.	Komponentanalys	13
C.	Beräkning av brottsbelastning	21
KAP. IV.	RELIABILITET OCH VALIDITET	24
A.	Internal consistency	24
B.	Interkorrelationer mellan faktorerna	25
C.	Validitet	26
	1. Felfaktorer	26
	2. Extern validering	28
KAP. V.	RESULTAT: BROTTLIGHET	34
A.	Brott och brottsbelastning	34
	1. Svarsfrekvenser för olika brottstyper	34
	2. Individuell brottsbelastning	37
B.	Tidsfaktorn	39
	1. Tidpunkt för brotten	39
	2. Brottslig debut	41
C.	Kamraters medverkan	43
	1. Ensambrott - kamratbrott	43
	2. Ensamvargar	43
	3. Gängen	45
	4. Ledarna	48
D.	Upptäckt och polisanmälan	50
	1. Upptäcktsrisk och anmälningsrisk för enskilda brottstyper.	50
	2. Brottsbelastning för elever som begått brott men ej blivit upptäckta, för dem som endast blivit upptäckta och för dem som även blivit föremål för bvn:s utredning.	55

	Sid.
KAP. VI. RESULTAT: ANDRA FORMER AV ICKE ÖNSKVÄRT BETEENDE	61
A. Alkoholbruk	61
B. Thinner sniffning	64
C. Narkotikabruk	66
D. Narkotikabrukarna	70
E. Skolk	77
F. Rymning hemifrån	80
G. Sammanfattning	82
KAP. VII. BROTTSBELASTNING OCH FÖREKOMST AV ANDRA ICKE ÖNSKVÄRDA BETEENDEN PÅ DE OLIKA LINJERNA I ÅK 9	84
A. Brottbelastning	84
B. Annat icke önskvärt beteende	87
C. Upptäckt och polisanmälan bland elever på de olika linjerna	91
D. Diskussion	94
KAP. VIII. SAMMANFATTANDE SYNUNKTER PÅ BROTTSBELASTNING I DE OLIKA FAKTO- RERNA FÖR OLIKA GRUPPER AV INDIVIDER	100
KAP. IX. SAMMANFATTNING	103
LITTERATURFÖRTECKNING	109
BILAGOR	

KAP. I. BAKGRUND OCH SYFTE

Inom Örebroprojektet studeras ingående elevernas anpassning till skolan i olika hänseenden. Ett av skälen till att anpassningsproblemen har ställts i centrum för uppmärksamheten är att man kan förvänta sig att elever med anpassningssvårigheter inte kan utnyttja sina begåvningsförutsättningar i skolarbetet på det sätt som vore önskvärt. Ett annat väsentligt skäl är att anpassningssvårigheterna i vissa fall leder till sådana beteenden som stör arbetsron i skolan varigenom enskilda elevers problem får återverkningar även på andra elevers anpassning och studieprestationer, och allmänt sett på trivseln för elever och lärare.

Det kan emellertid finnas anledning att utvidga studiet av elevernas anpassning till att också omfatta anpassningen utanför skolan. Man har då anledning att särskilt uppmärksamma brottsliga beteenden. Ungdomsbrottsligheten är ett allvarligt problem både ur samhällets och den brottsliga individens synvinkel. Ungefär hälften av alla grövre brott begås av personer under 21 år. 35 % av alla inbrott, 38 % av vanliga stölder och snatterier förövas av barn under 15 år (Sveri, 1963). Ungdomsbrottsligheten svarar för så gott som hela den kraftiga ökningen av brottsligheten under de senaste decennierna. Den unge brottslingen dras eventuellt in i ett maskineri av sociala reaktioner som leder till personliga tragedier för såväl honom själv som för hans familj.

Kriminellt beteende kan i vissa fall betraktas som ett symtom på grav missanpassning. Den unge brottslingen dras in i ett system av samhällsreaktioner, vilkas effekter är tämligen okända. Många av de åtgärder som vidtas när ett brott blivit uppdagat kan tänkas leda till att individens främlingskänsla inför samhällets normer förstärks, liksom banden till den grupp, som inte betraktar brottet som orätt.

I ett studium av anpassningsproblematiken för barna- och ungdomsåren är det självklart att de faktorer som leder till de gravaste formerna av social missanpassning tilldrar sig särskilt intresse, liksom effekterna av de åtgärder som samhället sätter in. Härvid kommer emellertid problemet att vara både vilka faktorer som leder till kriminalitet och vad

som leder till upphörande av kriminalitet, till att vederbörande konformerar. En mycket stor del av ungdomarna begår kriminella handlingar någon gång. Vilka förhållanden gör att vissa ungdomar upphör med denna verksamhet redan efter något enstaka tillfälle eller efter något år, medan andra fortsätter, en mindre del in i vuxen ålder?

En långsiktig målsättning för denna del av Örebroprojektet är att genom studium av brottslighetens och konformitetens etiologi möjliggöra tidiga prediktioner av brottsrisk och att studera effekterna av samhällets åtgärder, så att metoder för preventiv behandling kan utformas och sättas in med större effektivitet.

Kriminaliteten kommer att ses i sammanhang med olika former av anpassningsstörningar inom skolan. Undersökningarna planläggs så att man i en framtid kan få möjlighet att relativt tidigt spåra de elever, som utgör en risk ur kriminologisk synpunkt, innan utvecklingen har kommit så långt att behandling blivit ett alltför svårbemästrat problem.

En modell för studiet av utvecklingen av kriminellt-konformt beteende samt beskrivning av den långsiktiga undersökningsplaneringen beskrivs utförligt i Örebroprojektets rapport nr IX (Magnusson et. al., 1968).

Det första ledet i den kriminologiska studien grundad på projektets material bestod i att identifiera de elever inom projektets undersökningsgrupper som begått olika typer av brott. Detta problem kunde till viss del lösas med hjälp av barnavårdsnämndens register. Barnavårdsnämnden får regelmässigt del av de anmälningar som kommer in till polisen. Sedan barnavårdsnämnden i Örebro under förutsättning av konfidentialitet lämnat sitt tillstånd till en genomgång av registren genomfördes en sådan under våren 1967. Härvid antecknades vilka elever bland dem som ingick i projektets undersökningsgrupper 1965 som anmälts till barnavårdsnämnden för någon brottslig handling (Olofsson, 1967)*. Det visade sig att den för en förberedande studie lämpligaste gruppen var de pojkar som 1965 tillhörde årskurs 6 och som således våren 1965 tillhörde årskurs 9.

*) Den uppdagade brottsligheten bland pojkarna i den nu aktuella årskursen finns redovisad i en stencil "Brottslighet bland skolbarn i Örebro" (Olofsson, 1967). Ett sammandrag av denna återfinns även i Örebroprojektets rapport nr IX "Kriminellt beteende: Modeller och undersökningsplanering" (Magnusson et. al., 1968). Redovisningen baseras på uppgifter från barnavårdsnämnden i Örebro.

De uppgifter om brottslighet under skolåren, som man kan erhålla från polis och barnavårdsnämnd ger oss en osäker och troligen felaktig bild av den verkliga brottsligheten. Enligt en undersökning bland skolbarn 9-14 år i Stockholm, utförd av fil.lic. Kerstin Elmhorn (1965) vid justitiedepartementets klientelundersökning, har endast 7 % av dem som begått någon brottslig handling blivit upptäckta av eller anmälda till polisen.

Man löper, om man enbart förlitar sig på barnavårdsnämndens registeranteckningar, den risken att åtskilliga elever med hög brottslighet ej kommer att räknas som brottsliga, därför att de av någon anledning undgått upptäckt eller inte polisanmälts, medan andra blivit upptäckta och anmälda trots att de inte har någon hög brottsbelastning, eventuellt endast har begått en enda lagstridig handling.

För att få en riktigare uppfattning om den faktiska brottsligheten och därmed möjligheter till en riktigare uppdelning i grupper med avseende på brottsbelastning och brottsbenägenhet fick de manliga eleverna i den aktuella årskursen, som fullföljde sin sista termin i grundskolan, besvara ett enkätformulär med frågor om brott som de kunde tänkas ha begått.

En kartläggning av den självdeklarerade brottsligheten är inte undersökningens huvudsyfte, men har ändå ett stort intresse. Den kunskap vi har om skolpojkers aktiviteter utanför hemmet och skolan är ganska begränsad. I denna enkät har vi tagit upp frågor om aktiviteter som inte är accepterade av samhället och som därför i hög grad undanhålls de vuxnas vetskap. Vi endast ser följderna av denna aktivitet i affärernas svinn, sönderslagna gatlampor och uppbrutna lås. Föreliggande rapport skall försöka belysa den brottslighet bland skolpojkar, som pojkarna själva uppger och som i vissa fall skiljer sig, som vi skall se, från den som kommer till myndigheternas kännedom.

Den del av den kriminologiska undersökningen som redovisas i denna rapport, nämligen resultaten av enkätundersökningen, kommer att presenteras rent deskriptivt utan några i förväg uppställda hypoteser.

KAP. II. INSTRUMENT, POPULATION, DATAINSAMLING

A. Tidigare forskning

I Amerika har man gjort åtskilliga undersökningar för att röja den dolda brottsligheten (Porterfield, 1946; Murphy, Shirley and Witmer, 1946; Wallerstein & Wyle, 1947; Nye, 1957 och 1958). Porterfield jämförde brottsligheten hos 2.049 ungdomsbrottslingar som ställts inför rätta med brottsligheten hos 337 collegeungdomar, som ej ansågs vara kriminella. För collegeungdomarna använde han en enkät om självdeklarerade brott. Han fann att collegeungdomarna hade begått väl så svåra brott som de ungdomar, som kommit inför rätta. En stor likhet fanns alltså mellan collegeungdomarnas beteende och de brottsligas beteende. Han antog dock att de senare varit aktiva under en längre tid och begått de olika förseelserna oftare. Den stora skillnaden låg framför allt i den utsträckning de blivit polisanmälda och förda inför rätta.

Nye (1958) prövar teorin att brottslighet är en följd av bristande social kontroll. De något över 2.000 barnen ur klasserna 10-12 i tre små amerikanska städer fick svara på en anonym enkät innehållande bl. a. 21 frågor om brott. Av dessa utvaldes 9 frågor, som bildade en Guttman-skala, vilken rangordade eleverna tillfredsställande. Enligt denna skala var 22 % av de officiella brottslingarna mindre belastade än de 10 % mest brottsbelastade av de "inofficiella" brottslingarna.

I Sverige och Norge genomfördes i slutet på 50-talet tre anonyma enkäter bland små grupper av studenter i Oslo, Göteborg och Uppsala (Andenaes, Sveri, Hauge, 1960; Nyquist, Strahl, 1960; Forsman, Gentz, 1962). Trots att det är fråga om snävt avgränsade grupper är resultaten likartade; nästan alla hade gjort sig skyldiga till någon ojust handling oftast bagatellförseelser som "snattat hemma", "pallat äpplen" eller "deltagit i skadegörelse". I ett litet fåtal fall förekom även allvarligare brott som inbrott och förfalskning av värdehandlingar. Brottsligheten bland flickorna var betydligt lägre än bland pojkarna. Brotten förövades i de flesta fall före gymnasiet.

Några år senare företogs en liknande anonym enkät vid värnpliktsinskrivningen i de nordiska länderna (Christie, Andenaes, Skirbeck, 1965).

Som tidigare nämnts företog Kerstin Elmhorn (1965) en anonym enkätundersökning om självdeklarerad brottslighet bland skolbarn, 9-14 års, i Stockholm. Av pojkarna hade 92 % kryssat för någon förseelse och 53 % hade uppgett något eller några av de mer allvarliga brotten. Brottsligheten bland flickorna var mycket låg och inskränkte sig till bagatellartade brott och butikssnatterier.

I de amerikanska enkäterna om brottslighet förekommer, förutom frågor om rent lagstridiga handlingar, frågor om andra beteenden som olydnad mot föräldrar, sexuella förbindelser, utespring om kvällarna m.m.

I de nordiska undersökningarna bland studenter och skolbarn förekommer inte frågor av detta slag men däremot frågor om beteenden som endast i mycket strikt bemärkelse är brott t.ex. snattat hemma och "pallat" äpplen. I enkäten bland värnpliktiga i de Nordiska länderna förekommer, förutom frågor om förmögenhetsbrott, frågor om fylleriförseelser och sexuellt umgänge med minderåriga flickor.

Dessa undersökningar gör det helt klart att brottslighet inte kan betraktas som ett attribut, dikotomiserat till brottslig - icke-brottslig. Det är inte försvarligt att tro att de som inte uppdragats av polis och kommit inför rätta skulle vara helt oskyldiga. Brottslighet är istället en variabel som sträcker sig från god laglydnad över bagatellbrott några enstaka gånger till mer avancerad brottslighet med stor vanemässighet.

B. Undersökningsinstrumentet

Den enkät som pojkarna i åk 9 i Örebro fått besvara består av 39 st. frågor med delfrågor och olika svarsalternativ till varje fråga (se bil. 1).

1. De 22 första frågorna gäller olika slag av brott. I fråga 23 frågas om eleven begått något av de 22 brotten under vårterminen 1968, som vid undersökningstillfället led mot sitt slut.
2. De följande 7 frågorna (24-30) behandlar annat icke önskvärt beteende.
3. Frågorna 31-35 berör kamraterna och gänget.
4. Frågorna 36-39 behandlar känslan av att vara annorlunda.

Frågorna om begångna brott är utarbetade efter dem som Elmhorn använt i sin enkät, men de är annorlunda utformade, har andra svarsalternativ och ett större antal delfrågor. Elmhorn gjorde i samband med sin undersökning en semantisk studie på ett litet stickprov av elever. I

samband med denna studie föreslår hon ändrade ordalydelser och jag har följt dessa anvisningar.

De uppdagade brott som den undersökta årskursens elever gjort sig skyldiga till, bestod enbart av förmögenhetsbrott av olika slag, framför allt då tillgreppsbrott som snatteri, stöld och inbrott, cykel- och mopedstöld. Därnäst var skadegörelse vanligast (Olofsson, 1967). Frågorna i enkäten berör därför till största delen brott av denna sort. Förfalskningar, checkbedrägerier är ovanliga för denna åldersgrupp (Elmhorn, 1965) och har därför ej tagits med. En fråga berör hot eller tvång, en olaga narkotikaförsäljning och en trafikonykterhet. Bagatellbrott som "snattat hemma" och "pallat äpplen" är ej medtagna.

Vid genomgången av de ur den aktuella årskursen polisanmälda elevernas akter på barnavårdsnämnden, 62 st., framkom så höga frekvenser som t. ex. 23 st. "mopedlån" hos en pojke, 18 st. inbrott hos en annan. För att göra differentieringen finare mellan elever som begått få och många brott har högsta antalet gånger ett visst brott begåtts, satts till >10 gånger (Elmhorn >3 gånger).

Förutom huvudfrågan förekommer för varje brottstyp 4 st. delfrågor.

1. Hur många kamrater som deltog i brottet.
2. Vid vilken tidpunkt det skedde.
3. Om eleven blev upptäckt.
4. Om eleven blev polisanmäld.

För att inte de "oskyldiga" skulle bli färdiga med formuläret snabbarare än de som hade mer att bekänna, skulle den som kryssat för "Nej, aldrig" på huvudfrågan också kryssa för "Det har aldrig hänt" på varje delfråga.

Fråga 23 gäller om eleverna gjort något brott den vårtermin som just led mot sitt slut då enkäten gjordes. Våren är den mest aktiva årstiden för ungdomsbrottslingarna och den som inte under vårterminen begått något brott av de olika typer som enkäten innehåller kan sägas ha konformerat i laglydigt hänseende eller är i varje fall inte inne i ett aktivt brottsligt skede.

Vid genomgången av barnavårdsnämndens akter framkom ett samband mellan antalet begångna brott och annat icke önskvärt beteende som fylleri, thinnerniffning, skolk och rymning hemifrån. Detta samband bekräftas av de flesta tidigare undersökningar och kan varken anses som ett

orsaks- eller följdfenomen utan är ett symptom som uppträder samtidigt och är alltså en del av det symptomkomplex, där brottslighet är det mest iögonfallande genom det sätt varpå samhället reagerar mot det. (Jämför de item som ingår i Nyes skala, sid. 12).

För att få en uppfattning om hur vanliga dessa icke önskvärda beteenden är bland alla pojkar har alltså frågorna 24-30 tagits med. På barnavårdsnämnden fanns ingen anteckning om narkotikamissbruk hos årskursens elever men med det raskt ökande narkotikabruket bland skolungdom för ögonen, togs även detta upp bland frågorna.

Elevernas kamratrelationer kan belysas på olika sätt genom data från övriga undersökningar inom projektet. Ungdomsbrottslighet är en gängföreteelse och åtskilliga undersökningar har gjorts för att försöka klargöra gängets och kamraternas betydelse för den unge brottslingen (Nye, 1958; Reis & Rhodes, 1964 m. fl.). Frågorna 31-35 har utarbetats för att komplettera övriga uppgifter om kamratförhållanden.

De sista frågorna i enkäten gäller känslan att vara annorlunda, outsider, och är ett försök att mäta denna variabel. Den öppna fråga som avslutar enkäten är ett försök att klargöra vilken innebörd eleverna själva lägger i att vara annorlunda. Outsider-, annorlundaaspekten och dess samband med kriminellt och konformt beteende diskuteras i Örebroprojektets rapport nr IX och kommer att tillmätas stort intresse i den fortsatta undersökningen.

Då uppgifterna från enkäten skall sammanställas med data om samma elever, insamlade vid tidigare tillfällen, kunde den inte vara anonym. För att i görligaste mån skydda individen, utarbetades en hemlig kod, där varje elev har ett speciellt nummer. Ingen behöver då anteckna sitt namn på blanketten. På denna fanns däremot kodnumret antecknat. Eleverna försäkrades om att kodnumret skulle hållas hemligt.

C. Undersökningspopulationer

Som tidigare nämnts avsåg undersökningen de manliga eleverna inom årskurs 9. Denna population innehöll i maj 1968 549 elever. Av dessa var 26 st. frånvarande vid det tillfälle enkäten gavs. Fyra elevers formulär måste utgå vid bearbetningarna. En hade vägrat besvara formuläret, en hade på grund av språksvårigheter ej förstått instruktion och frågor och två hade besvarat formuläret på ett sätt som förmodas inte vara trovärdigt. Det totala bortfallet uppgår således till 30 elever, vilket är 5 % av årskursen och kan anses som tillfredsställande lågt.

Tabell 1. Undersökningsgruppen uppdelad på linjer vid kriminologisk undersökning bland pojkar i årskurs 9.

Linje	Antal klasser	Antal elever	Antal deltagare	Procentuellt deltagande
g	16	194	184	95
h	8	88	82	93
t	4	102	101	99
tp	6	87	78	90
tp.hj	2	16	15	94
ha	3	23	22	96
ht	3	4	4	-
Övriga	3	35	33	93
Totalt	45	549	519	94.8

Beteckning på linjer:

- g = gymnasieförberedande linje
h = humanistisk linje
t = teknisk linje
tp = teknisk-praktisk linje
tp.hj = teknisk-praktisk linje, hjälpklass
ha = handelslinje
ht = hushållsteknisk linje
Övriga = klasser med flera linjer

Det bör dock framhållas att denna population inte är helt representativ för sin åldersgrupp ur brottslig synpunkt. Ungefär 3 % av de elever som ursprungligen tillhört årskursen har avgått med slutbetyg från årskurs 8 på grund av fullgjord skolplikt. Ytterligare omkring 3 % har slutat normal skolgång och går på så kallad förlängd praktisk yrkesorientering. Några av dessa elever slutade regelbunden skolgång i och med årskurs 8, andra har slutat under höst- eller vårterminen i årskurs 9. Bägge dessa grupper har en betydligt högre procent elever som varit föremål för barnavårdsnämndens utredning på grund av brottslighet än den aktuella populationen i årskurs 9.

Något över 2 % av pojkarna i den ursprungliga årskursen har därtill blivit omhändertagna för samhällsvård enligt § 29 i barnavårdslagen; samtliga har varit gravt brottsliga.

Den population vi har att göra med är alltså ett positivt urval ur brottslig och skolanpassningssynpunkt.

Tabell 2. Elever ur årskurs 6/65, som fram till juni 1968 varit föremål för barnavårdsnämndens utredning.

	Antal elever	Bvn:s utredn.	%
Kvarvarande pojkar i åk 9/68	412	33	8
Avgått med slutbetyg	21	5	24
Förlängd praktisk yrkesorientering	13	7	54
Samhällsvård	10	10	100
Utflyttade	30	12	40
Totalt	486	77	16

I tabell 2 redovisas för den uppdagade brottsligheten hos de elever från åk 6/1965 som gick i åk 9/1968, samt hos de elever ur årskursen som av olika anledningar lämnat skolan. Mest förvånansvärd är den höga procent pojkar som finns kända för brottsligt beteende hos bvn i Örebro eller i andra kommuner av dem som efter åk 6 flyttat från Örebro. Vad som ligger

bakom detta kan ej utredas här men är värt ett **studium**. Tänkbara förklaringar kan vara, att just de pojkar som genom sin brottslighet visar sig ha anpassningssvårigheter, kommer från familjer som också har svårigheter att anpassa sig och trivas och därför ofta flyttar. Denna förklaring får stöd av bl. a. Gustav Jonsons forskning (1967). Andra tänkbara orsaker kan vara att själva flyttningen inneburit påfrestningar för pojken med svårigheter att komma in i nya kamratgäng. Han kan då ha skaffat sig status genom att vara tuff eller tröstat sig med snatterier och kanske köpt sig vänner genom att ge bort stulna saker. Man kan också tänka sig, att då pojken redan före utflyttningen blivit föremål för utredning, detta kan ha varit en bidragande orsak till flyttningen. Man vill komma bort från kamrater, myndigheter och skvaller. Då jag inte vet något om den uppdagade brottsligheten hos de elever som flyttat in till Örebro till den aktuella åk under högstadietiden, kan jag inte beräkna hur utsällningen genom utflyttning påverkat svarsfrekvenserna på enkätfrågorna. Den åk, som var aktuell vt 1968 bestod ju dels av elever från åk 6/1965, dels av elever som under högstadietiden flyttat in till Örebro samt elever från kringliggande kommuner, som har sin skolgång förlagd till Örebro under högstadietiden.

D. Datainsamlingen

Enkäten genomfördes den 14-17 maj 1968. Fem stycken provledare hjälptes åt samtidigt så att skolor med många klasser i årskurs 9 skulle kunna få enkäten genomförd på en eller två lektionstimmar. Detta för att förhindra att eleverna skulle kunna diskutera enkäten på rasterna och på det sättet kunna påverka varandra i ena eller andra riktningen. Eleverna skulle vara helt oförberedda på enkätens innehåll. Provledarna var för eleverna ej kända personer. Alla var de män, vana att handskas med ungdomar och med psykologisk utbildning. Varje provledare hade en instruktion (se bilaga 2) som skulle ligga till grund för informationen om enkätens syfte och om hur frågeformuläret skulle ifyllas. Särskilt underströk man sekretessen och den diskretion med vilken alla uppgifter skulle behandlas. Man framhöll resultaten från tidigare undersökningar bland skolbarn och bland studenter som nu är advokater, domare och läkare.

Eleverna visade överlag stor samarbetsvilja och verkade intresserade av att bidra med kunskap om sig själva. De verkade helt lita

på diskretionen; en del tyckte t.o.m. att det var onödigt att klistra igen det kuvert i vilket formuläret skulle lämnas in.

Några små ansatser till oro i början av en lektion kunde provledaren avleda genom att ytterligare förklara meningen med enkäten och uppmana dem som opponerat sig att läsa igenom formuläret. En av dessa pojkar förklarade då han var färdig att "det var ju kul det här". En elev vägrade, efter att ha svarat på tre frågor, att besvara de övriga frågorna under motiveringen att vi ju genom koden skulle kunna ta reda på vem som svarat. I övrigt avlöpte allt utan missöden.

Grupperna varierade mellan 27 och 5 st. pojkar. Man försökte i görligaste mån dela på stora grupper för att kontakten mellan elever och provledare skulle bli så god som möjligt, men då man redan ansträngt studierektor och lärare mycket för att kunna genomföra enkäten fick man i två fall acceptera stora grupper.

De elever som varit frånvarande vid klassens ordinarie undersökningstillfälle men närvarande sista undersökningdagen, 8 st., kallades till en särskild undersökningsomgång.

KAP. III. BROTTSLIGHET ETT EN- ELLER FLER- DIMENSIONELLT BEGREPP

A. Endimensionalitet

Några forskare som sysslat med ungdomsbrottslighet har framhållit att kriminalitet i barn- och ungdomsåren verkar vara ett endimensionellt begrepp (Elmhorn, 1965; Nye, 1957 och 1958). Nye lät 9 items av 21 ur en anonym enkät om brottslighet bilda grund för en Guttmanskala, där reproducerbarhetskoefficienten ökades från 0,80 till 0,96 med s. k. image-teknik. Denna teknik har föreslagits av Louis Guttman (1947) för att inordna "felen" i skalan. Den utgår ifrån att alla items i en skalbar helhet (universe) är relaterade till baskontinuet och svaren på varje item alltså är en funktion av svaren på övriga items, den idiosynkratiska delen undantagen (Riley, Riley & Toby, 1954). Individier scoras inte direkt efter svaret på en fråga utan på en sammanslagning av svaren på flera frågor. De items som utgjorde Nyes skala innehöll även andra beteenden än brott; fylleri, skolk, sexualförbindelser, trots mot föräldrarna och rymning samt brott som stöld, snatteri, skadegörelse och bilkörning utan körkort. Med denna skala kunde eleverna rangordnas på tillfredsställande sätt.

Elmhorn prövar inte endimensionaliteten utan säger endast att svaren på enkätfrågorna ger ett intryck av att hon hade att göra med en dimension.

Vid ett ytligt betraktande av vår enkät gav den också ett intryck av att beskriva en dimension. Individier som begått bagatellbrott hade också begått få brottstyper och angivit låga frekvenser för varje brott. Individier som begått grava brott hade också begått många bagatellbrott och uppgivit höga frekvenser. Även andra beteendestörningar som thinnersniffning, narkotikabruk och rymning verkade höra samman med högt antal begångna brottstyper (se även kap. V och VI). Då vi i enkäten inte mäter brottsbenägenhet eller attityder till brott utan det faktiska antalet begångna brott måste externa faktorer som kontroll, övervakning och tillgång på brottstillfällen också inverka som störande faktorer. Reproducerbarhetskoefficienten för alla 22 brottstyperna och

alla 4 svarsalternativen, skalade med Cornell-teknik (Guttman, 1947), blev 0,75 (antalet "rätta" svar/antalet svar), för en god prediktion krävs en reproducerbarhetskoefficient på minst 0.90. För att bilda en skala med en tillräckligt hög reproducerbarhetskoefficient bör endast items med relativt jämna fördelningar, mellan 30 och 70 %, tas med. Detta skulle innebära att bara hälften av de i enkäten ingående items skulle kunna medtagas och brott som inbrott och moped- och bilstöld måste uteslutas (se tab. 16 sid. 35).

Fördelarna med en Guttmanskala som kan rangordna individerna är stora; frågornas reliabilitet och validitet är säkrad om reproducerbarhetskoefficienten är hög, och individens poäng innebär inte bara upplysning om brottsbelastning, utan också om vilka sorters brott och antalet brott individen uppgett. Man förlorar dock en hel del information genom att ta ut bara de frågor, som låter sig skalas. I det program som användes för att datamaskinellt utföra Guttmananalysen ingick anvisningar om hur Guttmanskalan skulle kunna förbättras. Vi hade dock betydande svårigheter att få programmet att fungera i detta avseende. Jag beslöt därför att överge försöken att bilda en Guttmanskala och istället genom komponentanalys försöka gruppera frågorna till ett mindre antal grupper av frågor (faktorer). Ett indexpoäng i dessa faktorer kan då ge liknande upplysning om individens brottslighet som en Guttmanpoäng gör.

B. Komponentanalys

Vid beräkning av brottsbelastning för individer eller för grupper av individer, vill vi inte bara veta antalet begångna brott utan även vilka slag av brott som dessa individer begått. Man behöver då ett mindre antal variabler (faktorer) som är begreppsligt skilda från varandra. Mitt huvudintresse sedan jag övergett försöket att göra en Guttmanskala har därför varit att försöka samla informationen så att den blir överskådlig. Detta har gjorts genom en komponentanalys som är en modifierad form av faktoranalys (Harman, 1962, kap. 17). Denna yttre reduction av variablerna har skett genom att stegvis extrahera den maximala variansen i varje faktor. Det är just faktoranalysens funktion att reducera antalet variabler som är dess största värde (Blalock, 1960). Jag har sedan valt det antal faktorer där de i de olika faktorerna ingående frågorna med höga laddningar verkar höra begreppsligt samman.

Tabell 3. Medeltal och spridningar för de 22 brottstyperna dikotomiserade till ja = 1 (1 eller 2 gånger, 3-10 gånger, mer än 10 gånger) nej = 2 (aldrig)

Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	M	s	N
1.	Smitit in på bio, idrottsplats	1,29	0,45	519
2.	Smitit från betalning	1,84	0,37	519
3.	Tänt eld som kunde vara farlig	1,49	0,50	518
4.	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	1,39	0,49	517
5.	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	1,72	0,45	518
6.	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	1,94	0,23	519
7.	Snattat i butik eller kiosk	1,35	0,48	519
8.	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	1,44	0,50	519
9.	Tagit något som tillhörde skolan	1,65	0,47	519
10.	Flockat bort (stulit) fordonsdelar	1,73	0,44	519
11.	Åkt med av annan stulet fordon	1,71	0,45	518
12.	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	1,79	0,41	516
13.	Köpt eller sålt någonting stulet	1,62	0,49	519
14.	Tagit cykel utan lov	1,60	0,50	519
15.	Tagit moped, motorcykel utan lov	1,84	0,37	518
16.	Varit med och tagit bil utan lov	1,95	0,22	518
17.	Inbrott i källare, vind etc.	1,77	0,42	518
18.	Inbrott i automat, kiosk, väning etc.	1,87	0,33	517
19.	Väskryckning	1,99	0,10	517
20.	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	1,89	0,31	517
21.	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	1,66	0,47	518
22.	Sålt eller langat narkotika	1,96	0,20	518

De 22 frågorna dikotomiserades till ja (1 eller 2 gånger, 3-10 gånger, mer än 10 gånger) och nej aldrig. Sambanden mellan frågorna beräknades som phi-koefficienter.

För 4 frågor är dikotomiseringen mycket extrem och dessa frågor har en mycket liten spridning. Detta gäller fråga 6, skadegörelse på bilar och motorcyklar, fråga 16, bilstöld, fråga 22, narkotikaförsäljning och fråga 19, väskryckning (se tab. 3, sid. 14).

Dessa fyra frågor uteslöts dock inte ur sambandsberäkningarna och den följande komponentanalysen. Perfekt prediktion med phi-koefficienter kan endast uppnås då variabelfördelningarna har samma form, d.v.s. då snittet i variablerna i och j ligger så att $p_i = p_j$. För de flesta av de korrelerade frågorna ligger snitten så att skillnaden är stor mellan p_i och p_j , vilket innebär att phi:s maximala värde i dessa fall ligger under 1.00. Korrelationerna mellan frågorna återges i en korrelationsmatris (bil. 3). Som framgår av denna är sambanden positiva och signifikant skilda från 0 korrelation på 1 %-nivån för ungefär 3/4 av samtliga korrelationer.

Komponentanalysen av sambanden mellan frågorna genomfördes med ett program utarbetat av K. G. Jöreskog (1963) med ortogonal rotering av axlarna enligt Kaisers "Varimax Method" (Kaiser, 1958). Två till fem faktorer har extraherats och roterats. Det visade sig vid denna analys att brottslighet bland barn och ungdom såsom den framkommer i denna enkät knappast kan anses utgöra en dimension. De flesta frågorna hade, om så varit fallet, samlats med höga laddningar i en faktor vilket inte skett.

Faktoreringen med fem faktorer grupperade frågorna så att de verkade höra begreppsligt samman och detta antal faktorer ansåg jag ge den bästa informationen. Faktorstrukturen i dessa faktorer verkade rimlig och meningsfull. Den oroterade faktormatrisen återfinnes i bilaga 4, den roterade faktormatrisen i tabell 4.

Kommunaliteten, den gemensamma faktorvariansen, är låg för två frågor; fråga 3 tänt eld och fråga 18 inbrott i automat, kiosk, affär, våning eller hus. Detta kan betyda antingen att frågan är specifik och inte hör ihop med de andra. Den specifika variansen är då stor. Det kan också bero på att frågan inte är reliabel och felvariansen därför är stor (Kerlinger, 1965, kap. 25).

Tabell 4. Roterad faktormatris. Elevenkät K.

Fråga	I	II	III	IV	V	h^2
1	0.34	0.19	0.08	0.10	<u>0.59</u>	0.52
2	0.12	0.01	<u>0.51</u>	0.27	0.04	0.35
3	<u>0.43</u>	0.06	0.31	-0.04	-0.10	0.30
4	<u>0.54</u>	0.37	0.11	-0.02	0.08	0.44
5	0.10	<u>0.44</u>	0.40	0.07	0.11	0.38
6	0.18	0.23	0.20	0.19	<u>-0.66</u>	0.60
7	<u>0.67</u>	0.20	-0.06	0.02	0.03	0.50
8	<u>0.58</u>	0.07	0.31	0.07	0.03	0.44
9	0.13	0.13	<u>0.53</u>	0.02	-0.16	0.34
10	0.20	<u>0.60</u>	0.03	0.04	-0.12	0.42
11	0.17	<u>0.55</u>	-0.04	0.20	0.23	0.43
12	0.12	-0.03	<u>0.67</u>	0.02	0.06	0.46
13	0.05	<u>0.70</u>	0.05	-0.00	0.04	0.50
14	0.42	<u>0.49</u>	0.10	0.11	0.09	0.45
15	0.16	<u>0.50</u>	-0.04	0.30	-0.13	0.39
16	-0.20	0.36	0.22	<u>0.45</u>	0.11	0.43
17	0.28	<u>0.52</u>	0.18	0.03	-0.16	0.41
18	0.13	<u>0.42</u>	-0.01	0.26	-0.15	0.29
19	0.12	0.02	0.01	<u>0.79</u>	-0.08	0.64
20	-0.17	<u>0.46</u>	0.45	-0.08	-0.04	0.45
21	0.13	<u>0.52</u>	0.18	0.20	0.30	0.45
22	-0.01	0.16	0.14	<u>0.70</u>	0.03	0.53
	1.94	3.21	1.76	1.70	1.10	9.71
% av "common factor variance"	20 %	33 %	18 %	18 %	11 %	100 %

Att tända eld, som kan bli farlig, är visserligen upptaget i brottsbalken som allmänfarlig vårdslöshet, men rent intuitivt ger det ett intryck av att bero på något annat än brottslighet. Man kan anta att den specifika variansen för denna fråga är ganska hög.

Beträffande inbrott i affär eller hus är förhållandet det motsatta. Inbrott hör intimt samman med övrig brottslighet. I allmänt betraktelsesätt är inbrott ett mycket gravt brott. Det är ett brott som man blir polisanmäld för (se kap. V D). Det är också det mest frekventa uppdagade brottet bland såväl 14-åringar som 16-åringar (Olofsson, 1967). Tre elever, för vilka barnavårdsnämnden hade uppgifter om inbrott, har ej uppgivit dessa i enkäten. De har erkänt andra brott; butikssnatteri, fordonstölder, skadegörelse och stöld men ej inbrott, som är ett "farligt" brott. Man kan därav dra slutsatsen att frågan väl passar in i sammanhanget men att svaren på denna sannolikt inte är helt reliabla.

Tabell 5. Faktor I. Bagatellbrott.

Fråga	Faktorladdning
7. Har Du tagit varor från en butik eller kiosk utan att betala ?	0.67
8. Har Du tagit pengar eller någon sak som Du visste tillhörde någon annan ?	0.58
4. Har Du med flit pangat gatlampor eller fönsterrutor ?	0.54
3. Har Du tänt eld som kunde vara farlig ?	0.43

Faktor I innehåller brottstyper som är vanliga med högt antal förövare (se tab. 16 sid. 35). Dessa brottstyper är också de oftast förekommande bland pojkar, som prickat för få brottstyper. Jag har valt att benämna faktorn Bagatellbrott. De butikssnatterier som pojkar ur den aktuella årskursen gjort sig skyldiga till och blivit polisanmälda för har endast rört sig om stulna varor till ett lågt pris. Inte i något fall har värdet överstigit 50 kr. Det är därför troligt att de flesta butikssnatterier som pojkar uppgett är småstölder, som kan anses bagatellartade även om man inte kan utesluta möjligheten att det kan ha förekommit mer systematiska stölder till ett större värde.

Stöld av pengar eller saker som tillhör någon annan tror jag också oftast innebär småstölder även om svaren på denna fråga även kan dölja ganska kvalificerade stölder. Upprepade plånboksstölder förekommer t. ex. hos en av pojkarna som blivit polisanmäld.

Att "lunta" och "panga" gatlampor och fönsterrutor hör till de förseelser som allmänt anses som pojkstreck.

I denna faktor har även cykelstöld (fråga 14) en faktorladdning som överstiger 0,40 som vi satt som gräns för tillhörighet till en faktor. Detta är också ett vanligt förekommande brott (se tab. 16). Jag har dock valt att hänföra detta brott till faktor två, där det har en högre laddning och där det hör bättre hemma tillsammans med mopedstöld samt stöld av cykel- eller mopeddelar.

Tabell 6. Faktor II. Vinningsbrott.

Fråga	Faktorladdning
13. Har Du köpt eller sålt något trots att Du vetat eller trott att det var stulet?	0.70
10. Har Du utan lov plockat bort saker från andras bilar, motorcyklar, mopeder eller cyklar för att sälja eller använda?	0.60
11. Har Du åkt på moped, motorcykel eller i bil, som Du visste eller trodde att någon annan stulit?	0.55
17. Har Du brutit Dig in i källare, vind, skjul eller parkerad bil och tagit något där?	0.52
21. Har Du kört bil, motorcykel eller moped, då Du varit berusad?	0.52
15. Har Du utan lov tagit en moped, motorcykel eller vespa?	0.50
14. Har Du utan lov tagit en cykel?	0.49
20. Har Du hotat eller tvingat någon att ge Dig pengar, cigaretter eller något annat?	0.46
5. Har Du med flit skadat eller förstört bänkar, telefonkiosker, trädgårdar, byggnadsmaterial på nybyggen eller dylikt?	0.44
18. Har Du brutit Dig in i automat, kiosk, affär, våning eller hus?	0.42

Faktor II består av brott av samma typ som de som ingår i Bagatellbrottsfaktorn, nämligen tillgreppsbrott och skadegörelse, men som kräver ett större mått av företagsamhet, mer medveten planering än dessa. De flesta av de i faktorn ingående brotten ger förövaren en påtaglig vinning och dess samlingsnamn kan då bli Vinningsbrott. Denna faktor har mer drag av öppen revolt än Bagatellbrottsfaktorn och Bedrägerifaktorn. Den innehåller de brott, som oftast förekommer i offentlig statistik både för den aktuella åldersgruppen och allmänt.

Tabell 7. Faktor III, Bedrägeribrott

Fråga	Faktorladdning
12. Har Du skaffat Dig pengar eller någon annan fördel genom att lura folk?	0.67
9. Har Du tagit något, som tillhörde skolan?	0.53
2. Har Du smitit från betalning på buss, tåg, café eller dylikt?	0.51

Faktor III kan man kalla Bedrägeribrott. Det är här fråga om brott där individer försöker skaffa sig någon fördel genom att lura någon annan eller smita ifrån förpliktelser. Något förbryllande är att stöld i skolan fått så hög laddning i denna faktor. I skolan får eleverna en mängd saker; läroböcker, skrivböcker, papper, pennor m.m. På samma sätt som på arbetsplatser kan i skolan gränsen mellan vad man får ta och vad man inte får ta vara flytande. I övrigt hederliga medborgare kan på arbetsplatsen ta betydligt mer material för egen del än de är berättigade till därför att ingen kan kontrollera hur mycket och till vilket ändamål det skall användas. Små anteckningar på formuläret (t.ex. "ja, pennor") vid denna fråga tyder på att det även förekommer i skolan att man tar lite mer än man vet att man får ta. Denna förseelse verkar alltså vid lite eftertanke väl passa begreppsligt in med de övriga två bedrägeribrotten även om den i lagens mening hänförs till stöld eller snatteri.

I faktorn förekommer ytterligare två brott med laddningar på 0,40 (fråga 5 om skadegörelse) respektive 0,45 (fråga 20 om hot och tvång). Då båda dessa har högre laddningar i faktor II och begreppsligt hör hemma där, har de förts till denna faktor.

Tabell 8. Faktor IV, Grava brott.

Fråga	Faktorladdning
19. Har Du ryckt till Dig väska från någon vuxen med avsikt att stjäla den?	0.79
22. Har Du sålt eller langat knark eller hasch?	0.70
16. Har Du varit med om att utan lov ta en bil?	0.45

Faktor IV innehåller de tre minst förekommande brottstyperna, som alla kräver ett stort mått av företagsamhet. Med hänsyn till brottens art får denna faktor namnet Grava brott. De pojkar som uppgett något eller några av dessa brott har även uppgett ett stort antal andra brott. Medeltalet begångna brottstyper per person är 13 brottstyper för billån och narkotikaförsäljning och 17 brottstyper för väskryckning. Fördelningen för dessa tre brottstyper har alla liten spridning, vilket jag tidigare konstaterat. Man kan alltså befara att det är den lilla spridningen som fogat ihop dem till en faktor. De höga interkorrelationerna (signifikant skilda från 0-korrelation på 0,1 %-nivån) ger dock besked om att de har bra mycket mer gemensamt än att de är ovanliga brott.

Tabell 9. Faktor V.

Fråga	Faktorladdning
6. Har Du med flit förstört radioantennor, backspeglar eller andra delar av bilar eller motorcyklar?	-0.66
1. Har Du smitit in på bio, idrottsplats eller dylikt utan att betala?	0.59

Faktor V innehåller endast två frågor med hög laddning; ett mycket ovanligt skadegörelsebrott med hög negativ laddning och det vanligast förekommande brottet; plankning. Den senare förseelsen skiljer sig från alla övriga förseelser genom att svarsalternativet "mer än 10 gånger"

förekommer oftare än något annat svarsalternativ (se fig. 2 sid. 36). Faktorn kan anses som en specifik faktor och sammankopplingen mellan de i faktorn ingående brotten kan vara en statistisk artefakt. Då de båda brotten saknar värde ur informationssynpunkt och då indexpoäng i en faktor där en fråga har hög negativ laddning ger förvillande resultat, avstår jag från att namnge faktorn och från att använda den vid beräkning av brottsbelastning.

Vissa frågor är inte faktorrena. Dessa frågor har jag valt att endast föra till den faktor där de hör begreppsligt hemma och där de i samtliga fall haft högst faktorladdning. Jag har alltså använt komponentanalysen endast som ett hjälpmedel att sammanföra frågorna till ett mindre antal faktorer där korrelationerna mellan frågorna är stora. Detta har skett i rent deskriptivt syfte. Interkorrelationerna mellan faktorerna har jag velat göra så små som möjligt.

Jag har alltså funnit att brottslighet, såsom den framkommer i denna enkät, inte är ett rent endimensionellt begrepp, utan att vi har att göra med urskiljbara kategorier av brott som tycks höra ihop med varandra. Som vi senare kommer att se i kap. V är dessa kategorier inte ömsesidigt uteslutande, utan ackumulerande på ett sådant sätt att de som begått Grava brott även begått många brott ur de fyra övriga faktorerna.

I stället för en Guttman-poäng där individens brottsbelastning härleds ur en faktor eller rättare en dimension, kan man bestämma individens brottsbelastning i de olika faktorerna, vilket kommer att diskriminera eleverna på ett bättre sätt än att enbart räkna antalet förprickade brottstyper. Detta kan då ske utan att införa en vägd indexpoäng för varje fråga som ju ofta blir godtycklig, baserad på ett allmänt intryck av brottets svårighetsgrad eller på den straffsats som lagen föreskriver.

C. Beräkning av brottsbelastning

Då man vill bedöma enskilda individers brottsbelastning eller brottsbelastningen för olika grupper av individer kan man använda sig av indexpoäng i de olika brottsfaktorerna.

Brottsbelastningen i de olika faktorerna uträknas så att, om en elev prickat för alla i faktorn ingående brottstyperna, får han en indexpoäng på 1,00, har han prickat för hälften av brotten får han en poäng på 0,50, har han inte prickat för något erhåller han poängen 0,00 (se tab. 10).

Tabell 10. Indexpoäng i de fyra faktorerna och allmän brottsbelastning för hela årskurs 9.

	M	s
Bagatellbrott	0,58	0,32
Vinningsbrott	0,26	0,25
Bedrägeribrott	0,24	0,28
Grava brott	0,04	0,13
Allmän brotts- belastning	6,50	4,09

För en enklare sammanfattande beskrivning av elevens brottsbelastning har jag helt enkelt endast räknat antalet förprickade brottstyper, d. v. s. de olika typer av brott som finns exemplifierade i de 22 frågorna, vilket jag kallar allmän brottsbelastning. Allmän brottsbelastning är dock ett mycket grovt mått på brottslighet som ger liten information om vilka slag av brott som blivit begångna. Den kan ändå anses motiverad då, som vi kommer att få se i kap. V, faktorerna blir "mättade" i en viss ordning, så att individer som begått ett fåtal brott huvudsakligen begått Bagatellbrott och de som begått något av de brott som ingår i faktorn Grava brott även har begått ett stort antal ur de fyra andra faktorerna.

Att enkäten konstruerats för att täcka olika typer av brott kan leda till vissa feltolkningar. En pojke, som skruvat loss en cykellykta från en cykel, som inte varit hans egen, och sedan sålt den till en kamrat, kan tänkas först pricka för fråga 8 (Har Du tagit pengar eller någon sak som Du visste tillhörde någon annan?), därpå pricka för även fråga 10 (Har Du utan lov plockat bort saker från andras bilar, motorcyklar, mopeder eller cyklar för att använda eller sälja?) och slutligen pricka för fråga 13 (Har Du köpt eller sålt något trots att Du vetat att det var stulet?). Detta brott som ur pojkens synpunkt är en handling, visserligen med flera led, är ur lagens synpunkt två, stöld och häleri, och blir i enkäten räknat som tre brott, om han svarat mycket noggrant. Det är därför viktigt att handskas med allmän brottsbelastning och indexvärden med stor försiktighet. Då brottsbelastning för olika grupper av individer jämföres låter jag därför i fortsättningen, om ej annat anges, signifikansgränsen ligga på 1 % eller mindre för att undvika felaktiga signifikanser.

Varken då man använder allmän brottsbelastning eller då man använder indexpoäng uträknad ur komponentanalysens faktorer tas någon hänsyn till antalet gånger varje brott blivit begånget. Som vi kommer att se i kap. V A. 2. ökar frekvenserna för varje enskilt brott med det antal brottstyper individen prickat för. Grupper med hög respektive låg brottsbelastning skiljer sig därför åt i antal faktiskt begångna brott i större utsträckning än vad som framgår av jämförelsetalen för allmän brottsbelastning eller indexpoäng.

I detta sammanhang kan det vara värt att nämna att den fortsatta undersökningen inte kommer att bygga indelningen i grupper med olika brottsbelastning på varken den allmänna brottsbelastningen eller indexpoängen, utan på hur pojken reagerar då den handling, som han liksom de flesta andra gör, blir upptäckt, kanske polisanmäld, och benämnd brott. Kommer han att trotsa förbud, tillsägelser, kanske åtgärd av någon form, och fortsätta att begå brott eller kommer han att rätta sig efter lagar och tillsägelser, konformera? Vilka variabler är betydelsefulla för om en pojke skall konformera eller dra sig mot en brottslig outsidersgrupp (Magnusson et. al. 1968)?

Genom att indela pojkarna på detta sätt i grupper, där man tar mest hänsyn till om de är benägna att konformera eller ej, då hinder av olika slag (tillsägelser, utredning av bvn m.m.) sätts i vägen för deras brottsliga verksamhet, undviker man de rent yttre faktorer och omständigheter som inverkar på allmän brottsbelastning och indexpoäng. För en beskrivning av hur undersökningspopulationen och hur grupper av individer inom denna förhåller sig i brottsligt hänseende är de dock av stort deskriptivt värde.

KAP. IV. RELIABILITET OCH VALIDITET

A. Internal consistency.

Det mått på reliabilitet jag använt är Kuder - Richardsons formel 20 (α -koefficienten, Cronbach, 1951). Detta är ett mått på testets internal consistency eller homogenitet och har uträknats separat för varje faktor som jag fått fram ur komponentanalysen. Koefficienten kan ses som medelvärdet av de split-half-reliabilitetskoefficienter som erhållits om man delat upp testet på alla tänkbara sätt. En låg koefficient kan dels bero på att man har items i testet som mäter andra attribut, dvs. testet innehåller heterogena items, dels på stor felvarians (Ferguson 1959). Kuder - Richardsons formel 20 innebär sålunda en underskattning av reliabiliteten som ett mått på testets förmåga att mäta det sanna värdet, därför att man förutsätter att testet är helt homogent (Magnusson, 1961).

Tabell 11. α -koefficienter för fyra faktorer av brott. N = 519.

Faktor	koeff.
Bagatellbrottsfaktorn	0,55
Vinningsbrottsfaktorn	0,78
Bedrägeribrottsfaktorn	0,39
Grava brottsfaktorn	0,47

I Bagatellbrottsfaktorn är reliabilitetskoefficienten 0,55. Det fanns i denna faktor en fråga av de fyra som ingår, som jag antog inte riktigt hörde hemma i sammanhanget; fråga 3 Har Du tänt eld som kunde vara farlig? Denna fråga har, om antagandet är riktigt, hög specifik varians som i sin tur påverkar reliabilitetskoefficienten.

I Vinningsbrottsfaktorn är koefficienten hög, 0,78, men den är relativt låg i Bedrägeribrotts- och Grava brottsfaktorerna, 0,39 respektive 0,47. Reliabilitetskoefficienterna för de olika faktorerna står i

proportion till antalet frågor som ingår i varje faktor.

Då man jämför de olika faktorernas diskrimineringsförmåga mellan grupper av individer bör man ha koefficienternas storlek i minnet. En faktor med hög reliabilitet (Vinningsbrott) har lättare att diskriminera grupper än en faktor som är mindre reliabel (Bedrägeribrott).

Det mest meningsfulla sättet att pröva reliabiliteten hos en enkät av detta slag vore att göra ett retest efter ett antal veckor, då eleverna kan antas ha glömt hur de svarade första gången men ännu inte hunnit utföra alltför många nya brottsliga handlingar.

Detta låter sig knappast göras rent praktiskt, då arrangemangen för att eleverna skulle vara oförberedda och inte kunna ha påverkat varandra krävt så mycket av såväl lärare och försöksledare. Dessutom är situationen vid ett retest annorlunda och man kan tänka sig att eftertanke och rädsla hos den enskilde eleven samt föräldrars och kamraters påverkan skulle inverka på sättet att svara, då enkäten besvarades andra gången. Det är därför vettigare att uppskatta tillförlitligheten i enkäten genom att studera konsekvensen i elevernas sätt att svara, och genom att göra jämförelser dels med andra liknande undersökningar, dels med den officiella brottsstatistiken och dels med uppgifter i polisens och barnavårdsnämndens register för just dessa elever. Möjlighet att göra en sådan extern validering på vissa svar, nämligen svaren på frågan om polisanmälan, i en enkät av detta slag är ganska unik och torde öka enkätens värde.

Enkäten försöker mäta antalet faktiskt utförda handlingar, inte attityder, kunskaper el. dyl. Dessa handlingar och beteenden är dels beroende på pojkens egen inställning, hans attityder och hans benägenhet att begå handlingarna, men också på andra yttre faktorer utanförpojken kontroll. Sådana faktorer kan vara att pojken helt enkelt inte kommit i kontakt med eller haft möjligheter att begå vissa brott, att övervakningen vid tillfället varit ovanligt stark eller i det närmaste obefintlig, att pojken vid tillfället utsatts för en så stark press att han inte kunnat motstå den frestelse som han i vanliga fall skulle klara etc. Det är nödvändigt att ha dessa externa faktorer i minnet då man analyserar materialet.

B. Interkorrelationer för faktorvariablerna.

Beräkning av interkorrelationerna för de fyra faktorvariablerna, från vilka en individs brottsbelastning erhålles, och korrelationerna mellan dessa och allmän brottsbelastning ger följande resultat.

Tabell 12. Interkorrelationer för fyra faktorvariabler samt allmän brottsbelastning.

Faktorvariabel	1.	2.	3.	4.
1. Bagatellbrott				
2. Vinningsbrott	0,50			
3. Bedrägeribrott	0,30	0,32		
4. Grava brott	0,13	0,39	0,20	
Allmän brottsb.	0,73	0,91	0,54	0,43

Interkorrelationerna mellan faktorvariablerna kan anses som tillfredsställande låga. *

Alla fyra faktorerna har högre samband med allmän brottsbelastning än de har sinsemellan. Högst är detta samband mellan allmän brottsbelastning och Vinningsbrotten. Storleken på dessa samband är helt förklarlig då allmän brottsbelastning är det hela varav de olika faktorvariablerna är delar.

C. Validitet

1. Felfaktorer

En av de felfaktorer, förutom de tidigare nämnda externa faktorerna, man har att räkna vid en enkätundersökning där frågorna inte gäller attityder utan vad som faktiskt har skett är glömska, dels spontan glömska, dels glömska på grund av bortträngning.

Den spontana glömskan kommer då att mest påverka de förseelser som ligger långt bak i tiden dvs. "före klass 7" samt obetydliga förseelser. Vad som av eleven uppfattas som en obetydlig förseelse beror i hög grad på vilken social miljö han lever i och i hur hög grad vikten av att hålla normer inskräps i denna miljö. Dessutom beror det på i hur hög grad normerna internaliserats av eleven. Vi kan därför förmoda att de pojkar som begått många brott och grövre brott har större chans att glömma bagatellbrott medan samvetsgranna och samvetsömma barn aldrig glömmer den gång de begick ett smärre brott.

* Man bör emellertid observera att de låga korrelationerna sammanhänger med att variablerna i vissa avseenden differentierar dåligt. Så har t.ex. samtliga elever som begått grava brott även begått bagatellbrott och ändå är korrelationen endast 0,13. Korrelationskoefficienterna kan ge ett vilseledande intryck i ett sammanhang som detta och som exempel kan man uppmärksamma att korrelationskoefficienten skulle blivit 0,09 om man endast betraktat två skalsteg i vardera variabeln och därvid konstaterat att 91 % begått bagatellbrott och att samtliga de 8 % som begått grava brott tillhörde denna kategori. I ett sådant material har man alltså maximalt samband men ändå en korrelationskoefficient på 0,09.

Den glömska som beror av brottträngning drabbar dem som upplever den brottsliga handlingen som skrämmande, och som djupt fördömer handlingen och därför tränger bort minnet av denna. Denna glömska skulle då drabba de mest laglydiga i första hand.

Någon möjlighet att kontrollera hur stort det fel som beror av glömska är, har vi inte.

Ett annat fel, som kan påverka resultatet av enkäten är att inte alla pojkar svarar sanningsenligt utan medvetet undanhåller uppgifter, därför att de inte vill svara eller därför att de är rädda för efterverkningar. Denna rädsla kan drabba alla oberoende av hur pass laglydiga de är men troligast är att den drabbar de mest brottsbelastade och framför allt dem som åkt fast någon gång och lärt sig att det gäller att neka och tuga. Det är också troligast att det är brott som nyligen är gjorda som man i första hand medvetet undanhåller. Man kan även tänka sig att de som blivit upptäckta för ett visst brott har lättare att ange detta brott än de brott som ej blivit upptäckta. I enkätsvaren framkommer dock inget som verifierar sådana farhågor. Det händer ofta att pojkar som säger sig ha blivit upptäckta eller polisanmälda för ett brott förutom detta brott även erkänner att de har begått "allvarligare" brott som ej blivit upptäckta.

På fråga 23, som följer på frågorna om brott, där eleven skall svara på om han denna vårtermin gjort något av det som förekommit i föregående frågor, har en del elever låtit svaret utebli. Det är troligt att de inte önskar tala om att de helt nyligen gjort något som kanske inte ännu blivit upptäckt och som kan spåras till dem om de svarar "ja" på den frågan.

Ytterligare fel kan bero på att eleven vill skryta och prickar för många brott för att verka tuff eller att han velat skoja och prickat för efter behag. Ingen har systematiskt prickat för ett svarsalternativ utom det fåtal som som säger sig inte gjort någon förseelse. Två elever har prickat för samtliga 22 brottstyper, samt på flera punkter sagt sig ha blivit anmälda för polisen, men har inte kunnat återfinnas varken i barnavårdsnämndens eller polisens register och har därför uteslutits från bearbetningen som icke trovärdiga. Övriga elevers formulär verkar samvetsgrant ifyllda.

Fel kan också uppstå genom att eleven missförstått frågan. För att förhindra detta har frågorna utformats så enkelt, utförligt och entydigt som möjligt.

Trots att försöksledaren givit utförlig instruktion om hur formuläret skall fyllas i, förekommer vissa felaktigheter. Så har t.ex. en del elever svarat: "Nej, aldrig" och "Det har aldrig hänt" på delfrågorna 1 och 2, men "Nej" på delfrågorna 3 och 4, som berör om de blivit upptäckta eller polisanmälda. Det har också förekommit att eleven som säger sig begått ett brott svarar nej på om han blev upptäckt, men ja på att han blivit polisanmäld, vilket ju är inkonsekvent. Det är i dessa fall troligt att brottet polisanmälts, ej eleven. Felskrivningar av detta slag är ytterst få.

Det faktum att enkäten inte är helt anonym kan också ha inverkat på sättet att svara.

Elmhorn lät, då hon gjorde sin enkätundersökning i Stockholm, 153 barn besvara enkäten och skriva sina namn på den. Dessa elever hade signifikant lägre svarsfrekvenser än de som svarat anonymt, 12.5 poäng i medeltal mot 18.2 poäng i totalmaterialet. Poängskillnaderna bestod i att elever som skrivit sitt namn på formuläret redovisat lägre frekvenser och undvikit allvarligare brottstyper. Antalet uppgivna brottstyper var lika stort i de båda grupperna. I denna enkät behövde den svarande ej skriva sitt namn. Varje formulär var försett med ett kodnummer som identifierade en elev. Eleverna ropades upp efter klasslistan och varje elev fick det för honom avsedda formuläret. När formuläret var ifyllt fick eleverna lägga det i ett omärkt kuvert och klistra igen det.

Den externa valideringen, som jag redovisar för i följande avsnitt, ger oss ingen anledning att tro att eleverna inte helt litat på att deras uppgifter skulle behandlas helt konfidentiellt. Endast tre stycken inbrott av alla de brott som kommit till polisens och bvn:s kännedom och som eleverna erkänt sig skyldiga till har inte blivit redovisade i enkäten.

2. Extern validering

Genom att enkäten inte gjordes helt anonym kan vi kontrollera vissa uppgifter som pojkarna givit, nämligen uppgifterna om polisanmälan. Samtliga elever som besvarat enkäten söktes i såväl polisens centralregister som i barnavårdsnämndens register och uppgifterna från registren ställdes mot de uppgifter pojkarna själva givit. Det visade sig då att det rådde ganska stor förvirring och osäkerhet bland pojkarna, om vad det egentligen innebär att bli polisanmäld. Det visade sig också att en förseelse inte alltid rapporterades till barnavårdsnämnden (bvn) från polisen. Det förekom alltså fall där eleven uppgav sig vara polisanmäld men varken var känd hos polis eller bvn. Det förekom också fall där eleven var känd hos polis och bvn, men inte sade sig ha blivit polisanmäld och fall där pojken endast var känd hos polisen.

Pojkar som säger sig ha blivit polisanmälda men som inte är kända varken hos polis eller bvn.

Av de 519 elever som besvarat enkäten, uppgav 86 st att de någon gång blivit polisanmälda. 33 st. av dessa är inte kända varken hos polisen eller bvn. Endast tre av dessa 33 har en allmän brottsbelastning som ligger under medelvärdet för hela årskursen. (6,5 brottstyper per individ). Antalet brottstyper per person för dessa som uppger sig vara polisanmälda men ej är kända hos polisen eller bvn är i medeltal 9,4 brottstyper. De brottstyper de säger sig ha blivit polisanmälda för är mest Bagatellbrott och Vinningsbrott. Brotten är till övervägande del begångna före högstadiet.

Tabell 13. Brott för vilka pojkar, som ej är kända hos barnavårdsnämnd eller polis, säger sig ha blivit polisanmälda.

Fråga	Frågan avser (typ av brott)	Faktor	Antal fall
1.	Smitit in på bio, idrottsplats		3
7.	Snattat i butik eller kiosk	1	3
4.	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	1	10
8.	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan.	1	2
3.	Tänt eld som kunde vara farlig	1	10
11.	Åkt med av annan stulet fordon	2	3
10.	Plockat bort (stulit) fordonsdelar	2	2
17.	Inbrott i källare, vind etc.	2	1
15.	Tagit moped, motorcykel utan lov	2	1
18.	Inbrott i automat, kiosk, våning etc.	2	1
20.	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	2	1
16.	Varit med och tagit bil utan lov	4	1
	Summa		38
	Antal individer		33

Detta att pojkarna tror sig vara polisanmälda kan man välvilligt tolka så: de har blivit upptäckta, man har tagit reda på deras namn, kanske adress och skola, samt sagt att "det här skall vi anmäla till polisen". Man har kanske sedan inte funnit det mödan värt att föra det vidare till polisen. I vissa fall, t. ex. vid butiksnatteri krävs att man fyller i blanketter m. m., vilket kan kännas alltför omständligt, eftersom man fått igen det stulna eller då skadan inte var så stor och man redan hutat åt pojken.

Beträffande de allvarligare förseelserna; åkt med stulet fordon, inbrott och bilstöld, har dessa begåtts tillsammans med kamrater i samtliga fall. Man kan i dessa fall tänka sig att endast den eller de, som varit de drivande krafterna, blivit antecknade hos polisen och resten fått löpa.

Vad beträffar de fall där pojken tänt eld eller pangat gatlampor och fönsterrutor är det mycket troligt att polisen avskrivit ärendet på platsen därför att förseelsen varit bagatellartad och pojken ung.

Dessa välvilliga tolkningar undanröjer dock inte helt misstanken att somliga pojkar kan tänkas överdriva sin brottslighet i syfte att visa sig tuffa. De två elever som uppgivit 22 brottstyper och sagt sig vara polisanmälda för flera brott än två och som inte varit kända hos bvn eller polis har uteslutits ur samtliga beräkningar.

Pojkar kända hos bvn och polisen, som ej säger sig vara polisanmälda.

De pojkar, som var kända hos bvn för olika förseelser, men som inte uppgett sig vara polisanmälda, är 9 st. 6 st. av dessa erkänner i enkäten den förseelse som bvn haft anteckning om och 5 st. av dessa säger sig också ha blivit upptäckta. För de tre som i enkäten ej erkänner den förseelse som bvn har anteckning om, finns i akten uppgifter, som förklarar detta; skadegörelse - säger redan vid upptäckten att han inte deltagit i skadegörelsen; mopedstöld - säger att han endast lånat för provkörning; slaktat cykel - visste inte att den var stulen.

Tabell 14. Brott för vilka pojkar, som ej säger sig vara polisanmälda, har blivit kända hos polis och barnavårdsnämnd.
Antal individer = 9.

Brottsrubricering i polisens register och bvn:s akter	Pojken erkänner brottet i enkät-svaret	Pojken säger sig blivit upptäckt
1. Skadegörelse på bygge	-	-
2. Pangat fönsterrutor	x	-
3. Skadegörelse på kontor	x	x
4. Butikssnatteri	x	x
5. Snatteri av gott	x	x
6. Slaktat cykel	-	-
7. Häleri	x	x
8. Mopedlån	-	-
9. Stöld ur automat	x	x

För alla nio har brotten inte föranlett någon som helst åtgärd från bvn:s sida, vilket förklarar varför de ej känt sig polisanmälda.

Den allmänna brottsbelastningen för denna grupp har samma medelvärde som årskursen i dess helhet. De felaktiga uppgifter dessa 9 har lämnat synes bero dels på att de inte ansett sig begått de brott de blivit anklagade för, dels på osäkerhet om de verkligen blivit polisanmälda eller om man låtit udda vara jämnt.

Pojkar som är kända hos polisen men ej hos bvn.

Alla uppgifter om brott, som minderåriga personer begått, skall, då de kommer till polisens kännedom, meddelas till bvn, som i sin tur skall företa en utredning. Det fanns dock i polisens register uppgifter om brott för 15 pojkar som inte var kända hos bvn. Samtliga dessa pojkar har i enkäten sagt sig vara polisanmälda. I ett fall hade polisen anteckningar om brott från tre olika tillfällen; ett inbrott då pojken var 11 år, skadegörelse då pojken var 12 år, samt stöld av mopeddelar då han

var 14 år (se tab. 15). Denna pojke uppger inte att han begått inbrott i sitt svar på enkätfrågan. Han har dock sagt sig stulit saker eller pengar 3-10 gånger (fråga 8), vilket kan innebära att han även räknar med nyckelstölden som gjordes i samband med inbrottet. Trimning av moped förekommer inte bland frågorna i enkäten och pojken som gjort det kunde därför inte heller uppge det brottet.

Tabell 15. Brott som blivit kända hos polisen, men som inte kommit till barnavårdsnämndens kännedom.

Typ av brott	Antal fall
Tänt eld	2
Skadegörelse	4
Butikssnatterier	3
Snatteri	1
Cykelstöld	1
Hittat och tagit stulen cykel	2
Stöld av mopeddelar	2
Medhjälp till rattonykterhet	1
Inbrott, stöld av nycklar	1
Trimning av moped	1
Summa	18
Antal individer	15

Pojkar, som säger sig vara polisanmälda, och som är kända både på bvn och hos polisen.

Överensstämmelsen mellan de uppgifter vi fått av de 36 pojkar ur årskursen, som hade varit föremål för utredning och åtgärd av bvn för begångna brott och alltså även var kända hos polisen, och de uppgifter jag fått fram ur deras akter på bvn, var mycket god. I akterna fanns ofta även anteckningar om skolk, thinnersniffning, fylleri m.m. vilket i samtliga fall kunde verifieras genom enkätsvaren på de frågor som berör dessa beteenden.

I tre fall har pojkarna nämnt olika typer av brott som de blivit upptäckta för men i enkäten nekat till de inbrott de enligt registeranteckningarna skulle ha gjort. I ett fall har en pojke underlåtit att uppge en cykelstöld. I alla övriga fall har dessa pojkar med rörande sanningsenlighet erkänt och prickat för allt som de blivit upptäckta för. En av pojkarna, där utredningen gällt 35 brottspunkter, har sanningsenligt tillstått allt.

Av pojkarna hade 6 st., förutom för de brott som bvn kände till, även sagt sig vara polisanmälda för butikssnatteri, 6 fall, skadegörelse, 2 fall, tänt eld, 1 fall. Detta ger stöd åt min förmodan att hotet om polisanmälan för just dessa brottstyper inte alltid sätts i verket, eftersom man i dessa 6 fall knappast kan betvivla pojkarnas uppgifter.

I den mån jag kunnat kontrollera sanningshalten i fråga 23 (om eleven gjort någon av de i enkäten ingående förseelserna under vårterminen i årskurs 9) genom rapporter från föräldrar eller övervakare till bvn, har dessa stämt med elevernas egen uppgift i samtliga fall.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att sanningshalten i de uppgifter vi fått i de allra flesta fall är förvånansvärt stor och de flesta skiljaktigheterna mellan elevernas egna uppgifter och de jag erhållit från registren är förklarliga. I vissa fall kan man dock misstänka en överrapportering. Jag får nöja mig med att som jag nu gjort ge en beskrivning av samstämmigheten mellan uppgifterna, som eleverna lämnat om polisanmälan, och det yttre kriterium jag har i de anteckningar om brott, som jag funnit hos polisen och barnavårdsnämnden. En validitetskoefficient som beräknats från överensstämmelsen mellan enkätsvaren och det yttre kriteriet för polisanmäld brottslighet är ej meningsfull. För det första lider även det yttre kriteriet av reliabilitetsbrister; den pojke som fått veta att han blivit polisanmäld har inte blivit det, den polisanmälda pojken har inte alltid blivit anmäld till bvn osv. Dessutom är exakt överensstämmelse mellan uppgiven frekvens i enkätsvaret, där vi ju inte frågar hur många gånger eleven blivit polisanmäld, och de ofta klumpvisa uppgifterna i bvn:s akter; ett tiotal inbrott, ett flertal stölder, omöjlig att bestämma.

Skulle man till slut beräkna validiteten på överensstämmelsen mellan antalet elever som sagt sig blivit polisanmälda och antalet elever som återfunnits i polisens eller bvn:s register, skulle den missuppfattning som flera pojkar haft få för stort spelrum och validitetskoefficienten inte ge rättvisa åt den stora överensstämmelsen mellan uppgifterna för de pojkar som verkligen åkt fast.

KAP. V. RESULTAT: BROTTSLIGHET.

A. Brott och brottsbelastning

1. Svarsfrekvenser för olika brottstyper

I den officiella statistiken över uppdagad brottslighet dominerar förmögenhetsbrott både vad gäller brottsligheten i dess helhet och framför allt för brottsligheten bland barn och ungdom. Den ökning, som skett under de senaste 15 åren gäller framför allt tillgreppsbrott som bilstöld, kassaskåpsstöld, inbrott, rån och snatteri (Sveri, 1966).

De uppdagade brott, som just denna årskurs gjort sig skyldiga till, är till antalet störst för grövre stöld och inbrott, därefter kommer stöld av cyklar och mopeder eller delar till sådana och snatteri (Olofsson, 1967). Hurdan är rangordningen, den "faktiska" brottsligheten, som pojarna själva uppger? Om vi ser efter vilka brott som är vanligast i den bemärkelsen att flest säger sig någon gång ha gjort dem, så har 71 % av pojkarna smitit in på bio, idrottsplats o. d. utan att betala, 65 % har snattat i butik eller kiosk, 61 % har pangat gatlampor och fönster-rutor, 56 % har tagit saker eller pengar, 51 % har tänt eld. Cykelstöld kommer som nr 6 och inbrott i skjul, källare och parkerade bilar kommer långt ner på skalan, som nr 13, och inbrott i automat, kiosk, affär eller våning har endast 13 % gjort (se tab. 16).

Den officiella statistiken över den uppdagade brottsligheten ger alltså inte en riktig bild av den faktiska brottsligheten. Vad detta beror på skall senare diskuteras i samband med redogörelser för upptäckt och polisanmälan.

Det bland eleverna mest frekventa av de 22 brottstyperna har uppgetts av 71 %, det minst frekventa av 1 % av eleverna. Procenttalen för övriga brott ligger relativt jämnt utspridda mellan dessa värden (se fig. 1).

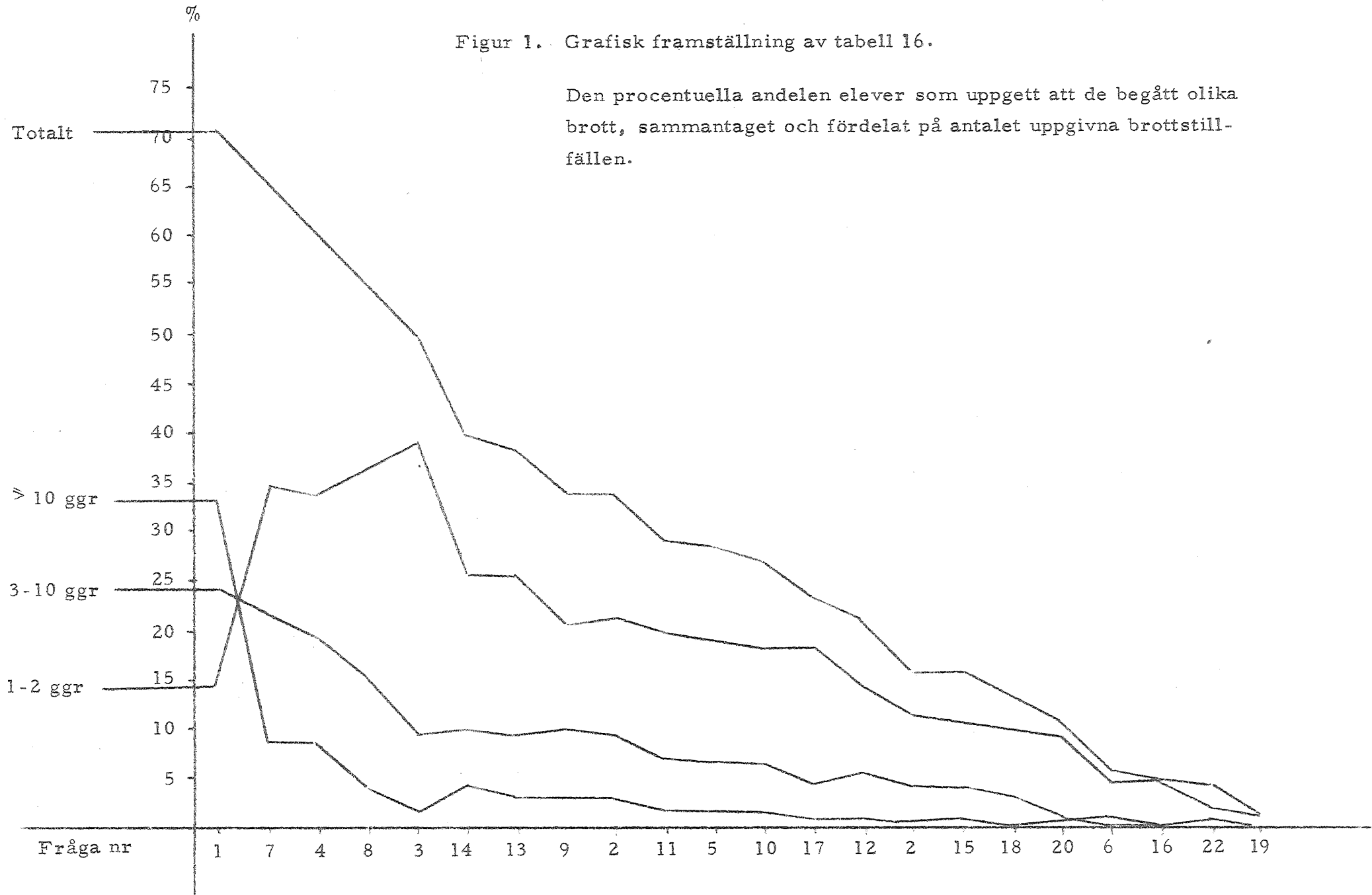
Tabell 16. Den procentuella andelen elever som uppgett att de begått olika brott, sammantaget och fördelat på antalet uppgivna brottstillfällen.

Brottstyperna har rangordnats efter förekomst bland eleverna.

Faktor nr	Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	%	1-2 ggr	därav 3-10 ggr	mer än 10 ggr
	1	Smitit in på bio, idrottsplats	71	14	24	33
1	7	Snattat i butik eller kiosk	65	35	22	8
1	4	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	61	34	19	8
1	8	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	56	37	15	4
1	3	Tänt eld som kunde vara farlig	50	39	9	2
2	14	Tagit cykel utan lov	40	26	10	4
2	13	Köpt eller sålt någonting stulet	38	26	9	3
3	9	Tagit något som tillhörde skolan	34	21	10	3
2	21	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	34	22	9	3
2	11	Åkt med av annan stulet fordon	29	19	7	2
2	5	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	28	18	7	2
2	10	Plockat bort (stulit) fordonsdelar	27	18	7	2
2	17	Inbrott i källare, vind etc.	23	18	4	1
3	12	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	21	14	6	1
3	2	Smitit från betalning	16	12	4	0
2	15	Tagit moped, motorcykel utan lov	16	11	4	1
2	18	Inbrott i automat, kiosk, våning etc.	13	10	3	0
2	20	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	11	9	1	1
	6	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	6	5	1	0
4	16	Varit med och tagit bil utan lov	5	5	0	0
4	22	Sålt eller langat narkotika	4	2	1	1
4	19	Väskryckning (stöld)	1	1	0	0

Anm: Observera att i denna och närmast följande tabeller enstaka elever genom avrundningen av procenttalen kommer att redovisas som 0 %. Detta procenttal kommer således att innebära att högst 2 elever tillhör en viss kategori svarande.

Figur 1. Grafisk framställning av tabell 16.

Antalet brottstillfällen angavs i följande svarsalternativ: mer än 10 gånger, 3-10 gånger samt 1-2 gånger. Även fördelningarna av svaren på dessa alternativ redovisas i tabell 16. Flertalet av de uppgivna brotten har begåtts endast 1-2 gånger av varje brottslig elev. Brott som har högre frekvenser av förövare tenderar att också ha fler brottstillfällen per förövare. Med undantag för de tre brott som hade flest förövare har de olika brotten begåtts mer än 10 gånger av endast ett fåtal elever, 4 % av eleverna eller mindre. Av det totala antalet förprickade brott har 1-2 gånger prickats för till 65 %, 3-10 gånger prickats för till 26 % och mer än 10 gånger till 9 %.

Rangordningen mellan brottstyperna stämmer i stort med rangordningen av brottstyperna som Elmhorn redovisar från enkäten i Stockholm 1964. I denna enkät deltog skolpojkar 9-14 år, dvs. betydligt yngre än dem vi frågat. Detta förklarar de små skiljaktigheter som förekommer. Så ligger t.ex. butiksstölder längre ner på skalan bland Stockholmsbarnen, likaså cykelstöld. Antalet elever som säger sig förövat de olika brottstyperna är också mycket större i Örebro, vilket är naturligt då Örebroeleverna passerat de mest brottsbelastade åldrarna. Smitit in på bio eller idrottsplats förekommer hos 48 % i Stockholmsmaterialet mot 71 % i Örebro, butikssnatteri hos 35 % mot 65 %, inbrott i kiosk, butik eller våning hos 6 % mot 13 % i Örebro.

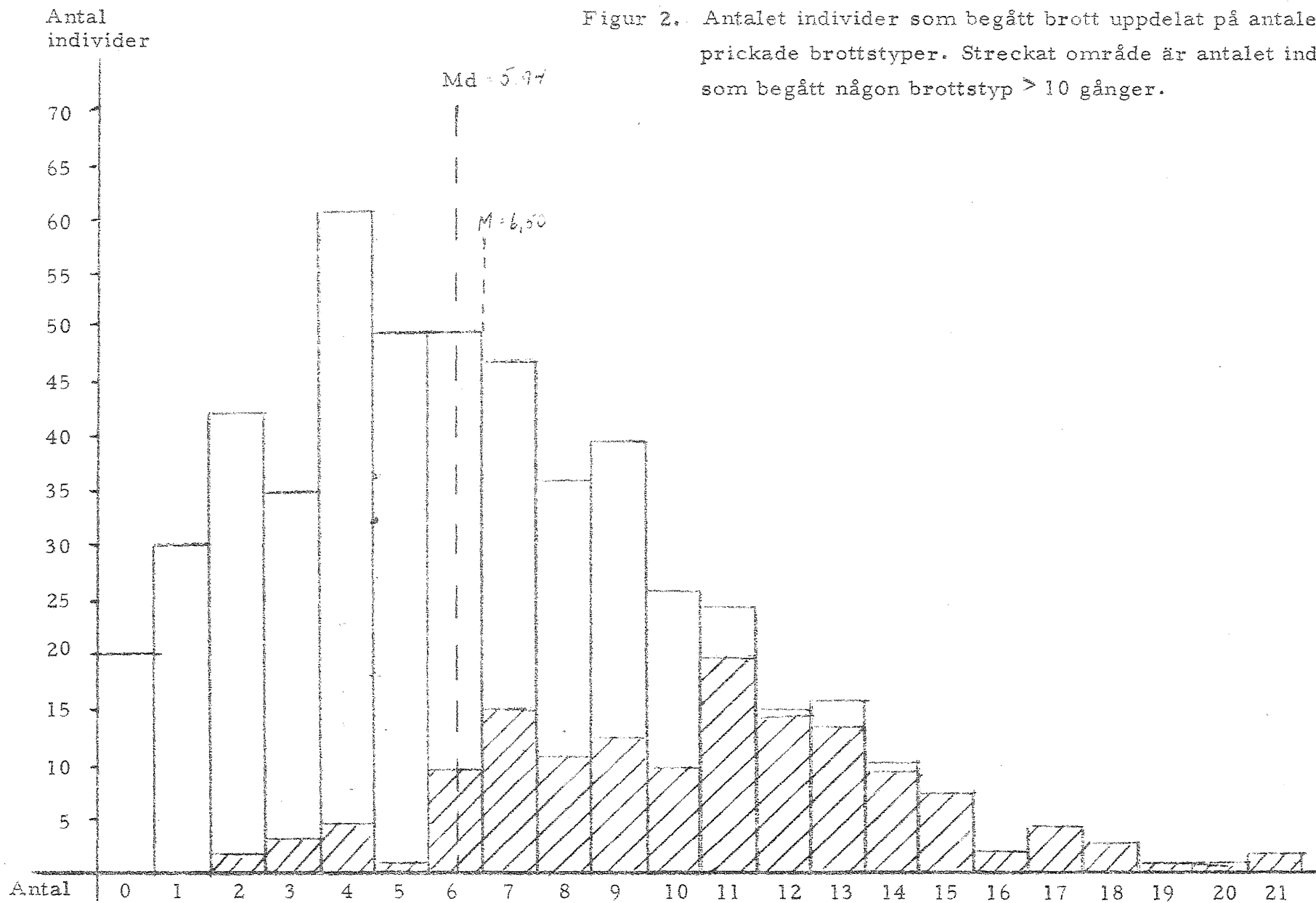
Som vi ser på tabell 16 är Bagatellbrotten (1) de mest frekventa brotten. Vinningsbrotten (2) kommer därefter. Bedrägeribrotten (3) är med avseende på procentuell förekomst insprängda bland Vinningsbrotten. De minst frekventa brotten är Grava brott (4).

2. Individuell brottsbelastning

Endast 4 %, 20 st. elever, säger att de inte begått något av de brott, som förekommer i enkäten. Av de 96 % som erkänner någon förseelse varierar antalet förprickade brott mellan 1 och 21 olika brottstyper. Medianen ligger på 5.96 brott per person (fig. 2).

Medelvärdet för populationen är 6,50 brottstyper, spridningen 4.09 (se tab. 10). 15 brottstyper eller mera har endast 4 % av pojkarna prickat för.

De som säger sig ha begått ett fåtal brottstyper har också prickat för de lägsta frekvenserna. Av de 105 elever som endast begått 1-3 brottstyper har endast 8 st. angett > 10 gånger, och då endast för en av de förprickade brottstyperna. I 7 fall, var det fråga om "smitit in på bio eller

Figur 2. Antalet individer som begått brott uppdelat på antalet förprickade brottstyper. Streckat område är antalet individer som begått någon brottstyp > 10 gånger.

idrottsplats utan att betala", i 1 fall "pangat gatlampor eller fönsterrutor". Ju fler brottstyper en individ säger sig ha begått, desto oftare förekommer höga frekvenser som ≥ 10 gånger. De 4 % som erkänner mer än 15 olika brottstyper har samtliga också begått något eller några > 10 gånger (fig. 2).

De som redovisat få brott har oftast prickat för bagatellbrott som smitit in på bio eller idrottsplats utan att betala (fråga 1), pangat gatlampor eller fönsterrutor (fråga 4), snatteri från butiker eller personer (fråga 7 och 8) och tänt eld (fråga 3). Brott som anses vara allvarliga brott, inbrottsstöld (frågorna 17 och 18), väskryckning (fråga 19) och billån (fråga 16) förekommer så gott som uteslutande bland dem som begått 7 brottstyper eller mer (över medelvärdet) och förekommer med höga frekvenser endast bland de 4 % mest brottsbelastade. Undantag förekommer dock. Av de 66 som säger att de begått inbrott i automat, kiosk, affär eller våning, finns 6 st. som erkänt bara 3-6 olika brottstyper. Av de 121 elever, som uppger att de deltagit i inbrott i källare, vind, skjul eller parkerad bil, har 7 st. uppgett att de begått 3-6 brottstyper. De 5 elever som uppgett väskryckning har samtliga högt antal begångna brott, 12 brottstyper eller mer.

Man kan inom den undersökta gruppen inte finna någon som specialiserat sig på något brott. Har en elev begått något brott många gånger har han även begått någon annan typ av brott dessutom och oftast är det fråga om ganska många andra brottstyper. Den som begått ett allvarligt eller ovanligt brott många gånger har också begått en mängd lindrigare brott och begått dem många gånger. Brottslighet i skolåren tycks ha en ackumulerande effekt i ett stort antal aktiviteter.

Jag har hittills rört mig med ett mycket enkelt och grovt brottsbelastningsbegrepp nämligen antalet förprickade brottstyper. En mer differentierad bild av brottsbelastningen hos en individ eller hos en grupp av individer får man genom att använda sig av de faktorer jag fått fram i komponentanalysen.

B. Tidsfaktorn

1. Tidpunkt för brotten

De uppgifter eleverna lämnat om tidpunkten för brotten återges i tabell 17. Följande svarsalternativ förekom: bara innan 7:e klass, bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) samt både innan och på högstadiet. Av tabel-

Tabell 17. Fördelningar i procent av samtliga elever för olika brott med hänsyn till elevernas uppgifter om tidpunkten för brotten.

Brottstyperna rangordnade efter frekvens bland eleverna.

Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	Endast före kl. 7 %	Endast i kl. 7, 8, 9 %	Såväl före kl. 7 som senare %
1	Smitit in på bio, idrottsplats	20	22	<u>29</u>
7	Snattat i butik eller kiosk	<u>37</u>	13	15
4	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	<u>29</u>	13	19
8	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	<u>26</u>	14	16
3	Tänt eld som kunde vara farlig	<u>35</u>	8	7
14	Tagit cykel utan lov	8	<u>19</u>	13
13	Köpt eller sålt någonting stulet	6	<u>24</u>	8
9	Tagit något som tillhörde skolan	4	<u>19</u>	11
21	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	0	<u>31</u>	3
11	Åkt med av annan stulet fordon	4	<u>20</u>	5
5	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	<u>11</u>	7	10
10	Flockat bort (stulit) fordonsdelar	5	<u>15</u>	7
17	Inbrott i källare, vind, etc.	6	<u>12</u>	5
12	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	4	<u>9</u>	8
2	Smitit från betalning	4	<u>8</u>	4
15	Tagit moped, motorcykel utan lov	2	<u>12</u>	2
18	Inbrott i automat, kiosk, våning etc.	4	<u>7</u>	2
20	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	2	<u>6</u>	3
6	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	2	2	2
16	Varit med och tagit bil utan lov	0	<u>5</u>	0
22	Sålt eller langat narkotika	0	<u>4</u>	0
19	Väskryckning (stöld)	0	<u>1</u>	0

len framgår att de flesta brottstyperna till största delen förekommer på högstadiet. De brott som är mest typiska för tiden före högstadiet är också de som är de mest vanliga brotten, "plankning" och Bagatellbrott. Butikssnatteri är det vanligaste Bagatellbrottet och 52 % av årskursens pojkar har begått detta en eller flera gånger redan innan de börjat på högstadiet. Den förseelse som är mest vanlig bland dessa skolpojkar, nämligen smitit in på bio eller idrottsplats utan att betala, är den som har störst vanemässighet i den bemärkelsen att störst procent sagt sig ha "smitit in" såväl före som på högstadiet.

Enligt den officiella statistiken, når olika brott sitt maximum vid olika åldrar. Så når skadegörelse sin topp vid 12-13 års åldern, tjuvnadsbrott som stöld och snatteri i 15-16 års åldern, motorcykel- och mopedstöld i 14-17 års åldern, bilstöld något senare och rattfylleri vid 30-39 år (Sveri, 1960 och Rengby, 1966). Överensstämmelsen med den självdeklarerade brottsligheten, såsom den framträder i enkäten är stor vad gäller skadegörelse (fråga 4, 5 och 6) som har mycket större frekvenser under åren fram till 13-års åldern än under åldern 13-16 år. Även Bagatellbrotten är mest företrädda för tiden före högstadiet och visar en nedgång under tiden på högstadiet. Vinningsbrott har en ökning under högstadietiden och överensstämmer därvidlag med den offentliga statistiken. Att var tredje 16-åring kört något motorfordon i berusat tillstånd tyder dock på en stor olikhet med de officiella uppgifterna om trafikonykterhet, där maximum ligger vid en så hög ålder som 30-39 år. Det är för denna åldersgrupp i de flesta fallen fråga om moped- eller motorcykelonykterhet, inte rattonykterhet, vilket är det vanligaste för högre åldrar. Mopedonykterhet anses som mindre farligt av gemene man och har också lägre straff än onykterhet vid förandet av andra motorfordon (Lithner, 1964).

Grava brott förövas så gott som uteslutande på högstadiet. Två stycken elever har varit med om billån före högstadiet, övriga 45 pojkar som begått något eller några Grava brott har gjort det på högstadiet.

2. Brottslig debut

Under tiden före högstadiet, då pojkarna ännu går på grundskolans låg- och mellanstadium, har enligt deras egna uppgifter, 89 % av pojkarna begått något av de i enkäten ingående brotten. Ytterligare 7 % debuterar under högstadietiden. Återstående 4 % säger sig inte ha begått något brott.

50 pojkar, 9.6 %, har endast begått brott på låg- och mellan stadiet. De brott som dessa gjort sig skyldiga till är, förutom "plankning" och

Bagatellbrott, cykelstöld, som är det mest frekventa brottet ur Vinningsbrottsfaktorn. Därtill kommer 2 fall av stöld av fordonsdelar (fråga 10), 5 fall av häleri och ett inbrott i skjul el. dyl., alla Vinningsbrott. Dessa pojkar har förövat få brottstyper, högsta antalet är 6 brottstyper per person. I allmän brottsbelastning för gruppen är $M = 2,6$, $s = 1,6$ och $Md = 2,1$.

De som debuterat under högstadiet, 37 st. pojkar, har samtliga begått "plankning" och Bagatellbrott till största delen. De mest frekventa av Vinningsbrotten förekommer i ett fåtal fall och för de 5 som prickat för 6-12 brottstyper förekommer även Bedrägeribrott och Grava brott. Medelvärdet i allmän brottsbelastning är för gruppen 3,4 brottstyper per person, $s = 2,3$ och $Md = 2,6$.

Det verkar som om ingen, inte ens de som debuterar sent, begår ett brott som kan anses allvarligt, utan att först ha begått något eller några Bagatellbrott.

På fråga 23 "Har Du denna vårtermin gjort någonting av det som förekommer i de frågor Du nu besvarat?" har 230 st., 45 %, svarat nej, 4 % av dessa har överhuvud inte erkänt något brott, resten har konformerat med samhällets normer åtminstone under den tid, som annars utmärks av stor brottslig aktivitet, nämligen våren. De återstående 55 % av pojkarna har svarat ja och är alltså fortfarande aktiva.

Det är under högstadietiden brottsligheten når sin külmen. Det är då de flesta brotten och de allvarligaste brotten blir begångna. Men det är också under högstadietiden som en stor del pojkar konformerar. De mognar och lär sig att följa normer och lagar. Även tidigare enkäter bland värnpliktiga (Christie, Andenaes, Skirbeck, 1965) och bland studenter (Andenaes, Sveri, Hauge, 1960; Nyquist, Strahl, 1960; Forsman, Gentz, 1962) har gett samma resultat.

I undersökningar av ungdomsbrottslingar hävdas ofta att dessa barn med uttalad brottslighet börjat sin brottsliga bana tidigt (Glueck & Glueck, 1950; McCord & McCord, 1959; Jonsson, 1967 m.fl.). En tidig start i vissa brottsliga aktiviteter utmärker de flesta skolpojkar i vårt material. Vad som skiljer de uppdagade ungdomsbrottslingarna från de presumtiva icke-brottslingarna kan tänkas bestå i en större brottslig intensitet och allvarigare begångna brottstyper från de uppdagades sida, vilket i sin tur ofta leder till upptäckt och polisanmälan, vilket varit det kriterium för tidig debut dessa forskare haft tillgång till. Ett närmare studium av självdeklarerad brottsdebut i olika brottstyper och brottsbelastning i 16-årsåldern för dessa båda grupper vore angeläget.

C. Kamraters medverkan

1. Ensambrott - kamratbrott.

Ungdomsbrottsligheten är till övervägande delen gängbrottslighet. För flertalet brott gäller att det är relativt ovanligt att förövarna uppgett att de opererat ensamma alltid (se tab. 18).

Eleverna hade att välja på alternativen: alltid ensam, ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam samt alltid tillsammans med kamrater.

De brott där relativt stor procent elever säger sig ha begått brotten alltid ensamma är framför allt olika former av snatteri (fråga 7, 8, 9) samt häleri (fråga 13) och bedrägeri (fråga 12). Brottslighet där övervägande delen förövats tillsammans med kamrater är olika slag av skadegörelse (fråga 4, 5, 6), eldning (fråga 3), inbrott (fråga 17, 18) och åkt med stulet fordon (fråga 11). Detta stämmer väl med den kunskap vi har om den upp- dagade brottsligheten för denna årskurs (Olofsson, 1967) där t.ex. medel- värdet för antalet deltagare i butikssnatteri är 1,6 deltagare ($s = 0.9$) och för inbrott 4.3 deltagare ($s = 2.4$).

Tidigare undersökningar av brottslingar under 17 år visar att ande- len brott förövade av en person ensam ligger mellan 12 och 20 % (Björken- hed, Hermansson, 1952; Elmhorn, 1965). I denna undersökning har i me- deltal 18 % av brotten i de olika brottstyperna alltid begåtts av eleven en- sam.

2. Ensamvargar

Trots att det alltså förekommer relativt många som uppger att de begått enskilda brottstyper alltid ensamma, så finns det endast 15 st., 3 %, som vid varje förprickad brottstyp uppger att de alltid varit ensamma vid brottstillfället. Samtliga dessa har en mycket låg brottsbelastning med högst 4 olika brottstyper ($M = 1.5$, $s = 0.96$). Ingen av dessa brottstyper har begåtts mer än 10 gånger. De brott som förekommer är "plankning" och Bagatellbrott samt några enstaka Vinnings- och Bedrägeribrott.

Ingen av dessa elever säger sig ha blivit berusad mer än en gång, ingen har försökt berusa sig med thinner eller har prövat narkotika. Ingen har rymt hemifrån och endast 2 st. har skolkat någon gång. Någon "ensam- varg" i betydelsen en förslagen brottsling som valt att operera ensam kan man alltså inte finna.

Tabell 18. Fördelningar i procent av samtliga elever för olika brott med hänsyn till elevernas uppgifter om kamraters medverkan vid brotten.

Brottstyperna rangordnade efter frekvens bland eleverna.

Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	Alltid ensam	Ibland tillsammans m. kamrater ibland ensam	Alltid tillsammans med kamrater
		%	%	%
1	Smitit in på bio, idrottsplats	2	24	<u>45</u>
7	Snattat i butik eller kiosk	15	28	22
4	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	1	12	<u>48</u>
8	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	<u>30</u>	19	7
3	Tänt eld som kunde vara farlig	5	10	<u>35</u>
14	Tagit cykel utan lov	9	13	<u>18</u>
13	Köpt eller sålt någonting stulet	15	7	16
9	Tagit något som tillhörde skolan	9	17	8
21	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	6	16	12
11	Åkt med av annan stulet fordon	2	7	<u>19</u>
5	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	1	5	<u>23</u>
10	Plockat bort (stulit) fordonsdelar	6	12	9
17	Inbrott i källare, vind etc.	1	4	<u>19</u>
12	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	6	10	5
2	Smitit från betalning	3	6	7
15	Tagit moped, motorcykel utan lov	3	5	<u>8</u>
18	Inbrott i automat, kiosk, våning etc.	1	2	<u>10</u>
20	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	2	5	4
6	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	1	1	<u>4</u>
16	Varit med och tagit bil utan lov	0	0	<u>5</u>
22	Sålt eller langat narkotika	1	2	1
19	Väskryckning (stöld)	0	0	1

Vid ett närmare studium av dessa 15 ensam brottslingar framkom att 8 st., mer än hälften, bodde utanför staden och därför kan tänkas ha mindre kontakt med kamrater under fritiden, vilket stärker känslan av att brottslighet i skolåldern i hög grad uppstår i samvaron med kamrater.

3. Gängen

Då någon pojke blir ertappad med en brottslig handling skyller ofta både han och hans föräldrar på kamraternas dåliga påverkan. Till dels har de rätt. De som på fråga 31 svarar att de brukar vara tillsammans i gäng har en högre allmän brottsbelastning än de som svarar nej på frågan. Medianen för de förra ligger på 6.6 brottstyper per person, för de senare på 4.2 brottstyper per person. Av dem som prickat för 10 brottstyper eller mer, är de som brukar vara med i gäng 5 gånger så många som de som inte brukar umgås i gäng.

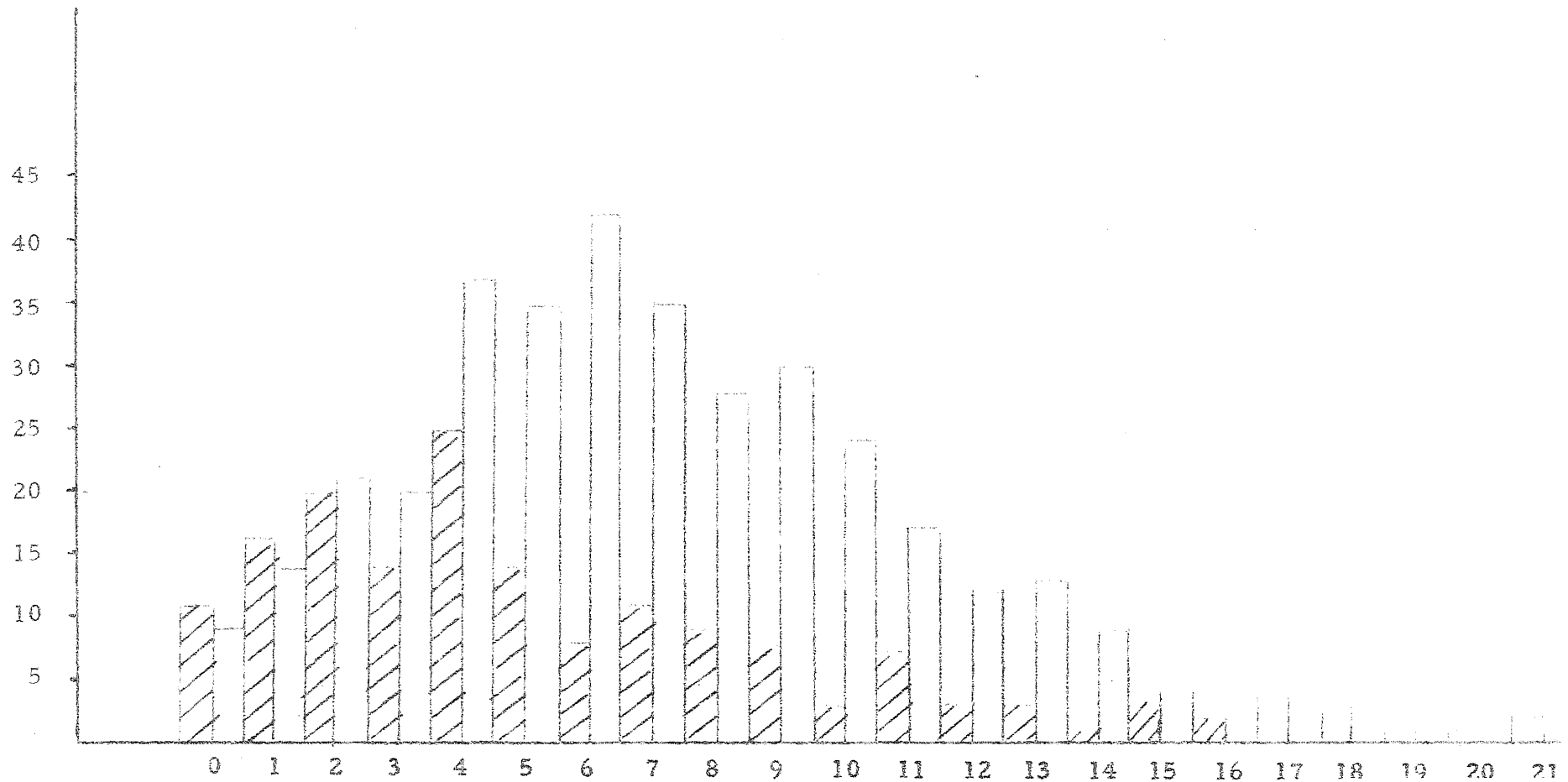
Tabell 19. Brukar Du vara tillsammans med andra kamrater i ett gäng?
(fråga 31)

	N	%
Ja	363	70
Nej	156	30
Summa	519	100

Medelvärdesskillnaderna i allmän brottsbelastning för dem som är med i gäng och dem som inte är med i gäng är signifikant. De stora spridningarna (se fig. 3) visar dock att ingen av grupperna är homogen utan såväl hög som låg brottsbelastning förekommer i båda grupperna. I de olika faktorerna är indexpoängen större för dem i gäng i både Bagatellbrott, Vinningsbrott och Bedrägeribrott men ej i Grava brott. Störst är skillnaden beträffande Vinningsbrotten (se tab. 20). Det är framför allt dessa brott som diskriminerar grupperna. Bland dessa befinner sig ju de mest typiska kamrat- och gängbrotten: skadegörelse på bänkar, telefonkiosker etc., inbrott i såväl källare, vind eller skjul som i kiosk, våning eller affär samt åkning på stulet fordon mm.

Figur 3. Antal individer som begått 0-22 brottstyper, uppdelade i dem, som brukar vara tillsammans i gäng eller inte.

- Individer som brukar vara tillsammans i gäng. Md = 6.6
- ▨ Individer som ej brukar vara tillsammans i gäng. Md = 4.2

Tabell 20. Brottsbelastning för pojkar som säger sig vara tillsammans i gäng.

	N	Allmän brottsbelastn.		Bagatell-brott		Vinningsbrott		Bedräger - brott		Grava brott	
		M	s	M	s	M	s	M	s	M	s
Gäng	363	7,16	4,09	0,62	0,31	0,30	0,25	0,26	0,28	0,04	0,14
Ej gäng	156	4,95	3,65	0,50	0,34	0,17	0,20	0,19	0,28	0,03	0,11
Totalt	519	6,50	4,09	0,58	0,32	0,26	0,25	0,24	0,28	0,04	0,13
t		-5,82		-3,93		-5,68		-2,47		-1,16	
df		517		517		517		517		517	
p		0,000		0,000		0,000		0,013		0,244	

De som brukar vara med i gäng har konformerat i mindre utsträckning, de dricker sig berusade oftare, flera har provat thinner. De har i större utsträckning blivit erbjudna narkotika och stannat borta över natten utan att säga till hemma först än de som inte brukar vara med i gäng. Skillnaderna är säkerställda på 0.1 %-nivån vid X^2 -analys av beroendet mellan variablerna. Tabeller för beräkningar av beroenden mellan variabler med X^2 -analys är här och på åtskilliga ställen i fortsättningen inte medtagna av utrymmesskäl. Signifikansgränser är om ej annat anges $p \leq 0,01$.

Beträffande användning av narkotika är tendensen densamma med ett större antal brukare bland dem som är med i gäng än dem som inte är det ($p < 0,05$). Skolk däremot har i detta material mycket lite att göra med om pojkarna brukar vara med i gäng eller ej.

Av dem som säger sig vara tillsammans i gäng, säger de flesta, 89 %, att det är ungefär samma kamrater med i gänget varje gång (fråga 32).

Tabell 21. Svarsfördelning av dem som brukar vara med i gäng (fråga 31) på "Är det ungefär samma kamrater med i gänget varje gång Ni träffas?" (fråga 32).

	N	%
Ja	320	89
Nej	41	11
Ej svar	2	
Summa	363	100

I SÖs Göteborgsundersökning vt 1968* får vi samma svar. På frågan "Brukar det oftast vara samma kamrater som träffas?" svarar 91 % av pojkarna "ja".

Cohen (1955) beskriver de brottsliga pojkängerna som lösliga, ej organiserade. Vår enkät ger oss ej besked om ängen är organiserad eller ej. Den ger oss bara svar på om det är samma kamrater med gång från gång eller ej. Man kan inte finna någon större skillnad mellan brottsbelastning hos dem som är med i lösliga äng, dvs. där deltagarna varierar och dem som säger att det är samma kamrater med varje gång ängen träffas. Tendensen är snarare att de i lösliga äng är mindre brottsbelastade. De pojkar som begått mer än 15 brottstyper har alla varit tillsammans i äng med samma kamrater som deltagare gång från gång.

På detta stadium av undersökningen, där jag endast håller mig till de data som jag fått från enkäten, är det inte möjligt att avgöra om något äng kan kallas brottsligt i den bemärkelsen att en stor del av deltagarnas gemensamma aktivitet är riktad på att begå brott. Man kan endast konstatera att brottsliga aktiviteter oftare förekommer bland pojkar som säger sig vara tillsammans i äng.

4. Ledarna

En liten aning om hur fast ängen är organiserad får vi av svaren på fråga 34.

Tabell 22. Svarsfördelning av dem som brukar vara med i äng (fråga 31) på "Är det någon som är ledare för ängen?" (fråga 34).

	N	%
Ja	19	5
Nej	342	95
Ej svar	2	
Summa	363	100

Det är ett litet fåtal som säger att det finns en ledare i det äng där de är med. Att ängen inte har någon fast organisation där samtliga som ingår i ängen accepterar en pojke som ledare framkommer då man kompletterar uppgifterna med fråga 35.

* Denna undersökning presenteras mer uttömmande i följande kapitel.

Tabell 23. Svarsfördelning av dem som brukar vara tillsammans i gäng på fråga 34 och 35.

"Brukar Du vara den som leder gänget och hittar på vad ni skall göra?" (fråga 35)

"Är det någon som är ledare för gänget?" (fråga 34)

	Ja		Nej		Summa	
	N	%	N	%	N	%
Ja	9	47	10	53	19	100
Nej	13	4	331	96	344	100
Totalt	22	7	341	93	363	100

Hälften av dem, som säger att det finns en ledare, säger att de själva är den som leder gänget och är initiativtagaren. Ytterligare 13 st. säger att de är de ledande i gänget, dock utan att vidgå att det är någon "korad" ledare i gänget.

Tabell 24. Brottsbelastning för pojkar som säger sig vara ledare.

	N	Allmän brottsbelast		Bagatellbrott		Vinningsbrott		Bedrägeribrott		Grava brott	
		M	s	M	s	M	s	M	s	M	s
Ledare	24	7,92	4,93	0,64	0,29	0,38	0,33	0,26	0,34	0,04	0,15
Ej ledare	451	6,60	4,04	0,59	0,32	0,26	0,24	0,24	0,28	0,04	0,14
Totalt	475	6,67	4,09	0,59	0,32	0,27	0,25	0,24	0,28	0,04	0,14
t		-1,54		-0,78		-2,19		-0,44		-0,19	
df		473		473		473		473		473	
p		0,121		0,628		0,027		0,822		0,969	

De 22 pojkar som säger sig vara ledare eller initiativtagare skiljer sig inte i brottsbelastningshänseende från dem som inte är ledare (se tabell 24). Brottsbelastning uttryckt i antal förprickade brottstyper varierar från 1-17 brottstyper. Det är bara Vinningsbrotten, där de flesta gängbrotten finns, som i någon mån skiljer ledarna från icke-ledarna.

Ledarna har druckit sig berusade i större utsträckning ($X^2 = 6.38$, df 2, $p < 0.05$), fler har försökt berusa sig med thinner ($X^2 = 8.49$, df 2, $p < 0.05$) och fler har stannat borta över natten utan att säga till hemma först ($X^2 = 10.03$, df 2, $p < 0.01$) än de som inte är ledare. Vad gäller att ha blivit erbjuden narkotika, använt narkotika, rymt hemifrån och skolkat föreligger inget beroende. Dessa ledare har liksom de övriga som brukar vara tillsammans i gäng kommit i kontakt med och prövat på en del andra aktiviteter, som inte alltid kan anses önskvärda. De har dock inte fastnat för beteenden som tyder på något svårare anpassningsproblem; narkotikabruk, rymning eller skolk.

D. Upptäckt och polisanmälan.

1. Upptäcktsrisk och anmälningsrisk för enskilda brottstyper.

I enkätformuläret frågades för varje brottstyp: Blev Du någon gång upptäckt, blev Du anmäld för polisen? Pojkarnas svar på dessa frågor redovisas i tabell 25.

Det bör framhållas att de siffror som står i tabellen är de av eleverna själva uppgivna. "Polisanmäld" är som förut nämnts inte liktydigt med att ha blivit föremål för utredning av barnavårdsnämnden (se kap. IV C 2).

Procenten pojkar, som blivit upptäckta då de förövat något brott, varierar starkt mellan 41 % och 0 % (se tabell 25). De förseelser som oftast blir upptäckta är; tända eld som kunde vara farlig, ta moped och snatta i butik. De förseelser som har minsta upptäcktsrisken är narkotikalangning, där ingen blivit upptäckt av de 22 som någon gång langat, samt häleri, smitning från betalning och stöld av något som tillhör skolan.

Generellt kan sägas att de som begått de flesta brotten, dvs. prickat för de högsta frekvenserna för en brottstyp också blir upptäckta i större utsträckning. Så har t.ex:

Tabell 25. Andelen elever som uppgett att de blivit upptäckta för olika brott i procent av antalet förövare.

Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	Antal förövare	Upptäckta	
			N	%
1	Smitit in på bio, idrottsplats	371	81	22
7	Snattat i butik eller kiosk	337	98	<u>29</u>
4	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	315	66	21
8	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	291	56	19
3	Tänt eld som kunde vara farlig	262	108	<u>41</u>
14	Tagit cykel utan lov	206	30	15
13	Köpt eller sålt någonting stulet	196	8	4
9	Tagit något som tillhörde skolan	179	13	7
21	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	178	20	11
11	Åkt med av annan stulet fordon	150	19	13
5	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	147	22	15
10	Flockat bort (stulit) fordonsdelar	139	15	11
17	Inbrott i källare, vind etc.	121	20	17
12	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	108	11	10
2	Smitit från betalning	84	5	6
15	Tagit moped, motorcykel utan lov	83	26	31
18	Inbrott i automat, kiosk, våning etc.	66	15	<u>23</u>
20	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	55	7	13
6	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	30	5	17
16	Varit med och tagit bil utan lov	27	7	<u>26</u>
22	Sålt eller langat narkotika	22	0	0
19	Väskryckning (stöld)	5	1	20

52 % av dem som prickat för "mer än 10 gånger"

21 % av dem som prickat för "3-10 gånger" och

8 % av dem som prickat för "1 eller 2 gånger"

i fråga om att smita in på bio eller idrottsplats, blivit upptäckta. Tendensen är likartad för flertalet brott.

I några brottstyper är tendensen inte lika tydlig och där har "3-10 gånger" och "1 eller 2 gånger" ungefär lika hög upptäcktsprocent. Endast de elever, som tänt eld som kunde vara farlig, har blivit upptäckta helt oberoende av det antal gånger de gjort det;

36 % av dem som prickat för "mer än 10 gånger"

40 % av dem som prickat för "3-10 gånger"

41 % av dem som prickat för "1 eller 2 gånger".

Beroendet mellan frekvens och upptäckt är signifikant endast för 8 st. av de 22 brottstyperna. (Fråga 1, 4, 5, 7, 8, 10, 17 och 21). För två av dessa ligger signifikansnivån på 5 % (se tabell 26).

Risken att bli anmäld för polisen visar inte samma samband med antalet gånger individen säger sig ha begått ett brott som upptäcktsrisken gör. Vi kan se en tendens till samgående mellan frekvens och anmälningsrisk hos 3 stycken frågor (fråga 4, 8 och 18). För ytterligare fem frågor är beroendet mellan brottsfrekvens och anmälningsrisk signifikant (fråga 1, 7, 10, 16, 21).

Av dem som säger sig ha blivit upptäckta har de flesta sluppit undan med en tillsägelse andra har blivit anmälda till polisen (se tab. 27). Procenten polisanmälda av antalet upptäckta varierar starkt för de olika typerna av brott.

Om ett brott blir polisanmält beror till stor del på vem som upptäcker brottet, men troligen mest på brottets art. Vi får här en spegling av hur allvarligt ett brott anses vara. Av dem som sagt sig ha blivit upptäckta då de försökt smita in på något evenemang gratis har endast 6 % uppgivit att de blivit polisanmälda. Ingen av dessa har blivit föremål för utredning av bvn. Detsamma gäller för de 14 pojkar, 13 % av antalet upptäckta, som säger att de blivit polisanmälda för att de tänt eld. Skadegörelse har en anmälningsprocent på omkring 20 % av antalet upptäckta. Cykel- moped och bilstölder har så låg anmälningsfrekvens som 15 % av antalet upptäckta. Däremot har 50 % av dem som blivit upptäckta då de plockat bort delar från fordon blivit anmälda för polisen. Häleri, trafikonykterhet och åkt i stulet fordon har också anmälningsfrekvenser

Tabell 26. Beroendet mellan uppgiven frekvens och upptäcktsrisk samt anmälningsrisk i de 22 frågorna om brott.

Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	Upptäckt			Anmälan		
		X ²	df	P <	X ²	df	P <
1	Smitit in på bio, idrottsplats	66,77	2	0,001	6,06	2	0,05
2	Smitit från betalning	0,24	"	-	0,68	"	-
3	Tänt eld som kunde vara farlig	0,16	"	-	0,46	"	-
4	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	22,12	"	0,001	4,41	"	-
5	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	8,78	"	0,05	0,25	"	-
6	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	0,79	"	-	0,26	"	-
7	Snattat i butik eller kiosk	14,78	"	0,001	16,51	"	0,001
8	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	15,38	"	0,001	4,78	"	-
9	Tagit något som tillhörde skolan	4,17	"	-	1,24	"	-
10	Plockat bort (stulit) fordonsdelar	19,65	"	0,001	10,46	"	0,01
11	Åkt med av annan stulet fordon	3,46	"	-	1,64	"	-
12	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	2,10	"	-	0,00	"	-
13	Köpt eller sålt någonting stulet	3,33	"	-	1,61	"	-
14	Tagit cykel utan lov	3,86	"	-	1,57	"	-
15	Tagit moped, motorcykel utan lov	0,72	"	-	2,29	"	-
16	Varit med och tagit bil utan lov	4,57	"	-	0,04	"	-
17	Inbrott i källare, vind etc.	8,81	"	0,05	17,20	"	0,001
18	Inbrott i automat, kiosk, våning etc.	3,98	"	-	5,08	"	-
19	Väskryckning	0,83	"	-	0,83	"	-
20	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	0,82	"	-	0,20	"	-
21	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	9,77	"	0,01	6,94	"	0,05
22	Sålt eller langat narkotika	0,00	"	-	0,00	"	-

Tabell 27. Andelen elever som uppgett att de blivit polisanmälda för olika brott i procent av antalet upptäckta.

Fråga nr	Frågan avser (typ av brott)	Antal förövare	Antal upptäckta	Därav polis-anmälda	
				N	%
1	Smitit in på bio, idrottsplats	371	81	5	6
7	Snattat i butik eller kiosk	337	98	27	28
4	Slagit sönder gatlampor eller fönsterrutor	315	66	13	20
8	Tagit pengar eller saker som tillhörde annan	291	56	11	20
3	Tänt eld som kunde vara farlig	262	108	14	13
14	Tagit cykel utan lov	206	30	4	13
13	Köpt eller sålt någonting stulet	196	8	4	50
9	Tagit något som tillhörde skolan	179	13	2	15
21	Trafikonykterhet (bil, mc, moped)	178	20	10	50
11	Åkt med av annan stulet fordon	150	19	9	48
5	Skadegörelse (bänkar, telefonkiosker etc.)	147	22	4	18
10	Flockat bort (stulit) fordonsdelar	139	15	8	53
17	Inbrott i källare, vind etc.	121	20	8	40
12	Skaffat pengar eller fördel genom bedrägeri	108	11	0	0
2	Smitit från betalning	84	5	2	40
15	Tagit moped, motorcykel utan lov	83	26	4	15
18	Inbrott i automat, kiosk, väning etc.	66	15	11	73
20	Hotat eller tvingat till sig pengar, cigaretter etc.	55	7	1	15
6	Förstört delar av bilar eller motorcyklar	30	5	1	20
16	Varit med och tagit bil utan lov	27	7	1	16
22	Sålt eller langat narkotika	22	0	0	0
19	Väskryckning (stöld)	5	1	1	100

på omkring 50 % av antalet upptäckta delvis beroende på att det här är fråga om brott som ofta upptäcks just av polisen.

I de fall en polisman upptäcker en person i färd med en förseelse, för vilken straffsatsen enligt lag kan innebära fängelsestraff, är han rapporteringsskyldig. Man kan visserligen tänka sig att han avskriver ärendet om personen är mycket ung och förseelsen är bagatellartad, t. ex. skadegörelse, eldning eller då en grabb försöker kila in gratis på ett idrottsevenemang. Håller personen däremot på med ett inbrott eller automatplundring underlåter han med all säkerhet inte att rapportera.

Högst polisanmälningssfrekvens förekommer för inbrott i automat, kiosk, affär, våning eller hus med 73 % polisanmälda av antalet upptäckta och för väskryckning, där den enda person som blivit upptäckt också polisanmälts.

Om ett brott blir polisanmält eller ej verkar inte ha något samband med om brottet hör till dem som huvudsakligast förövas av låg- och mellanstadieelever eller till dem som oftast förövas på högstadiet. Ej heller verkar det finnas något samband mellan polisanmälningssrisk och typiska kamratbrott eller typiska ensambrott. Det är snarare karaktären av att vara ett "allvarligt brott" som avgör om det blir anmält till polisen eller ej.

Som tidigare nämnts (sid. 34) dominerade inbrott de brott som kommit till bvn:s kännedom. Det förekom hos 30 % av eleverna ur denna årskurs, som var kända där. Den brist på reliabilitet hos svaren på frågan om inbrott i automat, kiosk eller våning (fråga 18) som man kan misstänka samt den höga anmälningssprocenten 40 respektive 73 %, av dem som blivit upptäckta vid inbrott (fråga 17, 18) ger oss en förklaring till de stora skiljaktigheterna mellan den självdeklarerade och den uppdagade brottsligheten för dessa brott. Att den officiella statistiken inte ger en riktig bild av den faktiska brottsligheten kan alltså bero dels på den för de flesta brottstyper mycket låga upptäcktsprocenten, dels på att de brottslingar som blir upptäckta polisanmäls i större omfattning om brottet de begått anses som allvarligt än om det uppfattas som ett pojkestreck.

2. Brottsbelastning för elever som begått brott men ej blivit upptäckta, som endast blivit upptäckta och för dem som även blivit föremål för bvn:s utredning.

Trots att upptäckt och polisanmälan oftast drabbar personer,

som begått det speciella brottet ett stort antal gånger, förekommer upptäckt och polisanmälan även där personen anger att han bara begått brottet 1 eller 2 gånger. Slumpen eller andra faktorer har stort spelrum.

Tydligast framträder detta då upptäckt och polisanmälan ställs i relation till individuell brottsbelastning mätt med antalet förprickade brottstyper (se fig. 4). De som säger sig ha blivit polisanmälda men ej blivit föremål för bvn:s utredning räknas här som upptäckta.

Vi ser här att pojkar med låg brottsbelastning lika väl som de som har hög brottsbelastning blivit upptäckta och föremål för bvn:s utredning men upptäcktsrisken och anmälningsrisken är större ju fler brottstyper de säger sig ha begått.

Tabell 28. Allmän brottsbelastning för elever som begått brott men ej blivit upptäckta, som endast blivit upptäckta och dem som även blivit föremål för bvn:s utredning.

	N	M	s
Ej upptäckta	206	4,48	2,57
Upptäckta	255	7,98	3,53
Bvn:s utredn.	36	10,94	4,33
Ej brott	20	0,0	0,0
Totalt	517	6,76	3,95

Ökningen i allmän brottsbelastning mellan grupperna sker monotont. Spridningen varierar högst betydligt och är störst för barnavårdsfallen. De som ej blivit upptäckta är den mest homogena gruppen. Skillnaderna i spridning är lättast iakttagbar i fig. 4. Det kan i detta sammanhang vara intressant att se hur stor brottsbelastningen, den allmänna såväl som indexpoängen i de fyra faktorerna, är för dem som konformerat (ej begått brott vt. åk 9) respektive är aktivt brottsliga av dem som ej blivit upptäckta, dem som blivit upptäckta och dem som även blivit föremål för bvn:s utredning. Dessa grupper kan ses

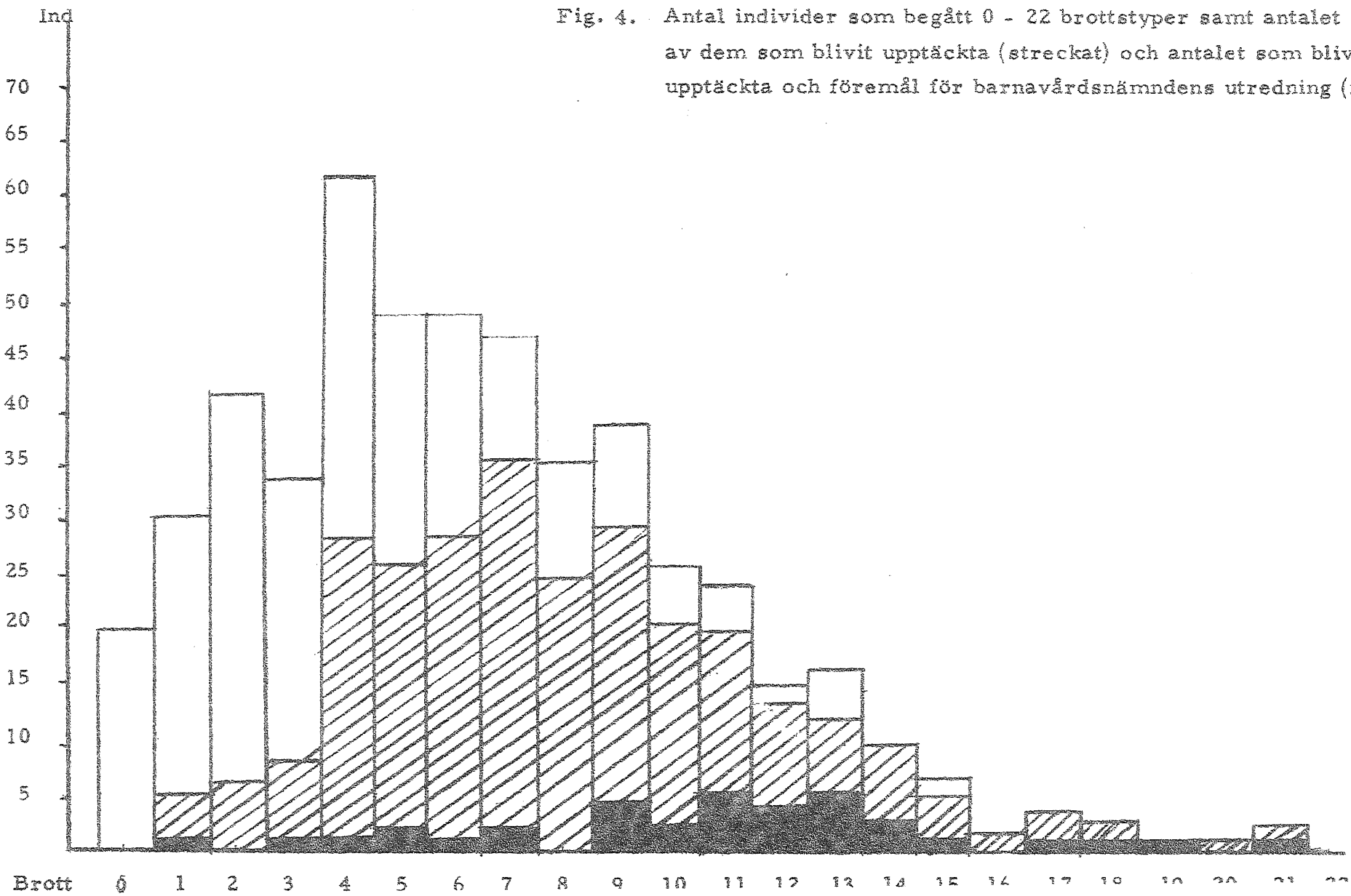

Fig. 4. Antal individer som begått 0 - 22 brottstyper samt antalet av dem som blivit upptäckta (streckat) och antalet som blivit upptäckta och föremål för barnavårdsnämndens utredning (fyllt)

som steg på väg ifrån eller mot en brottslig outsidergrupp (Magnusson, Dunér, Olofsson, 1968). Jag har valt att kalla dem konformitetsgrupper. T-prövningar av medelvärdeskillnader och skillnader i spridning för dessa grupper kan avläsas ur tab. 29 (sid. 59).

Ökningen i allmän brottsbelastning sker inte längre monotont utan med platåer så att aktiva i en grupp har ungefär samma brottsbelastning som de som konformerat i nästa grupp. Detta åskådliggöres bäst i tab. 30. Skillnaderna mellan medelvärdena för konforma respektive aktiva är signifikanta för såväl dem som "ej blivit upptäckta" som för dem som blivit "upptäckta" och dem som även blivit föremål för bvn:s utredning. Detta resultat kan även tas som bevis på att pojkarna svarat konsekvent och sanningsenligt på enkäten, då ju rimligen de som konformerat som grupp betraktat bör ha lägre antal begångna brott än de som fortfarande är aktivt brottsliga.

Av de olika faktorerna är det framför allt Vinningsbrottsfaktorn som diskriminerar konforma och aktiva. Bagatellbrotten som ju har karaktär av begynnelsebrott skiljer endast de konforma från de aktiva i den minst brottsbelastade gruppen, de som "ej blivit upptäckta". I de övriga två grupperna är denna faktor så "mättad" att skillnaderna mellan dem som konformerat och dem som är aktiva blir liten.

Bedrägeribrotten förekommer sparsamt i alla konforma grupper. Skillnaderna mellan medelvärdena är dock inte signifikant för dem som är aktiva respektive konforma i gruppen pojkar som blivit "föremål för bvn:s utredning". Den signifikant större skillnaden mellan spridningarna hos de aktiva ger besked om att bland dessa finns individer med mycket höga indexpoäng i denna Bedrägerifaktor samt även individer med låga indexpoäng. Grava brott har så låg förekomst i grupperna "ej upptäckta" och "upptäckta" att signifikansprövningar mellan aktiva och konforma verkar meningslösa. Indexpoängsmedelvärdena för elever som varit "föremål för bvn:s utredning" är betydligt högre än för de andra två grupperna men här skiljer sig inte de konforma från de aktiva.

Tabell 29. Brottsbelastning för konforma resp. aktiva i brottsligt hänseende bland ej upptäckta, enbart upptäckta och de som även varit föremål för byn:s utredning.

	N	Allmän brottsbelastn.		Bagatellbrott		Vinningsbrott		Bedrägeribrott		Grava brott	
		M	s	M	s	M	s	M	s	M	s
<u>Ej upptäckta:</u>											
Konformerat	111	***3,40	*2,32	**0,37	0,27	***0,10	***0,13	***0,11	**0,20	0,01	**0,10
Aktiva	95	5,73	2,91	0,47	0,28	0,22	0,20	0,24	0,28	0,01	0,05
<u>Upptäckta:</u>											
Konformerat	84	***6,12	*2,94	*0,68	0,24	***0,21	**0,19	***0,18	*0,25	**0,02	***0,07
Aktiva	171	8,92	3,58	0,76	0,24	0,37	0,25	0,37	0,30	0,05	0,15
<u>Byn:s utredn:</u>											
Konformerat	14	**8,64	4,07	0,75	0,28	**0,38	0,24	0,21	0,21	0,14	0,22
Aktiva	22	12,36	4,02	0,81	0,24	0,66	0,22	0,34	0,29	0,17	0,32
Totalt	497	6,75	3,96	0,58	0,32	0,26	0,25	0,24	0,28	0,04	0,13

*** signifikanta skillnader mellan konformerade och aktiva på 0,001 nivån

** " " " " " " " 0,01 "

* " " " " " " " 0,05 "

Tabell 30. Frekvensfördelning av antalet begångna brottstyper uppdelat på konforma resp. aktiva bland de som ej blivit upptäckta, de som blivit upptäckta och de som blivit föremål för bvn:s utredning.

Antal brottstyper	Ej upptäckta		Upptäckta		Bvn:s utredn.		Totalt
	Konf.	Aktiva	Konf.	Aktiva	Konf.	Aktiva	
1	22	3	4		1		30
2	28	8	5	1			42
3	18	9	4	3	1		35
4	14	19	15	12	1		61
5	11	12	11	13	1	1	49
6	9	11	12	16		1	49
7	4	7	12	22		1	47
8	1	10	6	19			36
9	1	7	5	21	3	1	38
10	1	2	3	17		2	25
11		3	2	14	1	4	24
12	1		3	7	2	2	15
13	1	3	1	6	2	3	16
14				7	1	2	10
15		1	1	4		1	7
16				2			2
17				3		1	4
18				2		1	3
19						1	1
20				1			1
21				1		1	2
Totalt	111	95	84	171	14	22	497
M	3,4	5,7	6,1	8,9	8,6	12,4	6,75
s	2,3	2,9	2,9	3,6	4,1	4,0	3,96
Md	2,8	5,2	5,7	8,5	9,2	12,0	5,96

KAP. VI. RESULTAT: ANDRA FORMER AV ICKE ÖNSKVÄRT BETEENDE

Brottslighet förekommer sällan som enda formen av asocialt beteende hos skolpojkar. Andra icke önskvärda beteenden som skolk, alkoholmissbruk, thinnersniffning, rymning hemifrån är vanliga hos pojkar med hög brottslig belastning. Dessa beteenden kan ses som hörande till samma symtomkomplex och är snarare parallella med brottslighet än föregångare till brottsligt beteende (Elmhorn, 1965; Nye, 1958).

I enkäten om självdeklarerad brottslighet togs därför 6 frågor med, som berör alkoholbruk, thinnersniffning, narkotikabruk, rymning hemifrån och skolk (frågorna 24-30).

A. Alkoholbruk

Flera undersökningar har gjorts under de senaste åren beträffande ungdomens alkoholvanor. Avdömda fylleriförseelser ökade för åldern 15-17 år från 2.6 % år 1946 till 17.6 % år 1966. År 1966 är det alltså 7 gånger så många som 20 år tidigare som dömts för fylleri. Ökningen för hela den manliga befolkningen över 15 år är från 11.5 % år 1946 till 24.1 % år 1966, vilket är bara 2 gånger så många 1966 som 20 år tidigare (Nykterhetstillståndet, 1968).

Ur en enkät genomförd 1959 på skolbarn i Kalmar (Bernes, 1960) får vi veta att

50 %	av de	13-åriga	pojkarna	smakat	vin	eller	sprit
69 %	" "	15-åriga	"	"	"	"	"
83 %	" "	17-åriga	"	"	"	"	"

"Alkoholvanor i Stockholm och Örebro" heter en intervjuundersökning utförd av fil.lic. Ingrid Blomberg på pojkar i åldern 16-25 år år 1963 (Alkoholfrågan 5, 1964). Denna undersökning har speciellt intresse därför att den berör alkoholvanor i Örebro 5 år före vår enkät.

Av dem som var 16-17 år hade 61 % av Örebropojckarna och 92 % av Stockholmspojckarna smakat vin. 27 % av Örebropojckarna och 60 % av Stockholmspojckarna hade smakat sprit. 22 % av Örebropojckarna och 44 % av Stockholmspojckarna hade druckit vin eller sprit de 3 senaste månaderna.

I Västerås har år 1966 samtliga elever i årskurs 4-9 i grundskolan fått besvara ett frågeformulär innehållande frågor angående deras rök- alkohol- och sniffvanor (Västerås skolstyrelse, 1967). 83.3 % av årskurs 9, pojkar, angav att de förtärt sprit eller vin.

Resultaten från undersökningarna i Kalmar och Västerås är samstämmiga. De betydligt lägre siffrorna i Blombergs Örebroundersökning kan bero på att pojkar i en stad som Örebro med stor frikyrklig aktivitet i intervjusituationen inte vågar tillstå sina alkoholvanor. Urvalet var också ganska litet i denna undersökning; omkring 65 personer för åldersgruppen 16-17 år.

Frågan i denna enkät gäller inte om de smakat vin eller sprit utan om de gjort det i en sådan kvantitet att de blivit berusade (fråga 24). Att en elev smakat vin, sprit eller öl behöver inte alls betyda ett missbruk. Inte heller det faktum att han råkat bli berusad en gång behöver betyda alkoholmissbruk. Då svarsalternativen till fråga 24 endast ger eleven möjlighet att välja på "en gång", "många gånger" eller "aldrig", innebär alternativet "många gånger" att det kan röra sig såväl om 2 som 20 gånger. Detsamma gäller frågorna om thinnermissbruk, narkotikamissbruk och rymning hemifrån, som alla har detta begränsade svarsalternativ.

Tabell 31. Har Du någon gång druckit vin eller sprit så att Du blivit berusad? (fråga 24).

	N	%
Ja, en gång	105	20
Ja, många gånger	237	46
Aldrig	175	34
Summa	517	100

I det närmaste varannan pojke drar sig inte för att säga att han druckit sig berusad "många gånger". Dessa siffror tyder på en ökning av alkoholkonsumtionen i denna åldersgrupp. I april 1968, samma år som vår enkät genomfördes, fick 3408 pojkar och flickor ur åk 9 i Göteborgs stad besvara en enkät ämnad att ge upplysning om narkotikabruket bland skolungdom (Aktuellt från Skolöverstyrelsen nr. 29, 1968). Bortfallet av det totala urvalet var så stort som 23 %. Siffrorna från denna undersökning kan därför befaras något låga, därför att man har anledning att misstänka att bland de inte närvarande kan finnas många som brukar narkotika, thinner och alkohol. Svaren på en fråga om frånvaro från skolan utan orsak ger bekräftelse på denna misstanke. På frågan "Hur ofta dricker man alkohol så att man känner sig berusad?" svarade 40 % av de 1722 pojkarna "aldrig". 46 % svarade "Händer någon gång" och 14 % svarade "Ofta". Om man tar med i beräkningen den semantiska skillnaden i frågorna ger Göteborgsundersökningen och vår undersökning mycket lika resultat.

Av dem som aldrig druckit sig berusade är 32 % aktiva brottslingar vt. åk 9 medan procenttalet för dem som druckit sig berusade 1 eller många gånger ligger på 61 % respektive 69 %. ($X^2 = 53,8$, df 2, $p < 0,001$).

Helt i linje med svaren på denna fråga om alkoholbruket ligger svaren på fråga 21, där 35 % av eleverna också säger sig ha kört bil, motorcykel eller moped då de varit berusade.

Tabell 32. Har Du kört bil, motorcykel eller moped, då Du varit berusad? (fråga 21)

	N	%
Ja, mer än 10 gånger	14	3
Ja, 3-10 gånger	52	10
Ja, 1 eller 2 gånger	112	22
Nej, aldrig	340	65
Summa	518	100

Beroendet mellan dessa två frågor är högeligen signifikant
($\chi^2 = 222,0$, df 6, $p < 0,0001$)

100 % av dem som prickat för >10 gånger
96 % " " " " " 3-10 gånger
och 86 % " " " " " 1-2 gånger

säger också ha druckit sig berusade "många" gånger. 55 % av dem som varit brottsligt aktiva under den sista vårterminen (fråga 23) har någon gång kört något fordon i berusat tillstånd mot 20 % av de som konformerat. Det är i detta sammanhang värt att notera att det troligast rör sig om ölberusning och att pojkar i denna ålder känner sig berusade redan efter ett par mellanöl.

B. Thinner sniffning

I undersökningen av eleverna i Västerås skolor förekom också frågor om thinner sniffning. På högstadiet hade 16.3 % av pojkarna sniffat. Antalet elever som sniffat når en kulmen på högstadiets årskurs 8 och 9 där 21.5 % respektive 21.2 % sa sig någonsin ha sniffat och sjunker därefter.

I SÖS enkät bland skolungdomar våren 1967 om narkotikabruket ingick även en fråga om thinner sniffning. På frågan "Sniffar Du?" svarade 92.8 % av pojkarna på högstadiet att de aldrig gjort det, 5.2 % att de gjort det vid enstaka tillfällen men slutat och 0.2 % att de gjorde det dagligen eller någon eller några gånger i veckan. Thinner sniffningen var vanligast i årskurs 8 och 9, där 0.5 % sade sig sniffa dagligen eller någon gång i veckan.

Den år 1968 i Göteborg av SÖ genomförda enkäten bland elever i åk 9, har även den en fråga om sniffning: "Har Du någon gång sniffat?" Pojkarnas svar på denna fråga var 18 % "ja" och 82 % nej. Svaren visar stor överensstämmelse med svaren på vår fråga.

Tabell 33. Har Du någon gång försökt berusa Dig genom att sniffa thinner? (fråga 25)

	N	%
Ja, en gång	48	9
Ja, många gånger	31	6
Aldrig	438	85
Summa	517	100

Thinner sniffning går och kommer i vågor och sprider sig epidemiskt enligt skolöverläkaren i Örebro. I barnavårdsnämndens register i Örebro fanns anteckningar om thinner sniffning hos 10 st. av 62 fall av för brottslighet polisanmälda elever i årskurs 8. Om alkoholmissbruk fanns anteckning för endast 2 av de 62 anmälda eleverna. De "faktiska" proportionerna är helt omvända. 46 % uppger sig ha druckit sig berusade på vin och sprit många gånger och endast 6 % säger sig ha försökt berusa sig genom thinner sniffning flera gånger.

Vanesniffare uppvisar enligt barnavårdsnämndens personal även andra asociala drag som brottslighet och skolk och de rent kroppsliga skadeverkningarna är mer iögonfallande, t. ex. blekhet och sårig näsa, än hos dem som brukar dricka sig berusade. Alkoholbruket är också accepterat av samhället vilket inte thinner sniffning är.

Uppgifterna från eleverna i Örebros årskurs 9 stämmer bäst med uppgifterna från Västerås skolor och med SÖs Göteborgsundersökning. Jämfört med SÖs uppgifter från hela landet ligger de betydligt över dessa.

90 % av dem som sniffat thinner många gånger och 80 % av dem som sniffat en gång har också berusat sig med alkohol många gånger. Endast 7 % av dem som sniffat många gånger och 10 % av dem som sniffat en gång säger att de aldrig har berusat sig med alkohol.

Tabell 34. Korstabell alkoholbruk (fråga 24) mot thinner sniffning (fråga 25).

Har Du någon gång druckit vin eller sprit så att Du blivit berusad? (fråga 24)

	Många gånger		En gång		Aldrig		Summa	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Har Du någon gång försökt berusa Dig genom att sniffa thinner? (fråga 25)	28	90	1	3	2	7	31	100
Många gånger								
En gång	38	80	5	10	5	10	48	100
Aldrig	171	39	99	23	168	38	438	100
Totalt	237	46	105	20	175	34	517	100

$$X^2 = 54,55 \text{ df } 4 \text{ p} < 0,001$$

Det föreligger alltså ett intimt beroende mellan thinner sniffning och alkoholbruk.

C. Narkotikabruk.

Under loppet av några år har en ny form av missbruk vuxit fram bland ungdom, narkotikamissbruket. Våren 1967 företog SÖ en enkät som gick ut bland skolungdomar i hela landet. På grund av undersökningsförfarandet ges ingen garanterat representativ bild av läget i hela landet. Frekvensvärdena antas som något för höga. Av de 130.000 undersökta skolungdomarna på grundskolans högstadium, i fackskolan, yrkesskolan och på gymnasiet uppgav 95 % att de aldrig använt narkotiska medel. I årskurs 9 svarar ungefär 1 % att de använder "knark" dagligen eller någon gång i veckan. På frågan om de blivit erbjudna att få eller köpa "knark" svarar 21 % ja av eleverna i årskurs 9.

Året 1968, samma år som vår enkät genomfördes, lät som tidigare nämnts SÖ 1686 flickor och 1722 pojkar ur åk 9 i Göteborg besvara en enkät om narkotikabruk. På frågan "Har Du någon gång knarkat?" svarade 14,8 % av pojkarna "ja" och 5 % svarade ja på frågan "Knarkar Du fortfarande?" På frågan "Har Du någon gång blivit erbjuden knark eller på något annat sätt haft möjlighet att pröva på det?" svarade 40 % "ja".

Vid genomgången av de hos barnavårdsnämnden i Örebro antecknade eleverna som gick i årskurs 6, 8 och de som året innan slutat grundskolan och nu gick i gymnasium, fackskola, yrkesskola eller var ute i förvärvslivet fanns inget nämnt om narkotikamissbruk (Olofsson-67).

För att ta reda på det faktiska förhållandet ställdes tre frågor som berörde narkotika, en om utbudet av narkotika, en om användandet och en om försäljning eller langning.

Tabell 35. Har Du blivit erbjuden knark eller hasch någon gång?
(fråga 26).

	N	%
Ja	197	38
Nej	288	55
Ej svar	34	7
Summa	519	100

Tabell 36. Har Du använt knark eller hasch? (fråga 27)

	N	%
Ja, en gång	48	9 %
Ja, många gånger	29	6 %
Aldrig	441	85 %
Summa	518	100 %

Tabell 37. Har Du sålt eller langat knark eller hasch? (fråga 22)

	N	%
Ja, mer än 10 gånger	4	1 %
Ja, 3-10 gånger	5	1 %
Ja, 1 eller 2 gånger	13	3 %
Nej, aldrig	496	95 %
Summa	518	100 %

Av dem som svarat på frågan om de blivit erbjudna knark eller hasch har 38 % svarat ja, vilket är dubbelt så många som det antal SÖ rapporterade från året innan, men lika stort som det SÖ rapporterar från Göteborg.

Genom SÖ:s rapporter får vi veta att de som bjuder ut narkotika oftast gör det på klubbar, ungdomsgårdar och liknande ställen. Vårt material ger också besked om vilka som kommer i kontakt med och blir erbjudna att pröva eller köpa hasch eller annan narkotika. Det är oftast de som säger sig vara tillsammans med kamraterna i gäng, som blir erbjudna narkotika, 47 % mot 27 % av dem som inte brukar vara tillsammans i gäng. 70 % av de pojkar som säger sig ha skolkat mer än 10 gånger säger sig också ha blivit erbjudna narkotika. Det är även de mer brottsbelastade pojkarna som i större utsträckning kommer i kontakt med narkotika. Av de 20 elever som inte säger sig ha begått något brott har en enda, 5 %, blivit erbjuden narkotika. Av dem som begått brott men ej blivit upptäckta har 27 % blivit erbjudna narkotika. Av dem som blivit

upptäckta för något brott har 50 % och av dem som även blivit föremål för bvn:s utredning har 78 % blivit erbjudna narkotika. Inom dessa grupper har de som konformerat och inte är aktiva brottslingar kommit i kontakt med narkotika i mindre utsträckning än de aktivt brottsliga (se tab. 38).

34 st., 6.5 %, har inte svarat på fråga 26, vilket kan ge anledning till funderingar, då så gott som alla besvarat de andra frågorna i enkäten. Är frågan för närgången? Vill man inte svara därför att man inte vill kasta misstankar på något eller någon så att köpmöjligheterna minskas? Detta kan gälla de 5 som inte svarat, men som säger sig använda narkotika. Att man inte svarat kan också bero på att man varit oklar om vad "erbjuden" egentligen betyder.

Tabell 38. Andelen elever som sagt sig ha blivit erbjudna narkotika (fråga 26) uppdelat på konformitetsgrupper.

Konformitetsgrupper	Har Du blivit erbjuden knark eller hasch%			
	N	Ja %	Nej %	Ej svar %
Ej brott	20	5	80	15
Brott, ej upptäckta som konformerat	111	18	74	8
" " " " är aktiva	95	38	55	7
Brott, upptäckta som konformerat	84	25	68	7
" " " " är aktiva	171	53	43	4
Brott, bvn:s utredning som konformerat	14	71	29	0
" " " " är aktiva	22	73	18	9
Totalt	517	38	55	7

Tabell 39. Korstabell; använt narkotika (fråga 27) mot erbjuden narkotika (fråga 26).

Har Du använt knark eller hasch ? (fråga 27)

Har Du blivit erbjuden knark eller hasch någon gång ? (fråga 26)

	Många gånger		En gång		Aldrig		Summa	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ja	26	13	43	22	128	65	197	100
Nej	0	0	3	1	285	99	288	100
Ej svar	3	9	2	6	28	85	33	100
Totalt	29	6	48	9	441	85	518	100

$$\chi^2 = 107,2, \text{ df } 2, p < 0,001$$

Tabell 40. Korstabell; använt narkotika (fråga 27) mot sålt narkotika (fråga 22).

Har Du använt knark eller hasch ? (fråga 27)

Har Du sålt eller langat knark eller hasch ? (fråga 22)

	Många gånger		En gång		Aldrig		Summa	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1-2 gånger	11	85	2	15	0	0	13	100
3-10 gånger	5	100	0	0	0	0	5	100
Mer än 10 gånger	4	100	0	0	0	0	4	100
Aldrig	9	2	46	9	441	89	496	100
Totalt	29	6	48	9	441	85	518	100

Av de 197 (38 %) som blivit erbjudna har de flesta avböjt erbjudandet. Endast var 3:3 (69 st.) säger sig ha använt det någon gång. 29 st. (6 %) har använt knark eller hasch många gånger.

Det är inte många som sålt eller langat narkotika trots att så många kommit i kontakt med det genom att ha blivit erbjudna, själva använt, eller haft kamrater som använt. Allt som allt är det 4 % som någon gång sålt eller langat och endast 9 st. som har gjort det mer än 2 gånger. Dessa som langat eller sålt mer än 2 gånger säger sig alla använt knark eller hasch "många gånger". Det är uteslutande de skolungdomar som använder narkotika som säljer det. Att sälja narkotika för att tjäna pengar utan att själv använda det är alltså inte alls brukligt bland dessa skolpojkar. Ingen av dem som sålt eller langat narkotika har blivit upptäckt eller polisanmäld. Av de 29 pojkar som sagt sig ha använt narkotika många gånger har 20 st., 69 %, också langat någon gång.

Av MPI:s rapport hösten 1968 om narkotikavanorna bland inskrivningskyldiga inom Stockholm och Gävleborgs inskrivningsområde (Agrell och Creutzer, 1968) framgår att 20,8 % av de 18-åriga inskrivningskyldiga från Stockholms Io någon gång provat narkotika och att bruket börjat vid 16-årsåldern.

Inom Gävleborgs Io hade endast 4,4 % provat narkotika. Agrell och Creutzer drar härav slutsatsen att narkotikamissbruket är ett storstadsproblem. Att så många som 15 % av pojkar ur åk 9 i Örebro provat narkotika någon gång tyder på att det snarare är ett stadsproblem. Landsbygden har en mycket lägre procent narkotikabrukare och endast 2 st., 4 %, av de 55 elever från närliggande landskommuner, som går i skola i Örebro, säger sig någon gång provat narkotika.

D. Narkotikabrukarna

Brottsbelastningen hos de pojkar som uppgett att de använt narkotika är betydligt större än hos dem som inte använt narkotika. Detta gäller för såväl dem som använt narkotika en gång som dem som använt det många gånger och för såväl allmän brottsbelastning som indexpoäng i de fyra faktorerna ur komponentanalysen.

Tabell 41. Brottsbelastning för pojkar som säger sig ha använt narkotika (fråga 27).

	N	Allmän brottsbelast		Bagatellbrott		Vinningsbrott		Bedrägeribrott		Grava* brott	
		M	s	M	s	M	s	M	s	M	s
Många gånger	29	11,59	4,81	0,72	0,29	0,54	0,26	0,39	0,28	0,36	0,31
En gång	48	9,85	3,88	0,79	0,24	0,49	0,25	0,25	0,30	0,06	0,13
Aldrig	441	5,81	3,62	0,55	0,32	0,22	0,22	0,23	0,28	0,01	0,06
Totalt	518	6,50	4,09	0,58	0,32	0,26	0,25	0,24	0,28	0,03	0,13
F		54,30		15,74		55,53		4,63		(172,18	
df		2 och 515		2 och 515		2 och 515		2 och 515		2 och 515	
P		0,000		0,000		0,000		0,011		0,000)	

* F-värdet vid Bartlett's test om lika varianser hos grupperna i denna faktor är signifikant, vilket innebär att variansanalys i detta fall inte är lämplig.

Faktorn Grava brott har narkotikalangning som ett av de tre i faktorn ingående brotten. Som vi tidigare sett har alla som långat narkotika även använt det själva någon gång. Detta har till följd att såväl medelvärde som spridning för gruppen som använt narkotika många gånger är betydligt högre än de båda andra gruppernas medelvärden och spridning. Förutsättningarna för variansanalys och t-prövningar är därför inte uppfyllda och vi kan inte lita på de resultat vi fått genom dessa analyser. Vi kan dock se att de som inte använt narkotika endast i mycket obetydlig grad begått några grava brott. Trots att dessa är 15 gånger så många som de, som använt narkotika många gånger, har de dock endast prickat för grava brott 17 gånger mot 31 gånger för det fåtal, som använt narkotika många gånger.

Av de tre återstående faktorerna skiljer sig de båda narkotikabrukargrupperna från dem som inte använt narkotika både i Bagatellbrott och Vinningsbrott vid parvisa t-prövningar. Störst är skillnaderna i Vinningsbrottsfaktorn, något mindre än den i Bagatellbrottsfaktorn. Beträffande Bedrägeribrotten är det endast de som använt narkotika många gånger och de som inte använt narkotika, vilkas medelvärden är signifikant skilda.

Beroendet mellan narkotikabruk och alkoholbruk, thinnersniffning, rymning hemifrån, "stannat borta över natten" och skolk är mycket stort och signifikant på 0,001 nivån vid X^2 -prövning i samtliga fall.

100 % av dem som prövat narkotika många gånger och 94 % av dem som prövat narkotika en gång har druckit sig berusade många gånger (46 % för hela åk).

58 % av dem som någon gång prövat narkotika har också försökt berusa sig med thinner någon gång (15 % för hela åk). Agrell och Creutzer (1968) konstaterar en vandring från alkohol och cannabis till andra starkare droger. Att denna "vandring" även ofta går över thinnersniffning bevisas av att 77 % av dem som sniffat thinner många gånger också har prövat narkotika någon gång.

Tabell 42. Korstabell; narkotikabruk mot thinnersniffning.

		Har Du använt knark eller hasch? (fråga 27)							
		Många gånger		En gång		Aldrig		Summa	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Har Du försökt berusa Dig genom att sniffa thinner? (fråga 25)	Många gånger	9	29	15	48	7	23	31	100
	En gång	7	15	14	29	27	56	48	100
	Aldrig	13	3	19	4	406	93	438	100
	Totalt	29	6	48	9	440	85	517	100

3 st. av de 4 elever som säger sig ha rymt hemifrån många gånger har också använt narkotika många gånger. 50 % av dem som använt narkotika en gång och 59 % av dem som använt narkotika många gånger har också stannat borta någon natt utan att tala om hemma först (22 % för hela åk).

Tabell 43. Korstabell; narkotikabruk mot skolk.

Har Du varit borta från skolan utan tillåtelse hemifrån (skolkat) ? (fråga 30)

		>10 gånger		3-10 gånger		1-2 gånger		Aldrig		Summa	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Har Du använt knark eller hasch ? (fråga 27)	Många gånger	9	17	5	37	7	27	8	19	29	100
	En gång	8	31	18	17	13	24	9	28	48	100
	Aldrig	30	7	60	14	122	27	229	52	441	100
	Totalt	47	9	83	16	142	27	246	48	518	100

$$X^2 = 49,15 \text{ df } 6 \text{ p} < 0,001$$

54 % av dem som provat knark en gång och 48 % av dem som provat knark många gånger har skolkat mer än 2 ggr mot 20 % av dem som aldrig använt narkotika.

De som använt narkotika har framför allt skolkat på högstadiet; 77 % av narkotikabrukarna mot 69 % av ickebrukarna. Skolket har också blivit upptäckt i högre grad för narkotikabrukarna. 48 % av narkotikabrukarna som skolkat mot 24 % av icke-brukarna som skolkat har blivit upptäckta.

De som använt narkotika någon gång har också i större utsträckning varit med i gäng än de som inte använt narkotika.

10 st., 35 %, av dem som använt narkotika många gånger mot 13 % av övriga elever i åk 9 säger att de känner sig annorlunda. 9 st. säger också på vilket sätt de känner sig annorlunda.

Tabell 44. Korstabell; narkotikabruk mot annorlundakänsla.

"Tycker Du att Du är annorlunda än Dina klasskamrater"?
(fråga 39)

	Ja		Nej		Summa	
	N	%	N	%	N	%
"Har Du använt knark eller hasch? (fråga 27)						
Många gånger	10	35	19	65	29	100
En gång	5	10	43	90	48	100
Aldrig	61	14	376	86	437	100
Totalt	76	15	439	85	514	100

$$X^2 = 9,89 \quad df 2 \quad p < 0,01$$

Narkotikabrukare, särskilt haschrökare, försvarar ofta sitt användande av stimulantia på ett ideologiskt sätt som ett försök till ökad insikt och förhöjd livskänsla. De anser sig oftare vara annorlunda ovanliga personer och dessa drag kan vi spåra även hos dessa mycket unga pojkar som sagt sig ha använt narkotika många gånger. Härnedan följer de svar på den öppna frågan om på vilket sätt de känner sig annorlunda.

"Jag är en så kallad Beatnick".

"Ja, jag anser mig vara psykiskt mognare än många av dem".

"De andra är så "vanliga", de gör aldrig något roligt. De är så fega, som i plugget, om man skojar med någon lärare så blir de alltid rädda att de ska få en uppskrivning".

"Något lugnare!"

"De andra är antingen plugghästar eller bönder. Sedan är de så barnsliga. Jag tycker att jag inte är så barnslig".

"Alla människor är annorlunda, precis som ett fingeravtryck. Men för den skull känner jag att jag trivs med mina kamrater".

"Jag spenderar mera pengar och har varit med om mer".

"Jag tänker inte likadant som dom, de är så plikttrogna".

"Jag vill ha roligt medan jag kan. Dom andra bara sitter inne och pluggar på lördagar. Det skulle jag aldrig stå ut med".

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att alla pojkar som använt narkotika många gånger har hög brottsbelastning och även visar andra avvikande beteenden som thinnersniffning, alkoholbruk, rymning eller skolk. Också de som endast prövat narkotika en gång har en högre genomsnittlig brottsbelastning än de som inte använt narkotika. Endast en elev av de 77, som säger sig prövat narkotika har varken druckit sig berusad många gånger, sniffat thinner, rymt eller skolkat.

I en trebetygsuppsats utförd av Gunilla Wennersten och Sten Lundquist (1969) har de 29 pojkar som sagt sig ha använt narkotika många gånger blivit föremål för en specialstudie. De har jämförts med en grupp pojkar matchad på kriminell belastning (allmän brottsbelastning och konformitetsgruppsstillhörighet samt klasstillhörighet), 29 st., samt en grupp pojkar tagen OSU ur samma klass, 29 st. För att kunna använda det år 1965 vid Örebroprojektets screeningundersökning insamlade materialet har en grupp pojkar uttagits som varit klasskamrater med narkotikabrukarna både i åk 6 och åk 9. Här var dock bortfallet stort och i denna kontrollgrupp ingick endast 15 st. pojkar. Förutom data ur vår aktuella enkät användes data ur Yrkesenkät, utbildning 1968, Yrkesenkät, arbete 1968, Föräldraenkät 1968, avgångsbetyg åk 9 samt data från screeningundersökningen 1965; Föräldraenkät, Elevenkät, Lärarskattningar, Kamratskattningar och DBA.

Det är i detta sammanhang värt att notera att man inte vet under hur lång tid de 29 narkotikabrukarna hållit på att använda narkotika, som i de flesta fall t o r d e innebära haschrökning. Man får av enkätsvaren ej heller reda på om de vid undersökningstillfället fortfarande brukade använda narkotika eller om de slutat med missbruket.

I anslutning till en genomgång av litteraturen på området ställdes 21 hypoteser uppdelade på fem områden:

- I. Social bakgrund, hemförhållanden, föräldrar. Hypotes 1 - 7.
- II. Kamratrelationer. Hypotes 8 - 10.
- III. Eskapism. Hypotes 11 - 16.
- IV. Anpassning i åk 6. Hypotes 17.
- V. Skola - intressen - yrke - fritid. Hypotes 18 - 21.

De flesta hypotesprövningarna utfördes med hjälp av Wilcoxon's matched-pairs signed-ranks test.

Jämförelse A: narkotikabrukarna mot gruppen matchad på brottsbelastning och klass.

Jämförelse B: narkotikabrukarna mot gruppen tagen OSU ur samma klass.

Jämförelse C: narkotikabrukarna mot gruppen tagen bland pojkar som tillhörde samma klass som dem som använt narkotika både i åk 6 och åk 9.

Resultat: Flera av de uppställda hypoteserna gick inte att pröva därför att materialet var för litet och de variabler i vilka jämförelse skulle göras hade för sned fördelning. Detta gällde t. ex. frågan om rymning och frågan om eleven känner sig överlägsen sina klasskamrater (fråga 28 och 36, Elevenkät K).

I. Social bakgrund, hemförhållanden, föräldrar.

Hypotesen att narkotikabrukarna oftare kommer från ofullständiga hem kunde inte verifieras (jämförelse A). Inte heller hypoteserna att föräldrarnas utbildning och inkomst var lägre (jämförelse A och B) eller att de mer sällan varit på föräldramöten på mellanstadiet (jämförelse C). Narkotikabruket har tydligen här större rekryteringsbas än undersökningar i England och USA ger för handen.

II. Kamratrelationer.

I sitt förhållande till kamrater känner sig narkotikabrukarna oftare som outsiders och annorlunda (jämförelse A och B).

III. Eskapism.

Hypotesen att narkotikabrukarna efter skolan i större utsträckning skulle välja att ta ledigt kunde inte verifieras i jämförelse med den i brottsbelastning matchade gruppen men väl i jämförelse med den slumpvis uttagna gruppen. Narkotikabrukarna dricker sig berusade, sniffar thinner, skolkar (enligt egen uppgift) och har större antal frånvarotimmar med eller utan giltigt förfall än jämförelsegrupperna (A och B).

IV. Anpassning i åk 6.

Författarna hade utarbetat ett anpassningsindex där hög poäng innebar dålig anpassning. Detta index byggde på uppgifterna från lärarskattningar i variablerna aggressivitet, motorisk oro, tillbakadragenhet, disharmoni, distraktion, skolleda och spänning. Dessa skattningar var transformerade till Z-värden. Både höga positiva och höga negativa Z-värden togs till inräkning för dålig anpassning. Kamratskattning ingick även i anpassningsin-

dexet med höga poäng för elever med få kamratval. Dessutom tog man hänsyn till svaren i Elevenkäten 1965 om trivsel i skolan och psykosomatiska symtom som illamående och magvärk.

I denna anpassningsvariabel skilde sig narkotikabrukarna från kontrollgruppen (jämförelse C) och hypotesen att narkotikabrukarna redan innan de började använda narkotika hade anpassningssvårigheter kunde verifieras.

Det fanns dock elever bland narkotikabrukarna med mycket god anpassning i åk 6 och även pojkar med hög indexpoäng i anpassningsvariabeln i kontrollgruppen.

V. Skola - intresse - yrke - fritid.

Av största intresse i denna del av undersökningen var att hypotesen att narkotikabrukarna skulle ha lägre intelligens inte kunde accepteras. Tendensen var snarare att dessas intelligens var något högre än kontrollgruppens (jämförelse C). Däremot verifierades i högsta grad hypotesen att narkotikabrukarna presterade lägre i förhållande till sin intelligens än kontrollgruppen. Som prestationsmått användes medeltalet av betygspoängen i läsåmnena i slutbetyget från åk 9.

E. Skolk.

Direkta siffror på hur vanligt skolk är, är svårt att finna. Vad som skall kallas för skolk varierar också. Ofta definieras det som antal dagar eleven varit frånvarande utan giltigt förfall.

I de sista klasserna på högstadiet och i högre skolformer händer det att eleverna med föräldrarnas goda minne stannar hemma dagen före någon viktig skrivning för att läsa. För att inte detta skulle räknas som skolk har jag definierat skolk som frånvaro från skolan utan tillåtelse hemifrån. Bonnevier (1961) definierar skolkare som barn som lämnat hemmet för att gå till skolan men hittat på något annat.

En undersökning i Göteborg (Landin, 1953) som gäller alla folkskolebarn i staden 1949 visade att 3.4 % av pojkarna skolkat en dag eller mera under läsåret.

Skolkfrekvensen ökar från 1-8 klass och skillnaderna mellan de 6 lägsta och de två högsta klasserna är signifikant. Skolkarna är ofta överåriga. Lärarna till 222 Stockholmspojkar 10-16 år (Jonsson - Kälvesten, 1964) uppger att 2-3 % av pojkarna skolkar.

Undersökningar som gällt ungdomsbrottslingar som omhändertagits för vård eller ställts inför ungdomsdomstol har visat att dessa i hög grad vantrivts i skolan och att skolk varit mycket vanligt. Glueck & Glueck

(1950) anger att 94,8 % av 500 ungdomsbrottslingar skolkat ofta medan endast 10,8 % av de 500 icke-brottsliga skolkat. Av 100 pojkar från barnbyn Skå hade 82 % skolkat mot 3 % i kontrollgruppen. (Jonsson, 1968) I dessa exempel är det fråga om skolk som upptäckts och rapporterats av lärare.

I SÖ:s Göteborgundersökning 1968 svarar 61 % av pojkarna "aldrig" på frågan "Hur ofta händer det att Du är borta från skolan utan någon egentlig anledning?" Då frånvaron vid undersökningstillfället var 18 % av totala urvalet kan denna siffra tänkas vara något för hög.

Eftersom vi frågat elever i grundskolans högsta klass, där skolningen är som störst bör vi kunna förvänta en hög procent. Lärarna till de 62 elever som året innan fanns registrerade hos barnavårdsnämnden hade nämnt skolk i 13 fall.

Tabell 45. Har Du varit borta från skolan utan tillåtelse hemifrån (skolkat) (fråga 30).

	N	%
Ja, mer än 10 gånger	47	10 %
Ja, 3-10 gånger	83	16 %
Ja, 1-2 gånger	142	27 %
Nej, aldrig	246	47 %
Summa	518	100 %

Av de 272 elever som uppgivit i sitt enkätsvar att de någon gång skolkat säger sig endast 81 st. ha blivit upptäckta. Hälften av dem som skolkat har endast uppgivit skolk 1-2 gånger. Man kan förmoda att det i många fall rör sig om enstaka lektioner, som de varit borta från, och att i sådana fall intyg från föräldrarna inte krävts.

Vid genomgången av 100 betyg från vt 1968 hade endast 2 elever frånvaro utan giltigt förfall. Betygen tillhörde de 29 pojkar som uppgivit att de använt narkotika många gånger, dessutom 28 pojkar ur samma klasser med samma allmänna brottsbelastning, 28 st. slumpvis utvalda ur samma klasser samt 15 st. som tillhört samma klasser både i åk 6 och i åk 9. (Wennersten & Lundquist, 1969). De två som varit frånvarande utan giltigt förfall var båda narkotikabrukare. Det är troligt att lärare ser genom fingrarna med frånvaro då den inte upprepas alltför ofta och att många föräldrar i efterhand skriver intyg åt sina barn för att hjälpa dem. Att elever lämnar falska sjukintyg kan också vara troligt.

I tab. 45 återges brottsbelastningen för de elever som skolkat. Såväl medelvärden som spridningar varierar så, att förutsättningarna för en variansanalys inte kan anses uppfyllda. Vissa t-prövningar mellan par av grupper har dock kunnat göras.

Tabell 46. Brottsbelastning hos pojkar som skolkat.

	N	Allmän * brottsbelastn		Bagatell- brott		Vinnings-* brott		Bedrägeri- brott		Grava* brott	
		M	s	M	s	M	s	M	s	M	s
>10 ggr	47	10,62	4,65	0,75	0,26	0,52	0,27	0,35	0,33	0,11	0,25
3-10 ggr	83	8,65	4,09	0,72	0,24	0,39	0,27	0,27	0,29	0,05	0,15
1-2 ggr	142	7,26	3,25	0,65	0,30	0,29	0,21	0,28	0,29	0,04	0,11
Aldrig	246	4,56	3,25	0,46	0,32	0,15	0,18	0,19	0,25	0,01	0,07
Totalt	518	6,50	4,09	0,58	0,31	0,24	0,28	0,24	0,28	0,03	0,13
F		(58,30		27,16		(54,81		6,58		(9,57	
df		3 och 514		3 och 514		3 och 514		3 och 514		3 och 514	
p		0,000)		0,000		0,000)		0,000		0,000)	

* F-värdet vid Bartlett's test om lika varianser i grupperna i faktorn är signifikant, vilket innebär att variansanalys i detta fall inte är lämplig.

Det visar sig då att skillnaden i brottsbelastning mellan dem som skolkat 1-2 gånger och dem som aldrig skolkat är signifikant både i allmän brottsbelastning, Bagatellbrott, Vinningsbrott och Bedrägeribrott och att skillnaden mellan dem som skolkat mer än 10 gånger och dem som skolkat 3-10 gånger är signifikant i allmän brottsbelastning och Vinningsbrott men ej i Bagatellbrott och Bedrägeribrott.

Som vi ser är spridningarna i allmän brottsbelastning för dem som angett höga frekvenser av skolk stora, vilket innebär att bland dem, som skolkat många gånger, befinner sig både pojkar med mycket hög och med låg brottsbelastning. I Bagatellbrott är däremot spridningen mindre för dem som prickat för höga frekvenser av skolk än för dem som prickat för låga frekvenser eller säger att de aldrig skolkat, vilket betyder att de

flesta i dessa grupper med hög skolkfrekvens har hög indexpoäng i Bagatellbrott. I faktorn Grava brott har de som uppgett att de skolkat mer än 10 gånger elva gånger så högt medelvärde som de som aldrig skolkat. Spridningen för denna skolkargrupp är stor. Endast 10 av de 47 skolkarna har poäng i denna faktor.

Vid närmare studium visar det sig att det i det närmaste är samma elever som ger höga medelvärden i Grava brottsfaktorn bland dem som skolkat mer än 10 gånger, bland dem som använt narkotika många gånger och bland dem som blivit föremål för bvn:s utredning. Ty av de 10 av dem som skolkat mer än 10 gånger och som har poäng i Grava brott har 9 st. sagt att de använt narkotika och 6 st. har blivit föremål för bvn:s utredning. Samtliga dessa har mycket hög allmän brottsbelastning - mellan 11 och 21 brottstyper.

Av dem som skolkat har 37 % gjort det ensamma, 21 % bara tillsammans med kamrater och 42 % ibland ensamma ibland tillsammans med kamrater. 71 % har endast skolkat på högstadiet, 21 % både på och före högstadiet och 8 % bara före högstadiet.

De 47 elever som säger att de skolkat mer än 10 gånger kan vi beteckna som vaneskolkare. En av dessa har endast skolkat före högstadiet, de övriga är vaneskolkare också i den meningen att de skolkat under en lång tid dvs. både före och på högstadiet.

90 % av dessa vaneskolkare har druckit sig berusade många gånger (46 % före hela åk).

42 % har försökt berusa sig med thinner någon gång (15 % för hela åk).

36 % har provat narkotika (15 % för hela åk).

21 % har rymt hemifrån (5 % för hela åk).

50 % har stannat borta över natten utan att tala om hemma (22 % för hela åk). Beroendet mellan skolk i dess helhet och dessa variabler är signifikant på mindre än 0,1 %-nivån.

Som vi sett är skolk intimt knutet till kriminellt beteende, narkotikamissbruk m.m. Då en elev upprepade gånger är borta från skolan och man kan misstänka att han skolkat, bör detta alltså tas som en varningssignal att han kan vara ute på farliga vägar.

F. Rymning hemifrån.

En av de vanligaste orsakerna till omhändertagande för vård av barn och ungdom är, förutom brottslighet och sexuell lösaktighet, vaga-

bondering, dvs. rymning hemifrån och utespring om nätterna.

År 1964 fördelade sig orsakerna till omhändertagande på ungdomsvårdsskola för 703 pojkar och 276 flickor så att vagabondering var den vanligaste orsaken näst egendomsbrott, därefter kommer alkoholmissbruk, billån, skolk och sexuell vanart (Forsström, 1965).

Om man delar upp dem på kön kommer vagabondering som orsak nr 6 för pojkar och som nr 2 för flickor, sexuell vanart som orsak nr 8 för pojkar och nr 1 för flickor. Pojkar omhändertas först och främst för att de begått egendomsstölder och billån, därefter alkoholmissbruk och skolk (Swedner, 1964).

Vagabondering och rymning är företeelser som psykologiskt och socialt står skolket nära (Jonsson - Kälvesten, 1964). Av de 222 Stockholmspojkar-na i åldern 9 - 16 år hade 2.7 % varit ute om nätterna eller rymt hemifrån enligt deras föräldrar.

Bland uppgifterna för de 62 till barnavårdsnämnden anmälda elever året innan enkäten gjordes fanns uppgift om rymning hemifrån i 4 fall.

Att stanna borta över natten utan att säga till hemma först är betydligt vanligare än att rymma hemifrån. Rymning är en öppen revolt, ett öppet avståndstagande från den miljö som pojken lever i. Situationen utmärks av fientlighet och desperation. Att stanna borta någon natt utan att säga till därhemma tyder snarare på indifferens i förhållandet till de därhemma och på nonchalans.

Pojkarna är vid enkättillfället fyllda, eller skall snart fylla, 16 år och anses kanske av sina föräldrar och anser sig själva som vuxna, som inte alltid behöver uppge var de är eller vad de gör.

Tabell 47. Har Du rymt hemifrån någon gång? (fråga 28)

	N	%
Ja, en gång	20	4
Ja, många gånger	4	1
Aldrig	494	95
Summa	518	100

Tabell 48. Har Du stannat borta någon natt utan att tala om det hemma först? (fråga 29)

	N	%
Ja, en gång	70	13
Ja, många gånger	44	9
Aldrig	403	78
Summa	517	100

Beroendet mellan att stanna borta en natt och rymning, narkotikabruk respektive skolk är dock signifikant på 0,1 %-nivån vilket tyder på att företeelsen ofta inte är helt oskyldig.

Som vi nämnt tidigare har 3 av de 4 som rymt hemifrån mer än en gång uppgivit att de använt narkotika många gånger. Alla dessa fyra har också skolkat mer än 10 gånger. Av dem som rymt en gång har 80 % också skolkat, 65 % mer än 2 gånger.

Hos 3 av de 24 elever som någon gång rymt hemifrån förekommer varken alkoholmissbruk, thinnersniffning, narkotikabruk eller skolk medan alla dessa beteenden förekommer hos 10 st. De förra har även lägst brottsbelastning av alla som någon gång rymt (4, 5 resp. 7 begångna brottstyper).

G. Sammanfattning.

Som vi sett är beroendet mellan alla dessa typer av icke önskvärt beteende starkt och de som visar ett av dessa beteenden har i allmänhet en högre brottsbelastning än de, som inte visar beteendet.

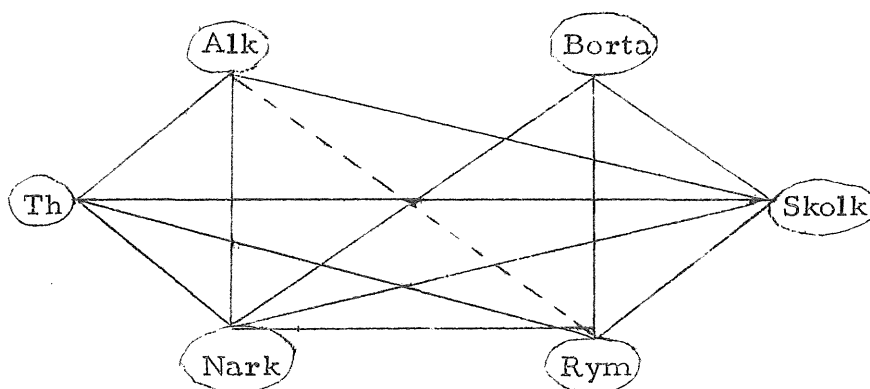
Fig. 5 visar beroendet mellan de sex variablerna som mäter ett icke önskvärt beteende. Beroendet mellan variablerna alkoholbruk, thinnersniffning, narkotikabruk, rymning hemifrån, stannat borta över natten utan att säga till hemma samt skolk är signifikant på 1 %-nivån (heldragna linjer), beroendet mellan alkoholbruk och rymning (streckad linje) är signifikant på 5 %-nivån. Beroendet mellan stannat borta någon natt och alkoholbruk respektive thinnersniffning är inte prövat.

Alkoholbruk är det vanligaste beteendet och mycket få av dem som prickat för något beteende som thinnerbruk, narkotikabruk, rymning eller skolk, säger att de inte någon gång druckit sig berusade. Det starkaste sambandet ligger mellan thinner- och narkotikabruk, som båda också har starkt samband med att stanna borta över natten utan att säga till hemma först.

De 20 pojkar som säger att de inte begått något av de i enkäten upptagna brotten har också vad beträffar dessa inte önskvärda beteenden svarat så som man kan förvänta av mycket skötsamma ynglingar. Endast 3 st. har druckit sig berusade, 1 av dem många gånger. Bara en säger sig ha blivit erbjuden narkotika, 3 har inte svarat på frågan. Ingen har sniffat thinner, ingen har prövat narkotika, ingen har rymt hemifrån. Endast en har varit borta en natt utan att säga till först och en har skolkat 1-2 gånger.

Det bör kanske påpekas att i den praktiska situationen, då man konfronteras med en pojke som är berusad av alkohol, thinner eller narkotika eller som rymt hemifrån eller skolkat ofta, är det viktigt att inte dra förhastade slutsatser om hans övriga beteende på grundval av vad som sagts här ovan. Det finns anledning att befara att han även begått en del brott, att han prövat att berusa sig även med andra medel, att han skolkat m.m. men det finns alltför många undantag för att detta på något sätt skall vara en allmängiltig regel. Vi har sett att bland dem som ofta skolkat, dem som rymt hemifrån, dem som använt narkotika finns de som har lägre brottsbelastning än medeltalet för åk i dess helhet. Vi har också stött på skolkare och rymmare som varken säger att de har försökt berusa sig med alkohol eller thinner eller använt narkotika. Framför allt finns det, bland de många som berusat sig med alkohol, många som är laglydiga och skötsamma för övrigt.

Figur 5. Beroendet mellan alkoholbruk, Alk
thinnerbruk, Th
narkotikabruk, Nark
rymning, Rym
skolk, Skolk
och stannat borta över natten, Borta

KAP. VII. BROTTSBELASTNING OCH FÖREKOMST AV ANDRA ICKE ÖNSKVÄRDA BETEENDEN PÅ DE OLIKA LINJERNA I ÅK 9.

Inför åk 9 skall eleverna välja en linje som motsvarar deras studieinriktning och som är lämplig för deras yrkesval. De har att välja på linjer som i huvudsak är teoretiska; den gymnasieförberedande (g), tekniska (t), humanistiska (h), merkantila (m), estetiska (e), sociala (s) linjen och de mer praktiska linjerna; den praktiska (pr), teknisk-praktiska (tp), handels (ha), och hushålls-tekniska (ht) linjen.

I den åk 9, som fick besvara vår enkät, hade inte någon pojke valt den rent praktiska linjen.

I en klass var elever som valt tekniska linjen och sociala linjen blandade, 13 st., i en annan hade elever som valt tekniska, estetiska och merkantila linjen slagits samman, 16 st. Dessa blandade klasser har vi fört samman med det fåtal, som valt merkantil linje, 4 st., och hushållsteknisk linje, 4 st., till vad vi kallar "övriga" (övr.). Av dessa har alltså de flesta valt linjer som är mycket ovanliga (e-, m-, s- och ht-linjen). De 15 elever som valt teknisk-praktisk linje och som går i hjälpklass (hj. kl) har behandlats som en särskild grupp.

A. Brottbelastning.

Brottbelastningen varierar kraftigt mellan eleverna på de olika linjerna.

Tabell 49. Allmän brottbelastning för de olika linjerna i åk 9.

Linje	N	M	s
g	184	5,52	3,88
h	82	5,95	3,63
t	101	6,50	3,77
tp	78	8,37	4,75
ha	22	7,23	3,82
övr.	37	8,41	3,81
hj. kl	15	5,93	3,94
Totalt	519	6,50	4,09

F = 6,66, df 6 och 512, $p < 0,000$

Om man studerar medelvärdena för allmän brottsbelastning för de olika linjerna med variansanalys visar det sig att skillnaderna mellan medelvärdena är signifikanta på mindre än 0,1 %-nivån.

Den gymnasieförberedande linjen och hjälpklasserna har lägst brottsbelastning.

G-linjens pojkar har en procentuell andel förövare som är under genomsnittet för hela årskursen i alla de frågor om brott som förekommer i enkäten utom i fråga 2; Har Du smitit från betalning på buss, tåg, café eller dylikt?, fråga 20; Har Du hotat eller tvingat någon att ge Dig pengar, cigaretter eller något annat? samt fråga 12; Har Du skaffat Dig pengar eller någon annan fördel genom att lura folk? I den sist nämnda frågan har de högst procent förövare. Hjälpklasseleverna har procentuellt minst antal förövare i just detta brott. Beroendet mellan svaren på denna fråga och linjeval är dock inte signifikant.

Den teknisk-praktiska linjen och den sammanslagna kategorin "övriga" linjer har högst brottsbelastning. Ett t-test, som mäter skillnaden mellan medelvärdena hos de olika linjerna parvis, visar skillnader signifikanta på 1 %-nivån mellan tp - respektive "övriga" linjer och g- h- och t-linjen, beträffande hjälpklassen ligger signifikansen på 5 %-nivån. Det är alltså den höga brottsbelastningen i tp- och "övr." -linjen som ger det största utslaget.

Tabell 50. Brottsbelastning i fyra faktorer för elever med olika linjeval.

Linje	N	Bagatellbrott		Vinningsbrott		Bedrägeribrott		Grava brott*	
		M	s	M	s	M	s	M	s
g	184	0,51	0,34	0,19	0,23	0,24	0,29	0,022	0,09
h	82	0,54	0,29	0,23	0,21	0,21	0,30	0,032	0,09
t	101	0,60	0,32	0,26	0,23	0,24	0,24	0,036	0,12
tp	78	0,68	0,30	0,39	0,30	0,26	0,28	0,056	0,19
ha	22	0,66	0,28	0,33	0,25	0,15	0,25	0,045	0,12
övr.	37	0,70	0,29	0,35	0,23	0,32	0,29	0,054	0,12
hj. kl	15	0,63	0,33	0,23	0,23	0,13	0,21	0,067	0,26
Totalt	519	0,58	0,32	0,26	0,25	0,24	0,28	0,036	0,13
		F = 4,31 df= 6 och 512 p 0,001		F = 7,90 df= 6 och 512 p 0,000		F = 1,50 df= 6 och 512 p 0,184		(F = 0,92 df= 6 och 512 p 0,544)	

* F-värdet vid Bartlett's test om lika varianser i grupperna i faktorn är signifikant, vilket innebär att variansanalys i detta fall inte är lämplig.

I de olika faktorerna kan vi se brottsbelastningen mer nyanserat. En variansanalys ger hög signifikans på medelvärdeskillnaderna mellan linjerna i fråga om Bagatell- och Vinningsbrott, däremot ej i Bedrägeribrott. De parvisa t-prövningarna mellan linjerna ger signifikanta resultat på 1 %-nivån mellan tp-linjen och g-, h- och t-linjerna, samt mellan "övriga" linjer och g- och h-linjerna i både Bagatell- och Vinningsbrottsfaktorerna. Med den låga signifikansgräns som jag använder (1 %) skiljer sig hjälpklasserna inte från de övriga linjerna i någon av faktorerna. I komponentanalysen tas inte hänsyn till hur många gånger ett brott sägs ha förövats utan bara till om eleven svarat ja eller nej på frågan. Hjälpklasspojkar har endast i fyra fall prickat för så hög frekvens som "mer än 10 gånger" av sammanlagt 89 förprickningar. I två fall gällde det plankning, i ett fall butikssnatteri och ett fall stöld av saker eller pengar. De båda sistnämnda är Bagatellbrott. Mer än 10 gånger har alltså prickats för av hjälpklasspojkar endast i 4 % av antalet uppgivna brottstyper mot 9 % för hela årskursen (se tab. 51). Brottsbelastningen blir då en aning för hög, med det sätt vi haft att beräkna den, för just dessa hjälpklasspojkar. Hjälpklassen har relativt högt medelvärde i brottsbelastning för Bagatellbrott (över totalmedelvärdet), lågt medelvärde i Vinningsbrott och lägst av alla linjer i Bedrägeribrott. G-linjens pojkar har däremot lägst brottsbelastningsmedeltal av linjerna i Bagatellbrott och Vinningsbrott men relativt högt i Bedrägeribrott (lika stort som totalmedelvärdet).

Tabell 51. Procentuella antalet förkryssade svarsalternativ på de brott som redovisats av elever på de olika linjerna.

Linje	1-2 gånger	3-10 gånger	> 10 gånger
g	65,3 %	26,1 %	8,6 %
h	68,0 %	25,8 %	6,2 %
t	67,5 %	22,6 %	10,0 %
tp	61,1 %	25,5 %	13,4 %
ha	64,3 %	31,2 %	4,5 %
övr.	60,6 %	27,4 %	12,1 %
hj. kl	70,1 %	25,4 %	4,5 %
Totalt	65 %	26 %	9 %

Pojkarna i G-linjen begår alltså i relativt stor utsträckning de mer sofistikerade brottstyperna medan hjälpklasspojkarna oftare begår Bagatellbrott, som ofta ger ett intryck av att bero på omognad och bristande kontroll. Båda grupperna aktar sig för Vinningsbrotten som mer direkt är förbundna med vad som kallas brottslighet, kriminalitet. T_p-linjen och "övriga" har höga brottsbelastningsmedeltal i alla tre faktorerna.

Indexpoängsmedelvärdena i Grava brott kräver även en förklaring. Den oerhört glesa förekomsten av dessa brott, samt det fåtal elever i hjälpklassen spelar oss här ett spratt. Här har hjälpklasserna det högsta medelvärdet. (Vid t-test av medelvärdesskillnaderna mellan hjälpklasserna och de andra linjerna föreligger dock ingen signifikans vid parvisa jämförelser.) Däremot är spridningen för hjälpklasserna större än spridningen för de andra linjerna. Vad som ligger bakom det höga medelvärdet och den höga spridningen är att en av de 15 pojkarna i hjälpklasserna prickat för "varit med om att ta en bil", som ingår i Grava brott, "1-2 gånger". Vi ser här hur viktigt det är att tolka indexpoängen i Grava brott med stor försiktighet.

B. Annat icke önskvärt beteende.

Även i annat beteende som inte är brottsligt, nämligen alkoholbruk, thinnersniffning och narkotikabruk föreligger samma rangordning mellan linjerna. G-linjens och hjälpklassens pojkar har procentuellt lägst antal elever som druckit sig berusade (tab. 52), sniffat (tab. 53), blivit erbjudna eller använt narkotika (tab. 54 och 55). T_p-linjens, "övriga" och handelslinjens pojkar har det procentuellt högsta antalet.

De som rymt hemifrån fördelar sig rätt jämnt över de olika linjerna procentuellt (tab. 56). Antalet är störst bland eleverna i teknisk-praktiska linjen och ingen alls har rymt hemifrån av hjälpklasspojkarna. De som stannat borta om nätterna skiljer sig heller inte procentuellt på de olika linjerna (tab. 57).

Då det gäller skolk återkommer mönstret med handelslinjen och teknisk-praktiska linjen i täten. Hjälpklassen frångår här sitt gynnsamma läge och rycker fram som 3:a. Det gäller dock bara skolk under 10 gånger, mer än 10 gånger har bara en hjälpklasspojke skolkat.

Tabell 52. Antal elever som säger sig ha druckit vin eller sprit så att de blivit berusade (fråga 24) uppdelade på linjer.

Linje	Många gånger		En gång		Aldrig		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N
g	74	40	35	19	75	41	184
h	46	56	17	21	19	23	82
t	41	41	25	25	34	34	100
tp	37	47	13	17	28	36	78
ha	13	59	5	23	4	18	22
övr.	25	67	6	16	7	17	37
hj. kl	2	14	4	29	8	57	14*
Totalt	237	46	105	20	175	34	517

Tabell 53. Antal elever som säger sig ha försökt berusa sig med thinner (fråga 25) uppdelade på linjer.

Linje	Många gånger		En gång		Aldrig		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N
g	5	3	10	5	169	92	184
h	4	5	6	7	72	88	82
t	4	4	13	13	84	83	101
tp	12	15	8	10	58	75	78
ha	1	5	6	28	14	67	21
övr.	5	14	5	14	27	72	37
hj. kl	0	0	0	0	14	100	14
Totalt	31	6	48	9	438	85	517

* En av hjälpklasspojken har ej fyllt i de två näst sista sidorna i frågeformuläret. Han har tydligen här bläddrat två blad i taget.

Tabell 54. Antal elever på de olika linjerna som säger sig ha blivit erbjudna narkotika (fråga 26).

Linje	Ja		Nej		Ej svar		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N
g	62	34	109	59	13	7	184
h	33	40	46	56	3	4	82
t	40	40	55	54	6	6	101
tp	28	36	44	56	6	8	78
ha	11	50	11	50	0	0	22
övr.	21	57	15	40	1	3	37
hj. kl	2	13	8	54	5	33	15
Totalt	197	38	288	55	34	7	519

Tabell 55. Antal elever på de olika linjerna som säger sig ha använt knark eller hasch (fråga 27).

Linje	Många gånger		En gång		Aldrig		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N
g	8	4	9	5	167	91	184
h	5	14	12	6	65	80	82
t	2	2	6	6	93	92	101
tp	6	8	11	14	61	78	78
ha	2	9	6	27	14	64	22
övr.	6	16	4	11	27	63	37
hj. kl	0	0	0	0	14	100	14
Totalt	29	6	48	9	441	85	518

Tabell 56. Antal elever på de olika linjerna som sagt sig ha rymt hemifrån (fråga 28).

Linje	Många gånger		En gång		Aldrig		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N
g	2	1	4	2	178	97	184
h	0	0	4	5	78	95	82
t	1	1	2	2	98	97	101
tp	1	1	8	10	69	89	78
ha	0	0	0	0	22	100	22
övr.	0	0	2	5	35	95	37
hj. kl	0	0	0	0	14	100	14
Totalt	4	1	20	4	494	95	518

Tabell 57. Antal elever på de olika linjerna som sagt sig ha stannat borta över natten utan att säga till hemma först (fråga 29).

Linje	Många gånger		En gång		Aldrig		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N
g	14	8	23	12	147	80	184
h	10	12	7	9	64	79	81
t	9	9	11	11	81	80	101
tp	5	6	18	23	55	71	78
ha	2	9	3	14	17	77	22
övr.	5	14	3	8	29	78	37
hj. kl	1	7	2	14	11	79	14
Totalt	44	9	70	13	403	78	517

Tabell 58. Antal elever på de olika linjerna som säger sig aldrig skolkat, skolkat 1 eller 2 gånger, 3-10 gånger och mer än 10 gånger.

Linje	Aldrig		1-2 ggr		3-10 ggr		Mer än 10 ggr		Totalt
	N	%	N	%	N	%	N	%	N
g	95	52	52	28	23	12	13	8	183
h	41	50	21	26	15	18	5	6	82
t	54	54	22	22	16	16	9	9	101
tp	30	39	24	31	12	15	12	15	78
ha	3	14	8	36	8	36	3	14	22
övr.	16	44	12	32	5	15	4	9	37
hj. kl	6	43	3	21	4	29	1	7	15
Totalt	246	47	142	27	83	16	47	10	518

C. Upptäckt och polisanmälan bland elever på de olika linjerna.

En korstabulering av ej upptäckta, av upptäckta och av polisanmälda (bvn. utredn.) elever mot linjeval i åk 9 ger följande resultat.

Tabell 59. Fördelning av elever som ej begått brott, begått brott men ej upptäckts, begått brott och upptäckts men ej polisanmälts, samt begått brott och polisanmälts i procent av antalet elever på de olika linjerna.

Linje	Ej begått brott	Ej upptäckts	Upptäckts	Polisanmälts	N
	%	%	%	%	
g	4	45	47	4	184
h	2,5	45	50	2,5	82
t	4	36	54	6	101
tp	5	37	42	16	78
ha	5	27	59	9	22
övr.	3	32	43	22	37
hj. kl	0	26	67	7	15
Totalt	4	40	49	7	519

De som säger sig inte ha begått något brott alls är ganska jämnt procentuellt fördelade över de olika linjerna. Däremot är antalet elever som begått brott men inte blivit upptäckta resp. blivit upptäckta mycket ojämnt fördelade med störst procentuellt antal icke upptäckta bland eleverna i gymnasieförberedande linjen och minst i hjälpklassen. Det är redan konstaterat att upptäcktsrisken ökar vid ett stort antal begångna brott. Då brottsbelastningen ökar från g-linjen till "övriga" linjer, kan det ökade antalet upptäckta mellan dessa linjer till dels hänföras till brottsbelastningen. Att även begåvningsfaktorn har stort utrymme då det blir fråga om upptäckt kan man se på hjälpklassen som, trots låg brottsbelastning, har det högsta procentuella antalet upptäckta.

Går vi vidare och ser, vilka av de upptäckta, som blir polisanmälda och föremål för bvn:s utredning har tp-linjen och "övriga" linjer exceptionellt högt antal som blivit föremål för utredning. Dessa linjer har också den högsta brottsbelastningen samt tillsammans med ha-linjen största procenten aktiva brottslingar vårterminen åk 9. "Övriga" linjer har också högst procentuellt antal pojkar som berusat sig "många gånger", som blivit erbjudna narkotika och som använt narkotika "många gånger". Tp-linjens pojkar intar ett mellanläge och hör varken till de procentuellt minst eller mest företrädde alkohol- thinner- eller narkotikabrukarna. Tp-linjen har dock procentuellt flest pojkar som förövat skadegörelse (fråga 4 o 5), butiksnatteri (fråga 7) och inbrott i källare, vind, skjul eller parkerad bil (fråga 17), vilket alla är synliga brott, de två senare med hög anmälningsrisk.

För att undvika för små förväntade frekvenser har de teoretiska linjerna g, h, t respektive de praktiska linjerna ha, tp och hjälpklasserna slagits ihop för att pröva beroendet mellan linjeval och brottslighet, upptäckt och bvn:s utredning. "Övriga" linjer har delats upp så att de teoretiska linjerna m, t, s, e förts till de teoretiska linjerna och hushållstekniska linjen förts till de praktiska linjerna.

Tabell 60. Fördelning av elever som ej begått brott, som begått brott men ej upptäckts, som blivit upptäckta och som blivit föremål för bvn:s utredning uppdelade på teoretiska och praktiska linjer.

	Teoretiska	Praktiska	Summa
Ej brott	18	5	20
Brott, ej upptäckt	168	40	208
Brott, upptäckt	195	58	253
Brott, bvn utredn.	22	16	38
Summa	400	119	519

$$X^2 = 11,86 \quad df 3 \quad p < 0,01$$

Beroendet är signifikant. Den största skillnaden gäller det förhållandet att de praktiska linjerna har procentuellt mycket fler elever som blivit föremål för bvn:s utredning, 13,5 % mot 5,5 % av eleverna i de teoretiska linjerna.

En mer nyanserad bild av vilka faktorer som inverkar på, om en person blir upptäckt eller ej och om han blir anmäld för bvn eller ej, kräver uppgifter om elevens intelligens, skolprestation, föräldrarnas socialgrupp och hans eget uppträdande samt att man konstanthåller brottsbelastning, vilket inte faller inom ramen för denna rapport.

Beträffande andelen elever som vt i åk 9 varit brottsligt aktiva hör hjälpklassbarnen, g-, och h-linjerna till de minst företrädda. (Se tab. 61) Skillnaderna är dock relativt små och inte signifikanta. Ser man på andelen elever som efter upptäckt konformerat eller är aktiva, har en del förändringar skett. G-linjens pojkar har större procent aktiva än "övriga" linjer, medan hjälpklasserna fortfarande har lägst andel aktiva. Detta betyder alltså att hjälpklasspojkar har lågt brottsbelastningsmedeltal och hög andel upptäckta men att de som blivit upptäckta till stor del rättar sig efter tillsägelseerna. G-linjens pojkar har också lågt brottsbe-

lastningsmedeltal men låg andel upptäckta och de som upptäckts rättar sig inte i samma utsträckning efter tillsägelser. De praktiska linjerna tp och ha har högt brottsbelastningsmedeltal, hög andel upptäckta och stor andel elever som efter upptäckt fortfarande är aktiva.

Tabell 61. Andelen brottsligt aktiva vt. åk 9 av hela antalet elever samt andelen brottsligt aktiva av antalet för brott upptäckta elever uppdelade efter linjeval.

Linje	N	Därav aktiva vt åk 9	Upptäckta	
			N	Därav aktiva vt åk 9
g	184	52 %	93	62 %
h	82	50 %	43	58 %
t	101	60 %	61	75 %
tp	78	63 %	44	77 %
ha	22	64 %	15	74 %
övr.	37	60 %	24	58 %
hj.kl	15	47 %	11	45 %
Totalt	519	55 %	291	66 %

D. Diskussion

Det är tveksamt om man kan dra någon slutsats om orsaken till den större belastningen av brott och icke önskvärda beteenden på praktiska och övriga linjer och den mindre belastningen på teoretiska linjer och i hjälpklassen.

Antalet elever i extremgrupper som narkotikamissbrukare och thinnersniffare är för litet för att delas upp på 7 olika linjer utan att procentalen blir för missvisande på grund av de låga frekvenserna. Antalet elever i hjälpklasserna är också så litet, att man inte kan dra några säkra slutsatser. (Av de 34 elever som fått förlängd praktisk yrkesorientering eller avgått med slutbetyg från åk 8 (se tab. 2) var 9 st. hjälpklass elever. Av dessa var 3 st. kända hos polis och bvn för brott, dock endast för ett par snatterier och skadegörelse. En lika stor andel (36 %) av eleverna från andra klasser, som fått förlängd pryv eller avgått med slutbetyg, var kända hos polis. Dessa senare hade dock begått ett större antal brott.

Samtliga hade deltagit i inbrott och förövat grova stölder.) Man kan dock försiktigtvis anta att de elever, som valt den gymnasieförberedande och även den tekniska och humanistiska linjen, i en skola där teoretiska kunskaper värderas högt, har lättare att anpassa sig efter de krav som ställs på dem. För eleverna i hjälpklasserna har undervisningen avpassats efter deras förmåga och de har sluppit den ständiga jämförelsen med mera framgångsrika kamrater. Vad som gör att elever från "övriga" linjer har så hög belastning är svårt att ge någon förklaring till. Det kan vara slumpen som spelat ett spratt. Det kan också tänkas att de elever, som väljer ovanliga linjer även är ovanliga personer och därför har svårt med den sociala anpassningen under puberteten. Frågan får tills vidare stå öppen för fortsatt forskning.

Kerstin Elmhorn (1965) fann en markant skillnad i brottsindex mellan elever från teoretiska klasser och elever från klasser med praktisk inriktning. Hon fann dessutom att elever från klasser i den gamla folkskolan, från vilka elever med teoretisk läggning flyttats över till realskolan, var lägre brottsbelastade än elever med praktisk inriktning som i den dåvarande enhetsskolan läste jämsides med dem som var teoretiskt lagda. En stor del av skulden till detta tillskriver hon den ständiga jämförelsen med mer framgångsrika kamrater i ett samhälle där teoretiska kunskaper värderas mycket högt.

Resultaten av vår enkät överensstämmer väl med Kerstin Elmhorns. Elever från praktiska klasser (hjälpklasser) som haft speciell undervisning har lägre brottsbelastning än elever som valt praktiska linjer sedan de i åtta år läst tillsammans med elever som senare kommit att välja teoretiska linjer.

Skillnader och likheter mellan elever ur gymnasieförberedande skolformer och hjälpklasser blir även belysta i en rapport från U-G-63, Fritiden (Andersson och Wallin, 1966).

I denna rapport redovisas svaren på ett frågeformulär om elevernas fritidssysselsättningar och deras orientering mot föräldrar - skola - kamrater. Enkäten besvarades av bl. a. 2902 pojkar ur åk 8/1963.

Av hjälpklasspojkar svarade 2/3 att de "mest rättar sig efter dem därhemma" i vissa skisserade situationer. I gymnasieförberedande skolformer och i icke gymnasieförberedande skolformer ger 55 % respektive 50 % av pojkarna samma svar. I jämförelse med realskolans pojkar ville pojkarna ur hjälpklasserna oftare vara "sådana som deras föräldrar ville" och inte "försöka finna sin egen väg att gå". Hjälpklasspojkar

hade minst procent elever som ville "ut och roa sig om kvällarna" än pojkar ur andra skolformer. De hade störst procent elever som sade sig "vara hemma varje kväll" och minst procent som ville "gå ut och dansa" tätt åtföljda av pojkarna ur de gymnasieförberedande klasserna. I motsats till elever från gymnasieförberedande klasser valde de passiva förströelser som biobesök, men i likhet med dessa sade de sig sällan träffa kamrater i gathörn eller på torg. Medan pojkar från gymnasieförberedande klasser helst ville bli ihågkomna som "omtyckta i klassen" och icke gymnasieförberedande klassers pojkar betonade idrottsprestationer, så ville hjälpklasspojkarna bli ihågkomna som "duktiga i skolan".

Man skulle ur svaren på dessa frågor kunna dra slutsatsen att hjälpklasspojkar och pojkar ur gymnasieförberedande klasser i större utsträckning än pojkar ur icke gymnasieförberedande klasser önskar rätta sig efter vad som förväntas av dem. Men att hjälpklasspojkarna är mer ängsliga och oftare orienterar sig mot föräldrar och lärare och drar sig undan sina kamrater, medan pojkarna som kommer ur gymnasieförberedande klasser visserligen rättar sig efter dem därhemma, men ändå försöker finna sin egen väg och gärna vill vara en god kamrat på ett sätt som verkar vara mindre ängsligt och mer avslappat.

Tabell 62. Brukar Du vara tillsammans med kamrater i ett gäng?
(fråga 31).

Linje	Ja
g	64 %
h	70 %
t	75 %
tp	85 %
ha	68 %
övr.	83 %
hj. kl	13 %
Totalt	70 %

Fråga 31 "Brukar Du vara tillsammans med andra kamrater i ett gäng?" ger en procentuell fördelning av ja-svar på de olika linjerna som bekräftar Göteborgsundersökningens resultat (tab. 62). Ett slående litet fåtal av hjälpklassbarnen brukar vara tillsammans med sina kamrater i

gäng. De övriga linjerna är mer samlade runt totalmedelvärdet med den lägsta procenten ja-svar hos g-linjens pojkar och den största procenten ja-svar hos tp-linjens och "övriga" linjers pojkar. Dessa senare är ju i de flesta avseenden mest brottsbelastade.

Viljan att rätta sig efter vad föräldrar och lärare säger och den låga brottsligheten hos pojkar från g-linjen och hjälpklasserna hör ihop, och verkar följdriktig. Ängsligheten att alltid försöka vara till lags som vi konstaterade hos hjälpklasspojkar skulle kunna ha till följd att de inte skulle våga tillstå att de begått brott. Den externa valideringen ger dock inget stöd åt ett sådant antagande. Inte heller det faktum att alla hjälpklasspojkar redovisat något brott, stöder detta antagande.

I en uppföljning år 1944 av 626 st. hjälpklass elever samt en kontrollgrupp på 589 st. elever ur normalklasser från folkskolor i Stockholm återfanns 11,3 % av hjälpklasspojkar och 10,5 % av kontrollgruppens pojkar i kriminal- och polisregistret (Ramer, 1946). Eleverna var vid uppföljningstillfället 26 - 38 år. Att praktiskt taget ingen skillnad fanns mellan de två grupperna i brottsligt hänseende ansågs uppseendeväckande med hänsyn till tidigare undersökningar, som visat en stark överrepresentation av de mindre begåvade på fängelser och liknande institutioner. Ramer antar att, med hänsyn till hjälpklass elevernas sämre förmåga att förutse risker i samband med brotten och deras oförmåga att sopa igen spåren efter sig, hjälpklass elevernas faktiska brottslighet snarare måste vara mindre än större än kontrollgruppens.

Norman (1942-43) har vid ett studium av 335 f. d. hjälpklasspojkar uppdagade brottslighet, då de var 18-23 år, fått samma låga procent straffade.

Om denna lägre brottslighet bland hjälpklasspojkar kan tillskrivas en preventiveffekt av att de fått gå i specialklass är en fråga som Ramer låger stå öppen. Frågan är väl värd ett mer ingående studium.

Emanuelsson (1967) och Liljefors (1967) har 26 år efteråt följt upp, de av S. Hallgren år 1938 intelligenstestade eleverna ur årskurs 3 ur Malmö stads allmänna och privata skolor. Liljefors har antecknat och redogjort för dem ur årskursen, som kunde återfinnas i centrala straffregistret. Emanuelssons huvudintresse har varit att studera de svagt begåvade (IQ under 85) elevernas sociala anpassning. 21 % (327 st.) av samtliga elever hörde till denna svagt begåvade grupp. 17 % gick i hjälpklass, 15 % i B-klass, en klasstyp, dit barn som hade intellektuella svårigheter att följa normalklassundervisning fördes. Dessa svårigheter var

inte av den art att hjälpklass var nödvändig. 7 % gick i annan specialklass (för lomhörda, hälsoklass, tbc-klass). 61 % av de svagt begåvade gick i normalklass. I centrala straffregistret återfanns 18 % av de svagt begåvade manliga eleverna mot endast 8 % av övriga elever från årskursen. Dessa 18 % fördelade sig så, att 26 % av B-klasspojkar, 19 % av hjälpklasspojkar, 33 % av pojkar från specialklasser och 14 % av pojkar som gick i normalklass återfanns i straffregistret. Av de svagt begåvade eleverna var det alltså de, som gått kvar i normalklass, som klarat sig bäst.

Resultaten från de olika undersökningarna är motsägelsefulla. Att de svagt begåvade eleverna är överrepresenterade bland de uppdagade brottsliga kan, som vi konstaterat tidigare, till en stor del bero på att de lättare blir upptäckta, eftersom de har svårt att förutse risker och variera sina brottsliga handlingar. Sedan de väl en gång blivit förda inför rätta kan de negativa verkningarna av detta (dels rent psykologiskt, dels på grund av svårighet att skaffa arbete m.m. sedan de blivit dömda eller föremål för utredning) minska deras möjligheter att anpassa sig socialt. Det är därför av stort intresse om elever som gått i hjälpklass har en lägre självdeklarerad brottslighet än de med samma svaga begåvning som gått i normalklass.

För att pröva om elever med samma intelligens mätt med DBA i åk 6, som gått i normalklasser, har samma låga brottsbelastning i åk 9 som hjälpklass eleverna har jag tagit ut en kontrollgrupp med samma summa stanine-poäng genom parvis matchning. På grund av svårigheter att finna elever ur normalklasser med samma låga poäng som hjälpklass eleverna, har jag vid matchningen tillåtit en differens om högst 3 stanine-poäng. Trots detta måste dock 4 elever med mycket låg poängsumma uteslutas, då jag inte kunde finna någon "make" i normalklasserna. Medelvärden och spridningar av stanine-poäng i DBA återges i tab. 63.

Tabell 63. Summa staninepoäng för hjälpklass eleverna och en kontrollgrupp.

	N	M	s
Hjälpklass	11	16,8	5,8
Kontrollgrupp	11	18,3	4,9

Det visade sig att dessa två grupper allmänna brottsbelastning skiljde sig åt både i medelvärde och spridning.

Tabell 64. Allmän brottsbelastning för hjälpklass eleverna och en kontrollgrupp.

	N	M	s
Hjälpklass	11	5,1	3,6
Kontrollgrupp	11	8,1	1,7

De elever som trots låg intelligens gått i normalklass hade en genomsnittlig allmän brottsbelastning som låg betydligt över och mer samlad kring gruppmedelvärdet än hjälpklass eleverna.

Alla i kontrollgruppen hade en brottsbelastning som översteg totalmedeltalet för hela åk, medan 7 av de 11 hjälpklass eleverna hade en brottsbelastning som låg under totalmedeltalet.

Då antalet elever i grupperna är så litet och matchningsförfarandet i marginalgrupper av detta slag kan innebära stora feltolkningar har jag inte gjort någon signifikansprövning. Vi kan heller inte dra den slutsatsen att det är hjälpklassens preventiva effekt som åstadkommit den lägre brottsligheten bland hjälpklass eleverna. Det är kanske så att elever med låg intelligens, som är aktiva och företagsamma, anses kunna gå i normalklass medan de mer passiva och slöa behöver större direkt hjälp från läraren och därför sätts i hjälpklass. Det skulle, om så är fallet, vara elevens passivitet och oföretagsamhet, inte hjälpklassmiljön, som förorsakar den låga brottsligheten.

KAP. VIII. SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER PÅ BROTTSBELASTNING I DE OLIKA FAKTORERNA FÖR OLIKA GRUPPER AV INDIVIDER

I kap. III uttrycktes den förhoppningen att indexpoängen i de fyra faktorerna skulle ge en mer nyanserad bild av brottsligheten hos grupper, som jag ville studera. Jag har sedan, då jag beskrivit resultaten av enkätbearbetningen, använt mig av dessa indexpoäng för att jämföra konformitetsgrupper sid. 59, elever som brukar vara tillsammans i gäng eller ej sid. 47, ledare - inte ledare sid. 49, narkotikabrukare - inte narkotikabrukare sid. 71, de som skolkat olika antal gånger sid. 79, och elever som valt olika linjer sid. 84. För varje indelningsgrund har skillnaderna mellan medelvärdena av indexpoäng för samtliga grupper signifikansprövats med en-vägs variansanalys. Skillnaderna mellan grupperna parvis har t-testats. Även skillnader i varianserna har prövats.

De resultat vi fått vid dessa signifikansprövningar kan sammanfattas som följer.

Bagatellbrott skiljer bäst grupper där skillnaden i allmän brottsbelastning är stor, t.ex. mellan dem som aldrig använt narkotika och de två grupper som använt det eller mellan de grupper som prickat för olika svarsalternativ på frågan om skolk. Diskrimineringsförmågan är också bättre då de jämförda grupperna båda har låg allmän brottsbelastning, t.ex. mellan aktiva och konforma bland de ej upptäckta, än då den allmänna brottsbelastningen är hög, t.ex. mellan aktiva och konforma bland dem som blivit föremål för bvn:s utredning, där de allmänna brottsbelastningsmedelvärdena är höga för båda grupperna men dock signifikant skilda. Medelvärdena i Bagatellbrottspoängen är dock inte signifikant skilda för dessa senare grupper. Detsamma gäller för de grupper som skolkat mer än 10 gånger respektive 3-10 gånger. Detta kan sammanhålla med bagatellbrottens karaktär av att vara nybörjarbrott. Då antalet brott ökar är det denna faktor som först blir mättad.

Den i samtliga gruppjämförelser mest diskriminerande indexpoängen är den som bygger på Vinningsbrotten. Det är i denna faktor som

den största skillnaden mellan de jämförda grupperna föreligger med stora skillnader mellan konformitetsgrupper, grupper av skolkare och mellan dem som använt narkotika respektive ej använt narkotika. Många av de i faktorn ingående brotten är typiska kamratbrott. Detta kan vara orsaken till de stora medelvärdesskillnaderna mellan dem som är tillsammans i gäng och dem som inte är det. Det är också i denna faktor som ledarna skiljer sig från icke-ledarna och där den största skillnaden mellan elever som valt olika linjer finns. Denna faktors stora diskriminerande förmåga kan sammanhånga med att den innehåller så många items, 10 st. mot 3 respektive 4 st. i de övriga faktorerna. Reliabilitetskoefficienten är också högst för denna faktor. Detta är dock inte hela förklaringen. Även om Bagatellbrotten och Bedrägeribrotten skulle få fler med faktorerna korrelerande items så kan man misstänka att Bagatellbrotten, som är nybörjarbrott, och Bedrägeribrotten, som tycks vara relativt accepterade brott, fortfarande skulle ha dålig diskrimineringsförmåga för vissa grupper.

Bedrägeribrotten förekommer obetydligt oftare för elever med hög allmän brottsbelastning än med låg. De aktiva bland de "ej upptäckta" bland "de upptäckta" och bland dem som även "varit föremål för bvn:s utredning" skiljer sig ganska lite i denna faktor, om man jämför med de skillnader som finns i allmän brottsbelastning och i de återstående tre faktorerna. Den inbördes rangordningen mellan de olika linjerna är i denna faktor annorlunda än den vi fått i allmän brottsbelastning, Bagatellbrott och Vinningsbrott. Så har t. ex. elever från g-linjen högre medelvärde i indexpoäng än elever från handelslinjen och endast obetydligt lägre poängmedelvärde än tp-linjen. Båda dessa har betydligt högre poängmedelvärden än g-linjen i allmän brottsbelastning och i alla de andra faktorerna. Bedrägeribrotten lura till sig något, smita från betalning och ta något från skolan är relativt "snygga" brott. Bland vuxna anses ju ett bedrägeribrott, speciellt då det inte drabbar någon fattig, som ett relativt accepterat brott i jämförelse med rena stölder och inbrott. Detta synsätt kan, med stöd av våra resultat tänkas vara vanligt även bland skolungdom. Bedrägeribrottsfaktorn är den av faktorerna som har den lägsta reliabilitetskoefficienten. Detta kan eventuellt förklara varför faktorn diskriminerar dåligt mellan vissa grupper. Att Bedrägeribrotten i vissa fall inte diskriminerar mellan grupper kan inte helt tillskrivas den låga reliabiliteten hos faktorn, ty de elever som verkar rätta sig efter förordningar och regler, nämligen de som aldrig skolkat och de

som begått brott men konformerat, har betydligt lägre medelvärde i denna faktor än de som skolkat respektive de som är aktiva brottslingar. Faktorn samvarierar alltså inte med allmän brottsbelastning på samma sätt som de andra faktorerna men skiljer ut dem som i mera strikt mening är konforma och laglydiga.

De låga frekvenserna hos de brott som ingår i Grava brott gör att denna faktor dåligt diskriminerar mellan grupper med olika stor allmän brottsbelastning, utom i de fall där någon grupp består av ett stort antal elever med mycket hög allmän brottsbelastning t. ex. gruppen med elever som skolkat mer än 10 gånger, gruppen med elever som använt narkotika många gånger samt de båda grupperna med elever som blivit föremål för bvn:s utredning. Beträffande dem som använt narkotika många gånger blir poängmedelvärdet särskilt högt på grund av det starka sambandet mellan narkotikamissbruk och narkotikaförsäljning.

Den faktor som vid jämförelser mellan medelvärden i olika grupper ger ett resultat som mest överensstämmer med allmän brottsbelastning är Vinningsbrotten. Det är de tre övriga faktorerna och framför allt Bedrägerifaktorn, som ger indexpoäng som ökar informationen om de individer eller grupper man önskar jämföra.

KAP. IX. SAMMANFATTNING

De resultat vi fått från den enkätundersökning om av samhället icke accepterat beteende som företogs bland pojkar i åk 9, vt 1968, i Örebro, visar på viktiga punkter stora likheter med tidigare undersökningar med samma metod. Detta, tillsammans med den externa validering, vars resultat måste anses vara tillfredsställande trots att man i några fall kunde finna skillnader mellan pojkarnas och myndigheternas uppgifter, gör att man med tillförsikt kan lita på de resultat som erhållits.

De brott som är vanliga bland skolpojkar och om vilka det finns frågor i enkäten, har sammanförts i grupper, som erhållits med hjälp av en komponentanalys. Grupperna, faktorerna, är Bagatellbrott; luntning, skadegörelse och snatterier, Vinningsbrott; stöld, häleri, inbrott m.m., Bedrägeribrott; lura till sig fördelar, smita från betalning och Grava brott; bilstöld, väskryckning och narkotikaförsäljning.

I dessa grupper av brott har brottsbelastning beräknats för individer och för grupper av individer för att kunna göra jämförelser mellan dem. Ett något enklare sätt att bestämma brottsbelastning har varit att endast räkna antalet begångna brottstyper, allmän brottsbelastning. Detta ger dock inte lika stor information om vilka slag av brott som blivit begångna som indexpoängen i de olika faktorerna ger.

Bagatellbrotten är de vanligaste brotten. Så har t. ex. 65 % av pojkarna enligt egen uppgift snattat i butik och 61 % pangat gatlampor eller fönsterrutor. Bagatellbrotten är de brott som man börjar med oavsett om den brottsliga debuten sker före eller på högstadiet.

Vinningsbrotten är de brott som oftast förekommer i den offentliga statistiken för uppdagade brott. De består mest av olika former av stöld samt häleri, skadegörelse och trafikonykterhet. De är mer avancerade än Bagatellbrotten och är också mindre förekommande; cykelstöld t. ex. som är det vanligaste Vinningsbrottet förekommer hos 40 % av eleverna och inbrott i automat, kiosk, våning etc. förekommer endast hos 13 %.

Bedrägeribrotten är vad beträffar procentuell förekomst insprängda i Vinningsbrotten. De förekommer hos såväl lågt som högt brottsbelastade individer, dock med högre frekvenser bland elever med hög brottsbelastning.

Grava brott är mycket sällsynta och förekommer uteslutande bland pojkar med hög brottsbelastning.

Elever som prickat för få brottstyper har också angett låga frekvenser. Allteftersom antalet brottstyper ökar, ökar också frekvenserna för varje enskilt brott, i första hand då Bagatellbrotten och plankning. Höga frekvenser (mer än 10 gånger) förekommer för ovanliga brott endast hos pojkar med hög brottsbelastning. Ingen elev har prickat för "mer än 10 gånger" för bilstöld och väskryckning. Man kan alltså inte finna någon som verkat specialisera sig på ett visst brott utan att också ha begått andra brottstyper.

20 st., 4 %, av pojkarna säger sig inte ha begått något brott. Medeltalet uppgivna brottstyper är 6,5 för hela åk, variationsvidden är 0 - 21 brottstyper och Md ligger på 6,9.

Bagatellbrotten är de brott som är vanligast före högstadiet, "plankning" förekommer såväl före som på högstadiet. Övriga brott är vanligast på högstadiet och de Grava brotten förekommer nästan enbart på högstadiet.

89 % av pojkarna har debuterat med något brott på låg- och mellanstadiet! 9 % av dessa har konformerat och inte begått brott på högstadiet. 7 % av pojkarna har debuterat på högstadiet. Både dessa 9 % som endast begått brott före högstadiet och de 7 %, som endast begått brott på högstadiet, har en låg brottsbelastning. Deras brott består till största delen av Bagatellbrott samt något av de vanligaste Vinningsbrotten. Ett par stycken av dem som debuterat på högstadiet har dock hunnit med ett ganska stort antal brott.

Av hela åk säger sig 45 % inte ha begått något brott under vt i åk 9, 4 % säger sig aldrig ha begått något brott, 41 % har åtminstone tillfälligtvis konformerat. Högstadiet är den tid då brottsligheten når sitt maximum beträffande antalet begångna brott och brotten ökar i svårighetsgrad. Men högstadietiden är också den tid då en stor del av eleverna konformerar med samhällets normer och lagar. Likaväl som man kan hävda att brottslighet är något som man lär sig (Elmhorn, 1965, Sutherland, 1955 m. fl.) så kan man med gott fog hävda att brottslighet är något som man lär sig av med och laglydnad är något som man lär sig. Denna inlärning kan försvåras av att förhållandet mellan normsändaren, föräldrar, lärare, samhälle, och normtagaren, i detta fall pojken, är dåligt, kanske fientligt, eller att pojken finner en större behovstillfredsställelse genom sitt brottsliga beteende, t. ex. samhörighet med eller status i gruppen, än han kan få genom att vara laglydig.

De flesta brott begås tillsammans med en eller flera kamrater. Snatterier av olika slag begås ofta ensamma. Skadegörelse förövas nästan uteslutande av flera pojkar tillsammans. Någon ensamvarg, i bemärkelsen en som begått många och allvarliga brott ensam har vi inte kunnat finna. De som alltid begått sina brott ensamma har begått ett mycket litet antal brott, framför allt snatterier. Några av dessa är skilda från sina kamrater under fritiden genom lång resväg till och från skolan.

Brottslighet bland skolpojkar verkar till stor del vara ett sätt att roa sig på, att söka spänning och äventyr i, att helt enkelt umgås på. Brottsligheten är större bland dem som säger att de brukar vara tillsammans med kamrater i ett gäng. Kamraterna ger det stöd som krävs för att våga. De kan också tala om att risken att bli upptäckt är minimal. Det är också troligt att en pojke, genom att begå brott, kan uppnå en viss status i gänget. Ju mer pojken är beroende av denna status, dess svårare har han att konformera.

De elever, som säger sig vara ledare för gängen eller den som hittar på vad gänget skall göra, har inte högre brottsbelastning än de som inte är ledare, men de har druckit sig berusade och prövat thinner i något större utsträckning än de övriga pojkarna. Deras initiativförmåga har lett dem ut på en del äventyr men de verkar i de flesta fall ha klarat sig undan ganska bra. Så har t.ex. endast en av dem (4 %) använt narkotika mer än en gång.

Upptäcktsrisken varierar starkt för olika brottstyper och verkar dels bero på hur synligt brottet är (t.ex. eldning) dels på hur stor kontrollen är (t.ex. butikssnatteri). Häleri och narkotikalangning som vanligtvis sker långt från kontrollerande ögon har låg eller ingen upptäcktsrisk. Likaså har Bedrägeribrotten låg upptäcktsrisk. Även om det förekommer att en pojke upptäcks redan första gången han begår ett visst brott, ökar upptäcktsrisken naturligtvis för en person då brottet ifråga begås många gånger. Upptäcktsrisken är också större för pojkar med hög allmän brottsbelastning. Trots låg brottsbelastning har pojkarna i hjälpklasserna högst procent upptäckta, vilket kan tänkas bero på deras lägre intelligens.

Risken att bli polisanmäld är mycket låg. Trots att 96 % av pojkarna begått något brott har endast 7 % blivit föremål för bvn:s utredning. Anmälningensrisken har inte alls samma direkta samband med brottsbelastning och antalet gånger det speciella brottet begåtts. Den visar större samband med hur allvarligt brottet anses vara. Så har väskryckning,

inbrott, stöld av fordonsdelar, häleri och trafikonykterhet hög anmälningsrisk om de upptäcks.

De elever som blivit polisanmälda och föremål för barnavårdsnämndens utredning och åtgärd är inte alltid de mest brottsbelastade. 1/6 av dem har till och med en allmän brottsbelastning som ligger under medelvärdet för hela åk. Man kan därför inte dra den slutsatsen att de pojkar som anmäls till bvn representerar de mest brottsbelastade, även om de som grupp har högre medelvärde i allmän brottsbelastning än övriga elever ...

Det är procentuellt fler pojkar från de praktiska än från de teoretiska linjerna som blir föremål för utredning.

I det närmaste varannan pojke säger att han druckit sig berusad många gånger, vilket innebär att alkoholbruket under senare år införlivats med högstadieelevernas vanor på ett sätt som tidigare undersökningar inte givit belägg för. Omkring 15 % av pojkarna har försökt berusa sig med thinner och lika stor procent har prövat narkotika. Det finns starka samband mellan alkoholbruk, thinnersniffning och narkotikabruk. 90 % av dem som sniffat thinner många gånger och 100 % av dem som använt narkotika många gånger har också druckit sig berusade många gånger. Elever som uppgett att de använt narkotika har högre brottsbelastning, både allmän och i Bagatell- Vinnings- och Grava brott än de som inte använt narkotika. Detta gäller såväl för dem som säger sig ha prövat endast en gång som för dem som säger sig ha använt narkotika många gånger. Narkotikabrukarna har också i större utsträckning druckit sig berusade, sniffat thinner, rymt hemifrån och skolkat. Jämfört med en kontrollgrupp matchad på klasstillhörighet i både åk 6 och åk 9, hade de som använt narkotika många gånger inte lägre intelligensnivå, snarare högre men presterade sämre i förhållande till sin intelligens än kontrollgruppen i åk 9 och visade redan i åk 6 större anpassningssvårigheter.

Lite mer än hälften av pojkarna har skolkat någon gång men bara 9 % har enligt egen uppgift skolkat mer än 10 gånger. Skolk och brottsbelastning har ett intimt samband och grupperna av elever som prickat för de fyra olika svarsalternativen på frågan om skolk skiljer sig kraftigt från varandra i allmän brottsbelastning och i indexpoäng i de fyra faktorerna. Frånvaro från skolan utan giltigt förfall är en varningssignal för både lärare och föräldrar att eleven kan vara ute på farliga vägar.

Den öppna och desperata revolt, som består av rymning hemifrån är mycket ovanlig. Endast 5 % har någon gång rymt hemifrån.

27 % av årskursens pojkar har prickat för något eller några av de icke önskvärda beteenden vi tagit upp i enkäten; thinner- och narkotikamissbruk, rymning hemifrån och skolk mer än 10 gånger. Beteendestörningar av detta slag, som kan tänkas bottna i personliga konflikter och anpassningssvårigheter förekommer alltså hos var fjärde pojke under hans skoltid. Jonsson- Kälvesten (1964) fann att 25 % av Stockholms skolpojkar skulle behöva psykiatrisk hjälp i någon form, en siffra som helt överensstämmer med det procentuella antal bland pojkarna i Örebro som visat beteendestörningar under sin skoltid.

Pojkarna som valt teknisk-praktisk linje och de som valt ovanliga linjer, "övriga" linjer, har markant hög brottsbelastning. De skiljer sig särskilt från de teoretiska g-, h- och t-linjen samt hjälpklasserna. Eleverna på de två förstnämnda linjerna har också störst procentuellt antal som prickat för de olika formerna av icke önskvärdt beteende som vi just behandlat. Hjälpklasspojkarna har låg brottsbelastning, har oftast endast uppgett låga frekvenser för brotten och brotten är till största delen bagatellbrott. Efter upptäckt och tillsägelse har de konformerat oftare än pojkarna från andra linjer.

Vid genomgången av pojkarnas svar på enkäten och vid alla de kors-tabuleringar som utförts och vid uträkningarna av brottsbelastning för de olika grupper av elever, kan man märka en konsekvens i sättet att svara som tyder på att pojkarna svarat uppriktigt och ärligt. Vi har fått upplysning inte bara om vilka brott de begått utan också om andra beteenden som annars är nästan omöjliga att studera. Becker (1963) anser att det bästa sättet att studera och skaffa sig information om avvikande minoriteter är att leva tillsammans med dem, att bli en av dem. Han säger också att detta sätt är omöjligt då man vill studera ungdomsbrottslingar. Redan forskarens ålder är ett hinder att få insteg i deras gemenskap. Genom denna enkät har vi fått en mängd information som skulle vara omöjlig att få på något annat sätt. Dessutom har vi fått denna information inte bara för det fåtal individer, som räknas som hörande till en brottslig outsidergrupp, utan för en hel årskurs, som innehåller pojkar med alla grader av laglydnad, anpassning och skötsamhet. Med hjälp av detta material kan man nu fortsätta att undersöka vad som kan inverka på om pojken trotsar tillsägelser och åtgärder av olika slag och fortsätter att begå brott på väg mot en brottslig outsider-grupp. Uppläggningsplaneringen av denna undersökning har endast i grova drag skisserats i denna rapport men modeller och undersökningsplanering finns redovisade i Örebroprojektets rapport nr IX (Magnusson et. al., 1968).

Vid en genomgång av de enkäter som företagits för att röja den dolda brottsligheten framhåller Cloward och Ohlin (1960) att värdet av dessa är ganska begränsat, därför att man inte vet vad som händer när handlingen blir upptäckt och kallad lagbrott. De framhåller vidare att en systematisk forskning av de villkor, under vilka en ungdomsbrottsling, sedan hans handling blivit bedömd som brott, avhåller sig från brott eller bibehåller sitt brottsliga beteende, väsentligt skulle öka vår teoretiska förståelse och praktiska handhavande av ungdomsbrottslingar.

Därigenom att enkäten inte gjordes helt anonym, däremot helt konfidentiell, har vi möjligheter att använda oss av den mängd av information som insamlades då pojkarna gick i åk 6 samt de data om yrkesval m. m. som insamlades samtidigt som enkäten gjordes.

Vi har härigenom möjlighet att relativt nyanserat studera vilka variabler hos pojken eller i hans omgivning som har samband med om pojken konformerar med vedertagna normer och lagar eller om han motstår samhällets tryck mot konformitet och fortsätter att vara aktivt brottslig, då han stöter på hinder i form av upptäckt, tillrättavisning, polisutredning eller åtgärder från barnavårdsnämndens sida.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Agrell, J. & Creutzer, B. Narkotikavanor hos inskrivningskyldiga. Undersökningar inom Stockholms och Gävleborgs inskrivningsområden 1967. Militärpsykologiska Institutet, A-rapport nr 5, 1968.
- Aktuellt från Skolöverstyrelsen, 29 1968/69. Undersökning om narkotikabruk bland skolungdom.
- Aktuellt från Skolöverstyrelsen, 9 1967/68. Erfarenheter från SÖ:s uppföljning av vissa frågor rörande skolungdomens narkotikabruk.
- Andenaes, J., Sveri, K., Hauge, R. Kriminalitetshyppigheten hos utstraffede. I, Norsk undersøkelse, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1960, 2-3.
- Andersson, B. -E. & Wallin, E. Fritiden, 4. U-G-63. Januari 1966. Stencil.
- Bernes, S. Alkoholbruket i en svensk elevpopulation. Alkoholfrågan 3, 1960.
- Björkenhed, S. och Hermansson, B. Den manliga ungdomsbrottsligheten i Göteborg åren 1951 och 1952. Stencil.
- Bonnevier, J. Skolvägrare och skolskolkolkare. Svenska läkartidningen 1961: 58: 35, sid. 2446 - 2453.
- Blalock, H. M. Social statistics, N.Y, Toronto, London, 1960.
- Blomberg, J. Alkoholvanor i Stockholm och Örebro. Alkoholfrågan 5, 1964.
- Cristie, N., Andenaes, J., Skirbeck, S. A study of selfreported crime. Scandinavian Studies in Criminology, Vol. I, 1965.
- Cloward, R. & Ohlin, L.E. Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs. Glencoe 1960.
- Cohen, A. Delinquent boys. Glencoe 1955.
- Cronbach, L. J. Coefficient alfa and the internal structure of tests. Psychometrica, 1951, 16, 297-334.
- Elmhorn, K. Study in selfreported delinquency among schoolchildren in Stockholm. Scandinavian Studies in Criminology, Vol. I, 1965.

- Elmhorn, K. Revised Manuscript from a lecture given in August 1965 at U N Meeting on Research in Criminology in connection with the third U N Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders.
- Emanuelsson, I. Intellectuell efterblivenhet och social anpassning. Stockholm 1967, stencil.
- Ferguson, G. A. Statistical Analysis in Psychology and Education. N. Y., Toronto, London 1959.
- Forsman, H., Gentz, C.-F. Kriminalitetsförekomsten hos presumtivt ostraffade. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1962.
- Glueck, Sheldon and Eleanor. Unraveling Juvenile Delinquency. Cambridge Mass. 1950.
- Guilford, J. P. Fundamental statistics in Psychology and Education. N.Y., Toronto, London, 1956.
- Guttman, L. The Cornell Technique for scale and Intensity Analysis. Educational and Psychological Measurement. Vol. 7, No 2, 1947.
- Guttman, L. The Basis for Scalogram Analysis. Ur Stouffer et. al. Studies in Social Psychology in World War II, Vol. 4, Measurements and Prediction, Princeton, 1950.
- Harman. H.H. Modern Factoranalysis, Chicago & London, 1960.
- Jonsson, G. Delinquent Boys, their Parents and Grandparents. Uppsala 1967.
- Jonsson, G. och Kälvesten, A.-L. 222 Stockholmspojkar, Uppsala, 1964.
- Jöreskog, K.G. Statistical estimation in factor analysis, Stockholm, 1963.
- Kaiser, H.F. The Varimax Criterion for analytic rotation in factor analysis. Psychometrica, 23, 1958.
- Kerlinger, F.N. Foundations of Behavioral Research. N. Y., London 1965.
- Landin, L. Skolkningsproblemet i folkskolan. Folkskolan - Svensk Lärartidning, 1953, 7, s. 20-26.
- Liljefors, R. Vilka blir straffade? Stockholm 1967. Stencil.
- Lithner, K. Samhällsutvecklingen och nya brottstyper, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1964.
- Magnusson, D. Testteori, Gbg, Uppsala 1961.
- Magnusson, D., Duneř, A., Olofsson, B. Kriminellt beteende: Modeller och undersökningsplanering. Örebroprojektet Rapport nr IX, Stockholm 1968. Stencil.

- McCord, W. & McCord, J. *Origines of crime*. New York, 1959.
- Murphy, F., Shirley, M., Witmer, H. The incidence of hidden delinquency. *Am. Journ. of Orthopsychiatry*, 194.
- Norman, H. Utredning angående f.d. hjälpklasselävers yrkesval och välfärd samt förslag till åtgärder för eftervård. Stockholms Folkskoledirektions berättelse för läsåret 1942/43. Bilag nr. 26. 1943.
- Nye, I. & Short, J. jr. Scaling Delinquent Behaviour. *Am. Soc. Revue*, 22, 1957.
- Nye, I. *Family Relationship and Delinquent Behaviour*. N.Y. 1958.
- Nykterhetstillståndet 1968, Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- Nyquist, O. & Strahl, I. Kriminalitetshyppigheten hos ostraffede, II, Svensk undersökning. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 1960, 2-3.
- Olofsson, B. *Brottslighet bland skolbarn i Örebro*. Stockholm, 1967. Stencil.
- Porterfield, I. A. *Youth in Trouble*, North 1946.
- Ramer, T. *The prognosis of mentally retarded children*. Stockholm 1946.
- Rengby, S. Ungdomsbrottsligheten - utveckling och aktuella siffror. *Sv. Juristtidning* 8, 1966.
- Riley, M., Riley, J. W. and Toby, J. *Sociological Studies in Scale Analysis*. New Brunswick, New Jersey 1954.
- Swedner, H. *Brottsligheten i Sverige. Ur Sociala avvikelser och social kontroll*. red. Israel, J. Uppsala 1964.
- Sveri, K., Rylander, G., Eriksson, T. *Kriminaliteten och samhället*. Stockholm 1966.
- Sveri, K. *Kriminalitet og alder*. Uppsala 1960.
- Sveri, K. *Ungdomsbrottsligheten 1961*. *Statistisk tidsskrift*, 3, 1963.
- Wallerstein, J. S. and Wyle, C. J. *Our law-abiding law-breakers*. *Probation*, March-April, 1947.
- Wennersten, G. och Lundquist, S. *Narkotikabruk hos pojkar i Grundskolans åk 9*. Stockholms 1969. Stencil.
- Västerås Skolstyrelse. *En undersökning av skolungdomens rök-, alkohol- och sniffningsvanor*. Västerås 1967, Stencil.

FRÅGEFORMULÄR

Exempel:

Har Du hemma där Du bor tagit pengar, som inte varit Dina?

17

- Ja, mer än 10 gånger 1
 Ja, 3-10 gånger 2
 Ja, 1 eller 2 gånger 3
 Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

18

- Alltid ensam 1
 Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
 Alltid tillsammans med kamrater 3
 Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

19

- Bara innan 7:e klass 1
 Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
 Både innan och på högstadiet 3
 Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

20

- Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

21

- Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
3	8	4	2	5	1	8	4	1	1	5	8				

1. Har Du smittit in på bio, idrottsplats eller dylikt utan att betala?

- 22
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 23
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 24
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

2. Har Du smittit från betalning på buss, tåg, café eller dylikt?

- 27
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 28
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 29
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

3. Har Du tänt eld som kunde vara farlig?

- 32
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 33
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 34
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

4. Har Du med flit pangat gatlampor eller fönsterrutor?

- 37
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 38
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 39
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2

Det har aldrig hänt 3

5. Har Du med flit skadat eller förstört bänkar, telefonkiosker, trädgårdar, byggnadsmaterial på nybyggen eller dylikt?

42

Ja, mer än 10 gånger 1
 Ja, 3-10 gånger 2
 Ja, 1 eller 2 gånger 3
 Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

43

Alltid ensam 1
 Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
 Alltid tillsammans med kamrater 3
 Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

44

Bara innan 7:e klass 1
 Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
 Både innan och på högstadiet 3
 Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

6. Har Du med flit förstört radioantennor, backspeglar eller andra delar av bilar eller motorcyklar?

47

Ja, mer än 10 gånger 1
 Ja, 3-10 gånger 2
 Ja, 1 eller 2 gånger 3
 Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

48

Alltid ensam 1
 Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
 Alltid tillsammans med kamrater 3
 Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

49

Bara innan 7:e klass 1
 Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
 Både innan och på högstadiet 3
 Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

7. Har Du tagit varor från en butik eller kiosk utan att betala?

52

Ja, mer än 10 gånger 1
 Ja, 3-10 gånger 2
 Ja, 1 eller 2 gånger 3
 Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

53

Alltid ensam 1
 Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
 Alltid tillsammans med kamrater 3
 Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

54

Bara innan 7:e klass 1
 Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
 Både innan och på högstadiet 3
 Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

8. Har Du tagit pengar eller någon sak som Du visste tillhörde någon annan?

57

Ja, mer än 10 gånger 1
 Ja, 3-10 gånger 2
 Ja, 1 eller 2 gånger 3
 Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

58

Alltid ensam 1
 Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
 Alltid tillsammans med kamrater 3
 Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

59

Bara innan 7:e klass 1
 Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
 Både innan och på högstadiet 3
 Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
 Nej 2
 Det har aldrig hänt 3

9. Har Du tagit något, som tillhörde skolan?

(T.ex. grammofon, bandspelare, thinner eller annat material)

- 62
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 63
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 64
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 65
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

- 66
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

10. Har Du utan lov plockat bort saker från andras bilar, motorcyklar, mopeder eller cyklar för att sälja eller använda?

- 67
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 68
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 69
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 70
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

- 71
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

11. Har Du åkt på moped, motorcykel eller i bil, som Du väste eller trodde att någon annan stulit?

- 72
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 73
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 74
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 75
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

- 76
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

12. Har Du skaffat Dig pengar eller någon annan fördel genom att lura folk?

(T.ex. använt falskt busskort, eller gått runt med insamlingsbössa och använt innehåll för egen del.)

- 17
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 18
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 19
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 20
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

- 21
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

13. Har Du köpt eller sålt något trots att Du vetat eller trott att det var stulet?

- 22
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 23
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 24
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

14. Har Du utan lov tagit en cykel?

- 27
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 28
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 29
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

15. Har Du utan lov tagit en moped, motorcykel eller vespa?

- 32
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 33
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 34
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

16. Har Du varit med om att utan lov ta en bil?

- 37
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 38
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 39
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

Ja 1

Nej 2

Det har aldrig hänt 3

17. Har Du brutit Dig in i källare, vind, skjul eller parkerad bil och tagit något där?

- 42
- Ja, mer än 10 gånger 1
Ja, 3-10 gånger 2
Ja, 1 eller 2 gånger 3
Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 43
- Alltid ensam 1
Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
Alltid tillsammans med kamrater 3
Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 44
- Bara innan 7:e klass 1
Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
Både innan och på högstadiet 3
Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

18. Har Du brutit Dig in i automat, kiosk, affär, våning eller hus?

- 47
- Ja, mer än 10 gånger 1
Ja, 3-10 gånger 2
Ja, 1 eller 2 gånger 3
Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 48
- Alltid ensam 1
Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
Alltid tillsammans med kamrater 3
Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 49
- Bara innan 7:e klass 1
Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
Både innan och på högstadiet 3
Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

19. Har Du ryckt till Dig väska från någon vuxen med avsikt att stjäla den?

- 52
- Ja, mer än 10 gånger 1
Ja, 3-10 gånger 2
Ja, 1 eller 2 gånger 3
Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 53
- Alltid ensam 1
Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
Alltid tillsammans med kamrater 3
Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 54
- Bara innan 7:e klass 1
Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
Både innan och på högstadiet 3
Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

20. Har Du hotat eller tvingat någon att ge Dig pengar, cigaretter eller något annat?

- 57
- Ja, mer än 10 gånger 1
Ja, 3-10 gånger 2
Ja, 1 eller 2 gånger 3
Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 58
- Alltid ensam 1
Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
Alltid tillsammans med kamrater 3
Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 59
- Bara innan 7:e klass 1
Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
Både innan och på högstadiet 3
Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen? Ja 1
Nej 2
Det har aldrig hänt 3

21. Har Du kört bil, motorcykel eller moped, då Du varit berusad?

- 62
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 63
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 64
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 65
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

- 66
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

22. Har Du sålt eller lånat knark eller hasch?

- 67
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 68
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 69
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 70
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

Blev Du anmäld för polisen?

- 71
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

23. Har Du denna vårtermin gjort någonting av det som förekommit i de frågor Du nu besvarat?

- 72
- Ja 1
- Nej 2

24. Har du någon gång druckit sprit eller vin så att Du blivit berusad?

- 73
- Ja, en gång 1
- Ja, många gånger 2
- Aldrig 3

25. Har Du försökt berusa Dig genom att sniffa thinner?

- 74
- Ja, en gång 1
- Ja, många gånger 2
- Aldrig 3

26. Har Du blivit erbjuden knark eller hasch någon gång?

- 75
- Ja 1
- Nej 2

27. Har Du använt knark eller hasch?

- 76
- Ja, en gång 1
- Ja, många gånger 2
- Aldrig 3

28. Har Du rymt hemifrån någon gång?

- 77
- Ja, en gång 1
- Ja, många gånger 2
- Aldrig 3

29. Har Du stannat borta någon natt utan att tala om det hemma först?

- 78
- Ja, en gång 1
- Ja, många gånger 2
- Aldrig 3

30. Har Du varit borta från skolan utan tillåtelse hemifrån (skolkat)?

- 17
- Ja, mer än 10 gånger 1
- Ja, 3-10 gånger 2
- Ja, 1 eller 2 gånger 3
- Nej, aldrig 4

Var Du ensam eller tillsammans med kamrater när det hände?

- 18
- Alltid ensam 1
- Ibland tillsammans med kamrater, ibland ensam 2
- Alltid tillsammans med kamrater 3
- Det har aldrig hänt 4

Hände det innan Du gick i 7:e klass eller hände det medan Du gick på högstadiet (7:an, 8:an och 9:an)?

- 19
- Bara innan 7:e klass 1
- Bara på högstadiet (klass 7, 8, 9) 2
- Både innan och på högstadiet 3
- Det har aldrig hänt 4

Blev Du någon gång upptäckt?

- 20
- Ja 1
- Nej 2
- Det har aldrig hänt 3

31. Brukar Du vara tillsammans med andra kamrater i ett gäng?

21

Ja 1
Nej 2

32. Är det ungefär samma kamrater med i gänget varje gång ni träffas?

22

Ja 1
Nej 2

33. Är det olika personer och olika många med vid olika tillfällen?

23

Ja 1
Nej 2

34. Är det någon som är ledare för gänget?

24

Ja 1
Nej 2

35. Brukar Du vara den som leder gänget och hittar på vad ni skall göra?

25

Ja 1
Nej 2

36. Känner Du Dig överlägsen Dina klasskamrater?

26

Ja 1
Nej 2

37. Känner Du Dig underlägsen Dina klasskamrater?

27

Ja 1
Nej 2

38. Tycker Du att Du är annorlunda än Dina klasskamrater?

28

Ja 1
Nej 2

39. Kan Du säga på vad sätt Du är annorlunda?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

P.M. till försöksledarna

Lektionen, då enkäten skall besvaras, skall inledas med att varje elev ropas upp efter klasslistan och får enkäten där hans identitetsnummer är ifyllt samt ett omärkt kuvert.

När det är klart ger försöksledaren en instruktion om syftet av enkäten och hur blanketten skall fyllas i. Den skall lyda ungefär som följer;

Ni har fått ett formulär med frågor som ni skall försöka svara på så sanningsenligt som möjligt. De flesta av er har tidigare, både i år och då ni gick i 6:e klass, fått besvara frågor av olika slag. Alla dessa frågor ingår som ni kanske vet i ett stort forskningsprojekt som skall försöka ta reda på hur elever i grundskolan trivs, vad de brukar syssla med och hur de bäst skall klara av skolarbetet. De frågor ni nu skall besvara gäller framför allt förseelser av olika slag som ni kan tänkas ha gjort under er skoltid. Liknande frågor har ställts till andra elever i 9:an både i Stockholm och Uppsala och till studenter som skall bli läkare och advokater, domare m.m. Det har då visat sig att sådana förseelser är rätt vanliga under skolåren.

Svaren på frågorna skall endast användas till vetenskapligt ändamål. Ingen annan än den i Stockholm som leder undersökningen kan ta reda på vem som har svarat ja eller så. Som ni ser finns inte ens ert namn med på blanketten och ni skall inte skriva dit det. Ingen annan kan få veta vad ni svarat, ingen lärare, inga föräldrar, ingen annan myndighet, bara undersökningsledaren. När ni har svarat på alla frågorna och är färdiga skall ni lägga formuläret i kuvertet och klistra igen det, så att ingen kan komma åt att titta på det. Resultatet kommer att uttryckas i procent, t.ex. hur många procent som svarat ja på att de någon gång tagit pengar hemma.

Titta på exemplet på första sidan: Har Du hemma där du bor tagit pengar, som inte varit Dina?

Du kan här välja på olika antal gånger. Mer än 10 gånger, 3-10 gånger, 1 eller 2 gånger eller aldrig.

Du skall sedan svara på om Du var ensam eller hade kamrater till sällskap vid tillfället. Om Du alltid varit ensam då Du tagit pengar utan lov,

kryssar Du för där det står "alltid ensam". Var Du ena gången ensam och hade en kamrat med en annan gång kryssar Du för där det står "Ibland ensam, ibland tillsammans med kamrater" o. s. v. Syskon kan ni räkna som kamrater. Har ni aldrig tagit pengar utan lov så kryssa för "Det har aldrig hänt".

Därpå skall ni svara på när ni gjorde det; "Bara innan 7:e klass" skall ni kryssa för då ni tagit pengar medan ni gick på låg- och mellanstadiet, d. v. s. 1:an t. om. 6:an. "Bara på högstadiet" skall kryssas för om ni tagit pengar då ni gått i någon av klasserna 7, 8 eller 9. Skedde det både innan högstadiet och på högstadiet skall detta prickas för. Har ni inte alls gjort det så kryssa för "Det har aldrig hänt".

Sist skall ni svara på om ni blivit upptäckta av någon någon gång eller om ni alltid gjort det helt i smyg utan att någon märkt att det var just ni.

Om ni blivit upptäckta har det då anmälts för polisen, så att de förhört er. Vet polisen om det så svara "ja", om de inte vet om det svara "nej".

Har ni några frågor?

Om allt är klart kan ni sätta igång. Försök att svara så sanningsenligt som möjligt.

Är alla färdiga?

Stoppa då in formuläret i kuvertet och klistra igen. Skriv inget namn utanpå kuvertet.

Interkorrelationer mellan frågorna 1-22 i elevenkät K

Bilaga 3

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1	.00																					
2	.10	.00																				
3	.06	.08	.00																			
4	.23	.13	.22	.00																		
5	.19	.18	.16	.21	.00																	
6	-.01	.21	.10	.18	.14	.00																
7	.22	.13	.17	.27	.19	.10	.00															
8	.19	.14	.21	.26	.20	.14	.27	.00														
9	.05	.19	.13	.16	.25	.15	.12	.17	.00													
10	.19	.08	.12	.25	.22	.22	.23	.19	.07	.00												
11	.16	.14	.12	.27	.29	.06	.22	.16	.07	.25	.00											
12	.11	.17	.16	.11	.17	.12	.04	.22	.17	.15	.00	.00										
13	.18	.08	.08	.28	.28	.15	.17	.15	.15	.36	.30	.05	.00									
14	.23	.15	.20	.37	.27	.15	.27	.26	.14	.34	.33	.13	.25	.00								
15	.15	.11	.09	.20	.19	.21	.17	.18	.14	.31	.27	.05	.26	.33	.00							
16	.07	.20	.06	.06	.18	.09	.06	.09	.09	.21	.24	.09	.19	.18	.23	.00						
17	.15	.14	.19	.27	.30	.20	.27	.21	.20	.29	.29	.15	.38	.32	.24	.19	.00					
18	.13	.05	.08	.14	.23	.18	.17	.12	.14	.23	.22	.07	.21	.25	.23	.18	.22	.00				
19	.06	.12	.06	.08	.11	.15	.07	.09	.10	.07	.16	.05	.13	.12	.17	.25	.18	.14	.00			
20	.08	.10	.15	.14	.23	.16	.07	.14	.15	.19	.17	.13	.20	.21	.16	.18	.21	.11	.03	.00		
21	.26	.17	.13	.34	.24	.13	.16	.16	.16	.24	.31	.14	.36	.35	.28	.23	.22	.25	.14	.20	.00	
22	.11	.12	.07	.11	.19	.15	.03	.11	.09	.18	.18	.10	.13	.16	.22	.22	.11	.21	.37	.18	.23	.00

Signifikansgränser för 500 individer; 5 % = 0,085, 1 % = 0,12, 0,1 % = 0,15.

Oroterad faktormatris. Elevenkät K.

Fråga	1	2	3	4	5
1	0.38	-0.46	-0.20	-0.27	0.28
2	0.33	-0.17	0.43	0.09	0.12
3	0.33	-0.06	0.28	-0.30	-0.14
4	0.55	-0.09	-0.09	-0.34	-0.10
5	0.54	0.08	0.11	-0.03	0.25
6	0.37	0.35	0.31	0.14	-0.47
7	0.44	-0.22	-0.12	-0.38	-0.32
8	0.45	-0.24	0.24	-0.32	-0.15
9	0.35	0.13	0.44	-0.07	0.06
10	0.56	0.25	-0.19	-0.03	-0.09
11	0.54	0.06	-0.33	-0.05	0.11
12	0.29	-0.07	0.55	-0.12	0.25
13	0.56	0.29	-0.28	0.01	0.14
14	0.63	-0.05	-0.15	-0.16	-0.05
15	0.53	0.09	-0.18	0.19	-0.17
16	0.41	-0.03	0.01	0.46	0.22
17	0.59	0.22	-0.01	-0.10	-0.10
18	0.45	0.10	-0.12	0.18	-0.16
19	0.33	-0.38	0.09	0.55	-0.28
20	0.40	0.37	0.17	0.04	0.34
21	0.59	-0.09	-0.16	0.05	0.26
22	0.40	-0.27	0.09	0.54	-0.05
	4.78	1.08	1.35	1.46	1.03